

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:
MIHELICS VID

BUSTA, CHRISTINE
FÉLEGYHÁZY JÓZSEF
HAJNAL GÁBOR
HOLENDA BARNABÁS
ILYÉS DÉNES
KOSZTOLÁNYI ISTVÁN
KUNSZERY GYULA
MAJSAI MÓR
MOLLINÁRY GIZELLA
RADÓ POLIKÁRP
RÓNAY GYÖRGY
SÍK SÁNDOR
TÓTFALUSY ISTVÁN
UJLAKI ANDOR

írássai

1964 MÁJUS

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Majsai Mór</i> : A Theotókos és a fáraók népe	257
<i>Christine Busta</i> : A jó Istenhez, Az üzenet, Junius Schönnbrunnban, Egy sírra, Krónika, Az ember birtoka, Más juhod (Versek <i>Rónay György</i> bevezetésével, <i>Rónay György</i> és <i>Hajnal Gábor</i> fordításában)	263
<i>Radó Polikárp</i> : A liturgia megújításának elrendelése a zsinaton	267
<i>Mária királynő</i> himnusza (<i>Sik Sándor</i> fordítása)	279
<i>Holenda Barnabás</i> : A nemzetközi geofizikai év eredményei és az új terv	280
<i>Mollinár Gizella</i> : Fogadalom a kaoszából (Vers)	285
<i>Ilyés Dénes</i> : Tizenhat lépcső (Elbeszélés)	286
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények (A <i>Pacem in terris</i> és a katolikus dialógus)	291
<i>Szen nay András</i> : A kis út (A lelkiélet üdvös feszültségéről)	295

NAPLÓ

Az oltárszentség a keresztények megosztlásában (<i>Kosztolányi István</i>) 297; II. Pius pápa magyar kapcsolatai (<i>Kunszery Gyula</i>) 300; Az olvasó naplója (<i>Rónay György</i>) 303; Színházi krónika (<i>Doromby Károly</i>) 306; Képzőművészet (<i>Dévényi Iván</i>) 307; Zenei jegyzetek (<i>Rónay László</i>) 310; Filmek világából (<i>Bittei Lajos</i>) 312; Teljessé vált az egyházjog magyar nyelvű feldolgozása (<i>Félegyházy József</i>) 313; <i>Pilinszky János</i> : Rekviem (<i>Tótfalusi István</i>) 316; A társasélet erkölcsi vonatkozásai (<i>Ujlaki Andor</i>) 319	297
---	-----

Felelős szerkesztő:

*Mihelics Vid*Főmunkatársak: *Doromby Károly, Pfeifer János, Radó Polikárp*Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség

A szerkesztő a hét első három napján fogad a szerkesztőségben (V., Kossuth Lajos u. 1.), lehetőleg az időpont előzetes megbeszélése alapján. Kéziratokat Budapest 5. Postafiók 195. címre kell küldeni. Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk-számla száma: 37.343. Külföldi előfizetések: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Ügyfélszolgálat. Index-szám: 26.921.

Megjelenik minden hónap elején

Ára: 5,— forint

A THEOTÓKOS ÉS A FÁRAÓK NÉPE

XIV. Benedek pápa szavait idézve: „az egyiptomi nép egykor az egész földön a leghíresebb volt”. Hiszen piramisai, templomai és obeliszkjei bámulatosak. Fárosza, világítótornya Alexandriában a világ 7 csodája közé tartozott; 120 méter magasra nyúlt és a hármas kikötőből 30 kilométerre vetítette a fényt. A Serapeion ezerszlopos épülete világhírű. Az alexandriai könyvtár 200 000 pergamennel állt a tudósok rendelkezésére. Alexandria lakóinak száma, gazdagsága, fényűzése, továbbá tudományos intézményei miatt Róma után a világ második városa volt. Sőt a II. század végén és a III. század elején a Didaskaleion által a keresztény világ-nak is tudományos központja, majd a remete és a szerzetesi élet melegágya. Az V. században Egyiptomban 500 000 szerzetes élt.

Mikor olvassuk, hogy a II. Vatikáni Zsinaton megfigyelőkkel képviselteti magát az egyiptomi ortodox kopt egyház is, önkéntelenül fölmerül a kérdés: kik azok a koptok, mi a történetük, miként vélekednek Szűz Máriáról és hogyan szeretik, tisztelik őt?

Mindenekelőtt tudnunk kell róluk, hogy saját nyelvük és írásuk van. A sémi és hámi nyelvekkel rokon egyiptomi nyelvterületen háromféle írásrendszer alakult ki: a *hieroglif*, a *hieratikus* és a *demotikus*. Közülük egyiksem adta vissza pontosan a szavak hangtani kiejtését. Ezért vette át a kopt nyelv a görög betűket a kereszténység II. századában, a görögben ismeretlen hangzók számára pedig az egyiptomi írásból használtak fel 7 betűt. A III. században ez vált Egyiptom általános írásmódjává.

Maga a kopt nyelv az egyiptomi és a görög nyelvből alakult ki, bizonyos latin elemek hozzájárulásával. A kereszténység hatása alatt még némileg változott, és hosszabb fejlődés után született meg a végleges kopt nyelv. A keresztény írók közül valószínűleg először *Leontopoliszi Hierákász* élt vele az irodalomban a III. században. A Nilus deltájában élő szerzeteseinek írta koptul műveit, amelyekben eretneknek nyilvánított tanokat is hirdetett. A kopt nyelv klasszikusa az Atripei *Senuda* apát (†451).

Az Egyiptom ősi lakóit jelző kopt elnevezés a görög „Aigyptoi” rövidítéséből és arabos elferdítéséből keletkezett: *gypt*, *qebtu*, *kopt*. Történelmileg a monofizita egyiptomi egyház híveit nevezték koptoknak, akik a kalcedoni zsinat (451) után *Dioszkór* pátriárkával együtt szakadtak el a katolikus egyháztól, és a kopt nyelvet a görög helyett liturgiájukba is bevitték.

Szahidi (*szahada*: fölmenni, Felső-Egyiptom) és bohári (kicsi tenger, tó, delta) nyelvjárásban maradtak ránk a kopt irodalmi emlékek, amelyek majdnem mind vallási jellegűek. A hittudósok a bohári nyelvjárást a VII. században kezdték bevenni a liturgiába. Mikor *Christodulos* pátriárka (1047–1077) székhelyét Alexandriából Kairóba helyezte át, a bohári a többi tájszólást mind kiszorította. Azóta csak ezt használják a liturgiában. Az erőszakos arabosítás miatt a XIII. századtól kezdve irodalmilag megszűnik a kopt nyelv, a XVI. századtól kezdve pedig a mindennapi életből is kiszorítja az arab.

A kalcedoni zsinat előtt a „természet” és a „lényeg”, továbbá a „személy” és a „hypostasis” műszavakat vegyest használták. Azért írhatta

Alexandriai Szent Cirill: „A megtestesült Igének egy a természete”, ti. a személye (*Scholia adversus Nestorium*). Erre hivatkoznak a monofizita koptok. Szerintük Krisztusban az emberi természet és az isteni természet nem úgy vegyült össze, mint a víz és a bor (*Eutiches* tana), hanem ezt az egyesülést úgy kell értenünk, ahogyan a lélek egyesül a testtel. Nem csoda, ha az inkább névleges monofizita koptok liturgiájukban és írataikban, meg hősies hitvallásukkal is vallják Szűz Mária istenanyaságát, és őt gyöngéden szeretik, tisztelik.

Elszakadásuk egyik oka a IV. század óta fölébredt nemzeti érzésük. Még hitvallásukban sem akarták magukat alávetni a bizánciak gyűlölt uralmának. Így a mintegy 6 millió kopt az arabokban felszabadítókat látott. 641-ben visszatért Alexandriába a Felső-Egyiptomba menekült *Benjamin* pátriárka, mert a hódító muzulmánok visszahívták és jóindulatukról biztosították. Kezdetben csakugyan jóakaratuaknak is mutatkoztak. Megadták a koptoknak a vallási szabadságot, és birtokolhatták templomaikat és kolostoraikat. Később azonban egyre jobban emelték az adókat és a beszolgáltatásokat.

Fejenként mindenki évente egy dinárt fizetett a kincstárnak. Ezalól eleinte még kivették a szerzeteseket, de *Abd el-Aziz* (705) kormányzó a gyűlölt fejadót rájuk is kivetette. Sőt, elrendelte, hogy csuklójukon vasgyűrűt viseljenek, amely személyazonosságukat igazolta. A fejadón kívüli törvényellenes illetekeket róttak a koptokra, bármikor bezárhatták templomaikat és kolostoraikat, akadályozták szabad mozgásukat. Bizonyos helységekre korlátozták kereskedésüket, és nem lehetett nagyobb földbirtokuk. Mindent elkövettek, hogy a koptok jobb módba ne juthassanak, hanem csak tengessék életüket. Se Bizánccal, se Rómával nem érintkezhetek.

Harun el-Rasid (786—809) szultán türelmességéről ismert. Mégis ő írta elő, hogy a keresztények és a zsidók ruhájukon külső jelét viseljenek: ez különböztesse meg őket a Korán követőitől. Az üldözés *Kozma* pátriárka idején még fokozódott. 850-ben megtiltották a bor adásvételét, hogy megakadályozzák a szent miseáldozat bemutatását. Új templomok építését nem engedélyezték. Sanyargatásuk a legnagyobb fokot a bős *El-Hakim* (996—1020) idejében érte el. Mivel a koptok nem akarták istenségét elfogadni, elrendelte, hogy a koptok fekete vagy sárga ruhában járjanak, nyakukban pedig 5 fontos fakesztertet viseljenek. Birtokukat muzulmán szomszédjukra íratta. Ekként törte meg különösen a kopt előkelők befolyását, akik mint titkárok és pénzügyi tisztviselők működtek. Sokan a vértanúságig kitartottak, de tagadhatatlan, hogy ilyen nehéz körülmények közepette a koptok tömegesen váltak muzulmánokká.

Az akkori megbélyegző viseletnek maradáka az a fekete turbán, amelyet a kopt papok még ma is viselnek. *El-Hakem* szigorúan megtiltotta a kopt istentiszteletet. A kereszteteket ezrével égettette el és sok templomot romboltatott le. *Mosztanzer Billah* (1035—1096) kalifa a rossz termésk miatt hiányzó költségeket úgy teremtette elő, hogy a kopt templomokat és zárdákat kirabolhatta, értékeiket elvitette, a népre pedig új adókat vetett ki. A mamelukok uralma alatt (1250—1382) Egyiptom templomainak és kolostorainak legnagyobb részét elpusztították. A sanyargatott koptok felhúzódtak Felső-Egyiptomba. Az anyagi elszegényedés és a szociális elnyomás következtében a kopt papság kiképzése siralmas fokra süllyedt, és lábra kapott „a kopt egyháznak nagy erkölcsi baja”: a simónia. Napóleon egyiptomi hadjárata (1798—1801) után is megtorlások zúdultak a keresztényekre.

Helyzetük csak akkor kezdett javulni, mikor 1805-ben *Mohamed Ali* vette át Egyiptom kormányzását és minden vallásnak egyformán megadta a mozgási szabadságot. A fáraók földjén elkezdődhetett a hittérítők szabad tevékenysége. Ez a koptok vallási és szellemi megújódását eredményezte. Kezdték visszazárlingózni Alsó-Egyiptomba. Anyagi helyzetük is javult.

Az ünnepelt *IV. Cirill* pátriárka (1854—1861) igyekezett a kopt közoktatásügyet rendezni és kialakítani. 1891-ben létrejött a *Taufik*-társaság azzal a céllal, hogy modern iskolákat állítson, előmozdítsa a papság magasabb kiképzését, szakszerűen kezelje az egyházi javakat és a világiak is résztvegyenek a pátriárka és a püspökök választásában. A kopt nemzeti tanács úgy döntött, hogy Egyiptom nemzeti ügyeiben együttműködnek a muzulmánokkal. Viszonzásul 1923-ban az alkotmányban is elismerték állampolgári egyenjogúságukat.

V. Cirill pátriárka (1874—1924) erélyes újításokat hozott be. Átszervezte a szemináriumokat és új alapokra fektette a papképzést. *Klaudiosz Labibab* tudós nyomdász által sok liturgikus könyvet nyomtatott újra. Ó-Kairóban értékes kopt múzeumot és levéltárat rendeztek be. Történelmi, teológiai és apologetikai lapokat adtak ki, hittudományi műveket írtak. Egyetemet végzett és doktorátussal bíró koptok is léptek kolostorba. Az ortodox koptok hitétele ilyenképpen örvendetesen fejlődött.

1959-ben az ortodox kopt egyház hiveinek száma Egyiptomban 4 millió körül volt. A Kairóban székelő pátriárkán kívül van még 29 püspök. A papok száma kerekén ezer. A 10 férfi kolostorban 350 szerzetes, és 5 zárdában 120 apáca él. Az ortodox kopt pátriárka címe ez: „Egyiptom, Abesszinia, Szudán, Jeruzsálem és az afrikai földrész öt nyugati városa ortodox kopt egyházának pátriárkája és Alexandria pápája.” Protestáns koptok is vannak, lélekszámuk mintegy 90 000, de ezek főleg Észak-Amerikában élnek.

A katolikus egyházzal történő egyesülés érdekében *III. Cirill* kopt pátriárka († 1243) idejében történt az első komoly kísérlet, de ez nem vezetett eredményre. 1442-ben *Sarteanoi Boldog Jakab* ferences hősies áldozataival elérte, hogy a koptok visszatértek a katolikus egyházba, de nem tudni miért, megint elszakadtak tőle. 1583-ban *XIV. János* kopt pátriárka titokzatos halála hiúsította meg az egyesülést, amelyen *Rodriquez Kristóf* és *Eliano Giambattista* jezsuita atyák fáradoztak. *Lodii Pál* és *Arcói András* ferences atyák is úgy jártak: 1633-ban és 1637-ben a két pátriárka halála miatt maradt abba a koptok visszatérése. 1737-ben *Atanáz* jeruzsálemi ortodox püspök visszatért a katolikus egyházba. Ő lett a katolikus koptok első apostoli helynöke.

XIII. Leó pápa 1899-ben véglegesen föllállította a katolikus kopt pátriárkátust, amelyhez ma négy egyházmegye tartozik, a kairói, miniehi, tantai és assziuti püspökségekkel. 1897-ben mindössze 4630 volt a katolikus koptok száma, jelenleg mintegy százezer. Az apostoli munkában 70 kopt apáca segédkezik. Felső-Egyiptomban önálló ferences kopt tartomány, amelynek egyik tagja *Nuer János Antal* ferences kopt püspök, résztvesz a II. Vatikáni Zsinaton is. Kiszemináriumuk Tantában, új nagyszemináriumuk Kairó-Meadiban, a keleti szeminárium meg El-Gizában képi ki papjait. Segíti őket a szentföldi kusztódia „keleti műve”, az „alexandriai katolikus központ”, a „keleti tanulmányok központja” és az „egyiptomi katolikus központ”.

Sajátos vonása a kopt kereszténységnek Mariológiaja. A II., III. és IV. század hitvédő atyáinak semmiképpen se tetszettek a pogányok misztériumai és népies vallásgyakorlatai, és titokzatos szertartásaikról lesuj-

tólag nyilatkoztak. Velük a kereszténység semmiféle kapcsolatban sem állt, és nem is állhatott. Erről győződünk meg *Alexandriai Kelemen* iratának olvasgatása közben. Ő Athén szülötte, és a görög irodalomban és a pogány vallások mitológiájában hihetetlenül jártas. A kereszténység tanulmányozása közben bejárta Itáliát, Szíriát, Palesztinát. Míg végül Alexandriában állapotott meg *Szent Pantén* mellett, akitől, mint athéni bölcselőtől is, igen sokat tanult. 189-től 202-ig állhatott az alexandriai keresztény iskola élén.

Saját tapasztalatából ismerte a pogány titokzatos szertartásokat: „A dobból ettem, a cimbalomból ittam, a rostélyocskát hordoztam, titkon beférkőztem a beavató szobába.” A *Protreptikoszt* (Bíztatás) annak szentelte, hogy kimutassa a pogány hitregék és titokzatos szertartások képtelenségét. Azokat a 10. fejezetben semmiknek és „hazug álmoknak” nevezte. Másrészt hangoztatta, hogy a hit titkait nem kell bárkivel közölni. Azért Szűz Máriáról keveset ír. Tudta, hogy „Mária az Úr Anyja”, Jézus Krisztusé, akiben Péter fölismerte Isten Fiát, de „nem arról a testről, amelyet (Mária) méhében hordozott, hanem a Mindenható Fiának örök hatalma által”. Védte Máriának örök szüzességét, amely „teljesen érintetlen és örök” szülés előtt, közben és utána is. Azért „Krisztus a Szűz gyümölcse”.

Origenesz már használta a „Theotókos”, Istenszülő kifejezést. Hirdette Szűz Mária tökéletes szentségét (*Panagia*: mindenképp Szent), és örökös szüzességét (*aeiparthénos*). Akkora *Origenesz* tekintélye, hogy *Mammea* császárné 218-ban Antióchiába hívatta, mert beszélni szeretett volna vele a kereszténységről. Úgy látszik, a „Theotókos” műszó az ifjabbik *Szent Jakab* liturgiájából került Alexandriába. Történelmileg bizonyos ugyanis, hogy *Szent Atanáz* 325-ben a niceai zsinaton a „Homóúsius” és „Theotókos”, műszavakat előző forrásokból említette. A kopt liturgia egyébként is az ifjabbik *Szent Jakab* liturgiájától függ.

A szentírásból és a hagyományból merített máriás tanokat a monofizita koptok az elszakadás után is a leghűbben megőrizték. Találkozunk ugyan túlzásokkal és apokrif elemekkel is, de Szűz Mária kiváltságaihoz a legszigorúbban ragaszkodtak. Éppen ezáltal Szűz Mária tisztelete még Izisz hazájában is ment maradt minden pogány befolyástól. Ezt igazolja tanításuk, melynek rövid foglalata a következő:

Isten örök döntésében Szűz Mária úgy létezik, mint Krisztusnak, a Megváltónak Anyja, aki a megváltásban is apostolkodik, mint üdvösségünk oka. Az ősi kopt hagyomány így hirdeti Szűz Mária föltétlen előrendelését: „Ó Uram, ne számítsd bennem a nyomorúságokat és vétkeket, hanem töröld el azokat Mária érdemei által, ó Te, aki eljöttél, hogy benne lakj! Valóban Te vagy az, aki őt legelőször előkészítetted és azután megerősítetted a világ számára.”

Istenanyaságában rejlik előrerendelésének oka és értelme, és belőle ered minden kiváltsága. Isten szülője koptul: *Masznouti*. A kopt liturgia ezenkívül még így szólítja meg a Szűzet: Világosság Anyja, Isten Igéjének Anyja, az isteni Megváltó Anyja. Jézus fogantatását teljesen természetfölöttinek tartja ugyan, de azért hangoztatja a kopt hitvallás, hogy Szűz Mária igazi anya, mert valóban foganja, 9 hónapig hordozza Magzatát, szüli, szoptatja és ringatja kis Fiát. Mindezt ilyen szemléletesen tárja elénk:

„Őt méhedben pontosan 9 hónapig hordoztad.” „Fájdalmak nélkül születted testileg.” „Aki megtestesült benned és aki tőled született, olyan emberré vált, mint mi, kivéve a bűnt.” „Kebledhez szoríthatad őt és fölemelheted, ahogyan azt a többi anya mind megteszi... Miután meg-

szülted, válladon vitted őt, és szoptattad, amikor szomjazott.” Itt az egyiptomi szokásra céloz. Az anyák már a fáraók kora óta vállukon „lovagoltatták” gyermekeiket. Ki az, akit így szült és gondozott? „Az az Úr, a szeráfok Istene. Téged választott tartózkodási helyéül. Csakugyan foganod az Igét” — biztatja Gábor főangyal. Mária kérdi: „De hogyan mehet ez végbe bennem, hiszen senki se közeledett hozzám? Arra kérek, magyarázz meg nekem mindent, semmi se legyen rejtett előttem.” Gábor feleli: „A Szentlélek száll rád és a Fölséges ereje főd be árnyékával... És szülni fogod Isten Fiát, a fölséges Bölcsességet.”

Mária örök szüzességét következetesen hirdetik a liturgikus szövegek és a kopt papiruszok. A VII. századbeli kopt papirusz e szavakat adja Mária ajkára: „Szűz vagyok testben és lélekben. Ilyen vagyok születésem óta.” Hogy szülés után is mindenkor szűz maradt, azt nyíltan kimondja *Szent Vazul*, *Gergely* és *Cirill* három miséjének e szövege: „Ó te, akinek nem volt kísértése a házasságra”, ti. a házasságra. Szüzessége olyan tökéletes, hogy hozzá hasonló a világ kezdete óta még nem volt. Megérdemli mindenkinek a dicséretét: „Tiszteljük a hitves szüzességét, aki Istennek hibátlan, tiszta, egészen szent Anyja.” Halála napján is a Szűz címmel tisztelik meg: „Ezen a napon halt meg Miasszonyunk, az egészen tiszta, Szűz Mária, Istenanya.”

A tökéletes és teljes szentség mintaképezéne tekintik a koptok Máriát. Nemcsak ment minden gyalótságtól, hanem a kegyelem bőségétől és teljességétől is ragyog. Létezése óta minden pillanatban fejlődött a kegyelemben. Közben sohasem hibázott, mindig hű maradt. Mikor kezdődött Szűz Mária szentsége? Ebben a kérdésben az alexandriai iskola legrégebbi mesterei se foglaltak állást. Viszont a 450-től 1854-ig terjedő kor irodalmának és liturgiájának tanulmányozásából megállapítható, hogy ebben az időben valószínűleg elfogadták a szeplőtelen fogantatást. 1854 óta viszont ellenszegülnek a kihirdetett dogmának. A 450. év előtt vallott hitük a szeplőtelen fogantatást illetőleg bizonytalan.

Szűz Mária halálát *tubah 21-én* (január 29) ülik, és róla minden hónap 21-én megemlékeznek. Mária kétségtelenül „meghalt, mint minden emberi lény”, még pedig Jeruzsálemben. A Getszemáni-kertben temették el. Szeretetből múlt ki, de teste nem rothadt el, mert Krisztus föltámasztotta és mennybe vezette. *Meszori 16-án* ünneplik mennybevitelét és megkoronázását. Szűz Mária királynői méltósága uralja a koptok áhitatát. Szinte minden kopt templomban látható olyan kép, amely a Szűz koronázását ábrázolja. Belőle származtatják hatásos hatalmát, hogy az embereken segítsen.

Az egyiptomiak hazájukat második Szentföldnek tekintik, mert náluk időzött a Szentcsalád. Alsó-Egyiptomban és Kairóban ma is 12 templomról tartja a hagyomány, hogy ott járt Szűz Mária, a kis Jézus és Szent József. Közülük közismert Ó-Kairóban Abu Szargah. Ennek alsó temploma valószínűleg a III. századból ered. Látogatott Mosturóban (a régi Heliopolis) Matariah. A Szentcsaládnak Egyiptomba érkezésével és időzésével kapcsolatban négy ünnepet tartanak: *hator 6-án* (november 15), *pason 24-én* (május 19), *paoni 8-án* (június 2) és *basánsz 24-én* (július 1).

A koptok hivatalosan 32 ünnepet ülnék Isten-anyja tiszteletére. Azonkívül minden hónap 21-én megköszönik a Szűz közbenjárásának jótéteményeit. *Kiahk hóban* karácsony előtt minden nap dicsőítik zsolozsmájukkal Máriát, és ebben a hívek is tevékenyen részt vesznek. A legünnepelesebben mennybevitelét ünneplik: 15 napig tartó szigorú böjttel készülnek rá és az ünnepen elzárandokolnak a híresebb máriás szentélyekbe. A nők teveháton, a férfiak gyalog. Szívesen kereszteltetik meg ilyen-

kor gyermekeiket a máriás kegyhelyeken. Velük tart sok muzulmán is: a börtben is, meg a zarándoklatban is.

Az „Oltalmad alá futunk” szövege visszanyúl a III. századba és egyiptomi eredetűnek látszik. Így hangzott náluk: „Ó Istennek anyja, mi irgalmad oltalma alá menekülünk. Ne vedd el kéréseinket a szűkség idején, hanem szabadíts meg minket a veszélyektől, ó te, aki egyedül vagy szűztiszta és áldott!” A koptok a VI. század végén a Luxor környékén talált szöveg szerint így imádkozták az Üdvözlégyet: „Isten üdvözl téged, ó Mária, kegyelemmel teljes. Az Úr van veled. Áldott vagy te minden asszony között, és áldott méhednek gyümölcse, mert te fogantad Krisztust, Isten Fiát, lelkünk Megváltóját.” Ez a két ima igazolja, milyen régi Szűz Mária tisztelete és segítségül hívása.

M. Cramer szerint *Szent Theonász* alexandriai püspök (281—300) építette az első templomot Szűz Mária tiszteletére Alexandriában. Az 1955-ös ásatások feltűnő eredményei azonban bizonyítják, hogy Názáretben Szűz Mária háza felett előbb készült templom. Tény azonban, hogy Palesztina után az egyiptomiak az első Szűz Mária tiszteletében. A mai koptok számára az *El-Adhra* (a Szűz) és *Masznuuti* (Istenszülő) Szűz Máriának első és hiányozhatatlan címei. Ezek mellett a többi cím mind elhalványul. Gyöngéd ragaszkodásukat jellegzetesen szemlélteti a kicsi koptoknak ez a mondása: „Szeretetem Mária iránt nagy, mint a teve, mint a hold!”

Igaz, sokat szenvedtek a koptok, számuk alaposan megfogyatkozott, de a Theotókos kiváltságait hűen hirdették, szeretetét, tiszteletét áldozatosan gyakorolták, liturgiájukban pedig — különösen a „theotókiák” — bámulatos költőiséggel dicsérik ma is a Szűzet és Isten Szülőjét. Hiszik, hogy mindenkor minden adományt közbenjárására kapnak. Hiszen „Mária, a tökéletes Szűz szüntelen imádkozik fajunkért, nappal és éjjel közbenjár értünk”.

Sehol sem lehet bővebben mellébeszélni, vagy semmitmondóbban szavakat görgetni, mint a jámborság területén. Ott a legtöbb hívó felkészültnek véli magát mások tanítására. Pedig sehol sem kell talán pontosabb kifejezésbeli szabatosság, nagyobb meggondoltság és hozzáértés, mint a vallás területén.

Krisztus szeretetparancsának szellemében a kereszténység egyik legfőbb feladata: fényt deríteni a valóságra! S ezt a fényt közölni mindenkivel. Ennek a „fényderítésnek” azonban sajátos módszere van, ha célt akar érni. Ennek a módszernek is a szeretetben kell fogannia.

A legbelső és legreálisabb szociális munka a saját emberi önzésünk ellen való küzdelem, amely a gyökerig lemegy, le az emberi szív és lélek mélyére, a legszemélyibb titkok világába, a legegényibb megélés területére, a legelzártabb magánügy hozzáférhetetlenségébe. Az embertestvért igazán megbecsülő, egész szívvel szolgáló, érte áldozatokra is kész, s a közösségi nagy feladat terheit is vállaló szeretetnek megalkuvásoktól mentes, halálosan komolyan vett művelése: ez a korszerű önnevelés beteljesítője.

HUNYA DÁNIEL GONDOLATAIBÓL

CHRISTINE BUSTA VERSEI

A mai osztrák líra egyik legjelentősebb költője Christine Busta. 1915-ben született. Mint költőt, 1933-ban — éppen érettségijének évében — „fedezte föl” a rádió, majd 1943-ban, ismételtén, egy nagy költő, Josef Weinheber; Christine Busta azonban félrevonult, a hitleri idők alatt semmiféle irodalmi életben nem vett részt, és csak 1947-ben jelentkezett újból, egy folyóiratban, hét költeménnyel, s ez a ciklus azonnal fölhívta rá a figyelmet. Ugyanabban az esztendőben megnyerte a *Furche* hetilap irodalmi pályázatát. 1950-ben közte és Kiessling közt osztották meg a költői állam-díjat; négy év múlva ő kapta a Trakl-díjat; 1951 óta jelennek meg kötetei, az 1959-ben napvilágot látott „*Das andere Schaf*” (A másik juh) című válogatott verseken és kisebb prózákon kívül, melyek elé Viktor Suchy írt bevezető esszét, eddig három: „*Der Regenbaum*” (Az esőfa, 1951), „*Lampe und Delphin*” (Lámpa és Delfin, 1955), „*Die Scheune der Vögel*” (A madarak csürje, 1958).

„A nagy ének, tudom, nem az enyém” — vallja. Költészete a csönd, az elmélyedés és a bensőségesség lírája; világosan utal erre egyik verse, *Az üzenet*. Mély, gyöngéd tapintat jellemzi halk, már-már „néma” szavait: azoké, akik ismerik a szegénységet és a szenvedést, és azon át jutnak el a szeretethez. Egy önvallomásszerű prózaírásában megragadóan idézi „a gyermekkor színeit”: szegényes lakásuk tompa-szürke falait, a zárt zsáruk mögött töltött nyári vakációkat, mert vidékre menniük nem volt pénzük; a szürkesség egyetlen derűsebb foltja a zöld ágytakaró volt, melyet Christine, ha anyja munkában volt, leterített a földre, zöld mezőnek képzelt és benépesített álmai tájaival és teremtményeivel. Ezen a „mezőn” elheverve olvasgatott, Stiftert és Goethét; itt olvasta, idő előtt, Dosztojevszki regényét, a „Karamazov testvérek”-et, melyben egy mondat egész életére döntően hatott, szinte mint egy reveláció: „Az a pokol, ha már nem tudunk szeretni.”

Gyöngédség, szeretet, alázat, tapintat: valami csönddel rokon mély szerénység ragad meg költeményeiben, akár a mítosz sugallja őket, akár a biblia képeit és jeleneit élük újra és hozzák közel ebben az újraélésben. De hadd beszéljen ő maga, hadd vezessen be ő maga a saját világába. Válogatott versei élen, bevezető esszéjében Viktor Suchy idézi Christine Busta egy leveléből az alábbiakat:

„Nem szívesen házalok ilyesmivel, de nekem is mindig bőven megvolt a magam baja. Megérttem jót is, rosszat is, mint akárki más, sok háborgatást kellett kiállnom, és gondolhattam, hogy még rosszabbak is következhetnek; mégis hiszem, hogy naponta és óránként, a szó legteljesebb értelmében „névtelenül” sok jó történik, több jó, mint a panaszosok sejtik. Ezeké a névteleneké, akik a világ csikorgó üzemét öntudatlan kintartásuk, türelmük, hűségük és reményük olajával folytonosan működésben tartják: az elkerülhetetlen bosszúságok ellenére is ezeké olthatatlan szeretetem és hálám, és a magányosság leghevesebb válságaiban sem hagyott el soha az a tudat, hogy sokaknak tartozom. Meg vagyok kötve és el vagyok kötelezve, és ebbe a kötöttségbe tartozik minden: sors, szellem, ember, szó és Isten...

... Nincs külön elméletem, legalábbis semmi olyan, melyet minden áron rá akarnék kényszeríteni másokra; formámat esetről-esetre kell kitápnom. A költészetben többféle technikát használok, úgy, ahogyan a képzőművész, és nem kívánom egy mellé kötni magamat. Azt is könnyű

fölsímnem, hogy verseim különböző téma-körökben mozognak. S ahol a legkeményebb valósággal, és valóságért küzdök, ez olyan valóság, mely nem zárja ki a kegyelmet és a csodát, hanem magában foglalja, mint ahogyan az isenheimi oltár képtáblái vértanúságot, borzalmat és ördögít az angyalok koncertjával és a bensőséges anyai örömmel egyesítenek egy-séges, nagy világgéppé... Alaptémám a rettegés, a rémület és a bűn át-váltása örömmé, szeretetté és megváltássá. Közben természetesen olykor a szépségnek könyörtelen színei vannak, s a vigaszért legalább a fél ol-dalunkat föl kell áldoznunk. Mindig erről van szó, a kegyelem 'kemény magváról'. Mert a hit sem bebiztosított birtokunk; azt is omladékok kö-zül kell fáradságosan kiásnunk..." (r. gy.)

A JÓ ISTENHEZ

Dem lieben Gott

*A földön, Uram, annyi nyugtot adj,
mint pihenésre kér a szerelem,
s mutass virágot, fát, állatokat,
törvényed szerint élnem idelenn.*

*A nagy ének, tudod, nem az enyém,
dalom nem száll zúgó szárnyon repülve,
csak mint arany nyíl, rebben könnyedén
fényed felé, és visszahull a fűre;*

*tán a pataknál — ha az est leszáll —
ámulva nézik a rét őzei,
vagy a bokrokba viszi egy madár,
szál szalmaként, fészket építeni.*

Rónay György fordítása

AZ ÜZENET

Die Botschaft

*Vannak kém madarak:
tetőkön, csúcsokon ülnek,
vagy a bozótban, némán.
Ahonnét jönnek, a fészek
ismeretlen, a röptük
elérhetetlen, s hirtelen
szívenüt rikoltásuk.*

*Vannak néma szavak,
de a csöndből mindig
feléd les valami.
Beláthatók az utak, mind;
menj csak! Már szimatolva
érzed a tűzhely óvó füstjét.
De a falvak szélén
örökkön utolér.*

Rónay György fordítása

JŰNIUS SCHÖNBRUNNBAN

Juni in Schönbrunn

Nézd a nyarat, öreg hársfakertek
útjain jár s meghitten beszélget
a méhekkal a zöld szél alatt.

Napos kőpadon elszálló lepke
pihen s a tó algás mélye izzik,
aranyszövevénybe fűlt a fény.

Rejteken madár fészkel s a dal cseng
szív mélyéről. Titkos forrás szája
megnyílik s ömlik árnyék alól.

Szép istenek sisakos fejükkel
idegen hús lombból mosolyognak,
virágfürt csüng vak szemhéj felett.

Hajnal Gábor fordítása

EGY SÍRRA

Auf ein Grab

Te éltél, s nappalok lehajoltak,
hogy halkan viruljanak hajad
fényében, szél, eső látta orcád —
ó mindez oly szépséges marad.

S elnémit, hogy éjeimnek édes
csillagai szempillád alatt
pihennek már. Mert e fájdalomra
kevés a könny s a panasz-szavak.

De szerelmünk zengő duójába
oly gyönyörűn adtad szívedet,
hogy kinomból vigasztként világít
még, s holtomig köszönöm neked.

Hajnal Gábor fordítása

KRÓNKA

Chronik

A világ ezerötszázhatvannégyben is,
mikor Pieter Bruegel a Keresztútát festette,
vészirrel volt tele.

A városokból nem nőttek atomgombák,
az erdők felé a szél malmok gondtalanul
paradicsomi levegőt lapátoltak,
de az emberekben csordultig pezsgett a baj.

Lovas poroszlók piros köntöse
villant a csendes tájon át,
s a látványosság mohó vágya,
hajszolta a népet a letíport dombra,
hol csikorgó kerekek és bitófák
kopár ligetei nőttek.

A legbőszebb tolongás közepén valaki
hangtalanul lerogyott. A vesztőhelyre még
a latrokkal sem engedték együtt menni,
mert más volt. És a gonosz sokadalomban
nem tudta, csak egy maroknyi csoport,
külön szakadva, félrevonulva,
mi történt voltaképp, s csak ők bánkódtak emberséggel.

Amikor ezerötszázhatvannégyben
Pieter Bruegel a Keresztutat festette,
nem csak a borzalmat festette meg,
Tudta, a világ szép és szörnyű,
s elé festette, egészen előre a képen, az ősi
átok jeleit, mint megragadó csodát:
balra a tüskeág törékenységét,
jobbra a sápadt bógáncs erejét.

Rónay György fordítása

AZ EMBER BIRTOKA

Besitz des Menschen

Mi maradt nekünk? Fejünk fölött a csillagok,
messze idegenül,
lábunk alatt a holtak, a vad, gyermeki fű,
és szívünkben a bűn, nyugtalan életével.

Rónay György fordítása

MÁS JUHOD

Das andere Schaf

János Evengéliuma 10, 16. verséhez

Mikor találkoztunk, már nem tudom.
Csak nagyon messziről cseng a fülemben,
s akadt valaki, aki még fel is jegyezte,
hogyan így nevezted egyszer: más juhod.

A jámbor juhok szerint rossz vagyok.
De nem vesződött velem soha senki;
jól megnyírtak — amivel törődtek, csak ennyi.
Csak szűkös takarmány volt s rossz akol.

Jóllakott őrzőb tűznél hevert,
a dús karámból lopott csak a farkas.
Ők se kerestek, és el nem ragadtak,
ha kóboroltam, keresve füvet.

Így örökre elmentem egy napon:
idegen állatok közt gyenge juh magában,
eltévedve, betegen, de még lábon álltam,
s reméltem titkon, majd hívsz, pásztorom.

Most már minden nyomot befűt a tél.
„Megszegte szavát” — szól a hó sziszegve.
De haldokolva hallom nedves rejtékembe:
odakint valaki jön, s lassan ideér.

Hajnal Gábor fordítása

A LITURGIA MEGÚJÍTÁSÁNAK ELRENDELÉSE A ZSINATON

A liturgikus előkészítés munkálatairól legyen elég csak annyit mondanunk, hogy az 1962-iki első ülésszak után a zsinati atyák észrevételei a liturgiáról 1057 gépelt oldalt tettek ki. Akinék módjában állott kissé betekinteni az ügyvitelbe, tudja, csak nyomtatásban mi előzte meg a liturgikus konstitúciót: először a zsinat előkészítő bizottsága kiadta az *Acta et documenta* címen összegyűjtött, a zsinatot megelőző püspöki javaslatokat, ennek II. kötete a liturgikus skémának anyagát tartalmazza. Ennek alapján a Liturgikus előkészítő bizottság munkáját (*Schema constitutionis de sacra liturgia*) a Központi bizottság 1962. októberében a zsinat elé terjesztette, mert a liturgia ügyének tárgyalását tűzte ki XXIII. János pápa elsőnek. Már ezen az eredetin is változtatott a Központi Bizottság, így került az atyák kezébe (*Schemata constitutionum*, series prima). Az első ülésszak során az eredeti öt füzet, mely a liturgikus konstitúciót tartalmazta, átalakult. Először közzé tették az atyák hozzászólásainak összegezését (*Modi a Patribus propositi*) szintén öt füzetben, majd mindezek alapján az alapszöveget — sok helyen nagyon alaposan — kijavították. Ezt a kijavított szöveget is kiadták (*Emendationes a Patribus postolatae*), immár tizenegy füzetben. Részenként szavazták meg azokat és így elkészült a Szent Liturgia konstitúciója.

A kihirdetés a II. nyilvános ülésen

1963. december 4-én reggel 9 órakor a zsinati atyák liturgikus öltözékben fölvonultak és elfoglalták helyüket. A misét a Szent Kollégium elnöke, *Tisserant* bíboros celebrálta, elmondván a Szentháromság miséjét. A *Veni Creator* eléneklése után *Felici* érsek, a zsinat főtitkára jelentette VI. Pál pápának: „Szentséges Atya! A Szent liturgia konstitúcióját elfogadta 2147 atya, ellenezte négy.” Viharos *acclamatio* zúgott fel a zsinati atyák részéről. A pápa ezután ünnepélyes formulával kihirdette a konstitúciót: „A szent és egy Háromság, az Atya, a Fiú s a Szentlélek nevében. Az imént felolvasott határozatokat a szent egyetemes II. Vatikáni Zsinaton egybegyűlt atyák elfogadták. És mi: Krisztustól nyert apostoli hatalmunknál fogva e határozatokat az atyákkal együtt a Szentlélekben jóváhagyjuk, elhatározzuk és elrendeljük, és amit eként zsinatilag elrendeltünk, Isten dicsőségére közzétévését parancsoljuk.” A zsinat főtitkára ezek után fölolvasta a Szentatya rendelkezését, hogy 1964. február 16-án, nagyböjt első vasárnapján lép életbe a liturgikus konstitúció, Időközben a pápa gondoskodik arról, hogyan és milyen módon hajtásák végre a zsinat határozatait.

A pápa ezután trónján ülve, buzdító beszédet intézett az egyetemes zsinat résztvevőikhez. A Szentatya nyomatékosan hangsúlyozta a *liturgia új fogalmazását*, a liturgián ugyanis nem egyszerűen a szertartások összességét kell érteni. „A szent liturgia — jelentette ki VI. Pál pápa — első forrása annak az isteni csereviszonynak, amely által az Isten életét maga közli velünk, a liturgia lelkünknek első iskolája, s az első adomány, amelyet a keresztény népnek át kell adnunk.”

Valóban a zsinati konstitúció teljesen világosan fejezi ki ezt az új fogalmazást. A liturgia arra való, hogy a keresztény nép abban a kegye-

lem teljességét elérje. Hogy ez minél biztosabban történhessék meg, a zsinat eürendeli a *liturgiának általános megújódását*, az instaurációt. A liturgia ugyanis, hangsúlyozza a zsinat, részben isteni parancson alapuló változatlan elemekből áll, de legnagyobb részt változásoknak alávetett elemek képezik: ezeket az idők múlása szerint megváltoztatni lehet, vagy esetleg kell (Konstitúció 21. cikkely). A *reform célja* hármas, amint a zsinati konstitúció kifejti: világosabban legyen kifejezve, amit a ritus jelenteni akar, a népnek könnyen kell azt megértenie, végül a megújódott liturgiában el kell érni a népnek tökéletes és cselekvő részvételét.

A megújításnak *progresszív módon* kell történnie a zsinat rendelkezése szerint: azaz gondos teológiai, pasztorális és történeti kutatás előzze azt meg, azután: figyelembe kell venni a liturgia általános szerkezeti törvényeit és szellemét, számba kell venni az eddig tapasztaltakat; az új formák szervesen kapcsolódjanak a már meglévőkhöz, végül ügyelni kell arra, hogy ne legyenek számottevő különbségek egymással határos területeken (23. cikk.). Első eszköz ennek a célnak elérésére: a liturgikus könyveket minél előbb felül kell vizsgálni (és újabb kiadásukat napvilágra hozni), szakértőket kell igénybe venni és gondosan ügyelni arra, hogy a rubrikák a hívek szerepét is megjelöljék (25. 31. cikk.).

A püspöki testületek liturgikus jogköre

A középkor végén a reformáció beköszöntével a XVI. század derekán valóságos liturgikus anarchia kapott lábra. A Tridenti Zsinat emiatt — miután megteremtette az első valóban egyetemes római ritust — a püspököknek mindenféle törvényhozói jogát megszüntette és a Szent-székre ruházta. Különösen a Ritusok Szent Kongregációjának alapítása (1588) óta a püspököknek, illetve a helyi főpásztoroknak (ordináriusoknak) nem maradt egyéb joga, mint „annak szorgos ellenőrzése, hogy a szent kánonoknak az istentiszteletrre vonatkozó előírásait gondosan megtartsák” (1261. kánon). Ez azonban gyökeresen megváltozott 1964-ben, amikor a *II. Vatikáni Zsinat* ünnepélyesen kihirdette, hogy a liturgiában való intézkedés joga az egyházat illeti, az egyház pedig ezt a jogát *három fórumon* keresztül gyakorolja. Az első fórum az Apostoli Szék, közelebbről a Ritus-Kongregáció, a második a törvény normája szerint a püspök, a harmadik fórum pedig a törvényesen megalakult területi püspöki kar (22. cikk. 1. és 2. §.).

A püspököknek *juttatott liturgikus jogok* a következők: minden püspök, vagy ha tetszik, több egyházmegye közösen *Liturgikus egyházmegyei bizottságot* alakítson meg, hogy ez a liturgia ügyét a püspök irányítása mellett intézze (45. cikk.). — A püspök gondoskodik arról, hogy a hívek minden rétege a maga szerepének megfelelő módon *cselekvő részt* vegyen a szent cselekményben (114. cikk.). — A püspöknek joga van megengedni a *két szín alatt* való áldozást, de csupán az Apostoli Szék által megállapított esetekben (55. cikk.). — A főpásztor engedélyezheti több pap együttes misézését, a *koncelebrációt* a törvény által megszabott esetekben (57. cikk.). — Azokon a helyeken, ahol nincsen pap, a püspök kiküldhet diakonust vagy más valakit az *Isten igéjének szolgálatára* (35. cikk.). — A püspök engedélyezheti a *rádió vagy televízió* általi továbbítást a szent cselekményekről (20. cikk.). — A főpásztor véleményezése szerint bizonyos szentelményeket, különleges körülmények között, *laikusok is* kiszolgáltathatnak, azt azonban eddig nem tudjuk, melyek ezek a szent cselekmények (79. cikk.). — A főpásztor egyes esetekben és kellő okból fölmentheti saját alattvalóját a *zsolozsma* elvégzésének kötelessége alól, teljesen

vagy részben, azt is megengedheti, hogy más imádságot végezzen helyette, például a szent olvasót (97. cikk.). Ugyanő engedélyt adhat arra is, hogy egy pap a zsolozsmát egyes esetekben *nemzeti nyelvű* fordításban végezhesse el (101. cikk. 1. §).

A területi püspöki karok jogait a következőkben állapítja meg a zsinati konstitúció. A püspöki karnak meg kell alakítania saját területi összessége részére is a *Liturgikus Tanácsot* és a *Pasztorális Liturgia Intézetét* (44. cikk.). — A nemzeti nyelv használatára és annak módjára nézve döntést hoz, amelyet azonban az Apostoli Szék elé kell jóváhagyásra felterjeszteni (36. cikk. 3. §). — A szentségek és szentelmények ritusában az egyes *népek hagyományai* és jellege szerint szükséges változtatásokat előterjeszti a Szentszéknek elrendelésre (40. cikk.). — A missziós területeken ugyanezen norma szerint bevezethet olyan *rituális avató elemeket*, szokásokat, amelyeket a keresztény rituálissal össze lehet egyeztetni (65. cikk.). — Megállapítja a *házasság* saját ritusát területén, ezt is fel kell terjeszteni a Szentszékhez (77. és 63. cikk.). — Az *egyházi élet* a helyi szokásokhoz alkalmazhatja, egész területére nézve, ez az intézkedés is az Apostoli Szék jóváhagyására szorul. (107. és 39–40. cikk.). — A *nagybőjti* bűnbánati gyakorlatokat korunk és a különböző vidékek lehetőségei szerint a híveknek ajánlja (110. cikk.). — A Szentszék jóváhagyásával a *szentzenét* a sajátos zenei hagyománnyal rendelkező népek jellegéhez igazíthatja, és meg is engedheti sajátos *zenei hangszereik* használatát a liturgiában, ha megfelelnek a templom méltóságának és a hívek épülésére szolgálnak (119. és 120. cikk.). Hasonló feltétel mellett a liturgikus *ruha és berendezés* anyagát és alakját is alkalmazhatja népe sajátos izléséhez (39., 40. cikk.).

A törvény által megszabott okok ezek, de melléjük VI. Pál pápa nagyvonalúsága még külön jelentős *felhatalmazásokat* (facultates) és *kiváltságokat* is adományozott a püspökök részére. Kiadta ugyanis a zsinat második ülészaka alatt, még a zsinati konstitúció promulgálása előtt, 1963. november 30-án a „*Pastorale munus*” kezdetű motu proprio. Célja az volt, hogy „méltó megvilágításba helyezze a püspöki méltóságot és egyúttal a lelkipásztori hivatást hatékonyabbá és könnyebbé tegye.” Ezért negyven felhatalmazást adott a püspököknek és egyéb főpásztoroknak (apostoli vikáriusok, prefektusok, adminisztrátorok, nullius apátok és prelátusok). A nyolc kiváltság csak a megyés- és a címzetes püspököket illeti meg. — A felhatalmazások közül a legfontosabbakat megemlítjük. Az említett püspökök és főpásztorok maguk engedhetik meg kellő okból, hogy a papok *kétszer misézhessenek*, akár hétköznapokon is, vasárnapokon és parancsolt ünnepeken pedig *háromszor* (2. sz.). Ugyanők engedhetik meg *vak papoknak* a misézést (5., 6. sz.). Az alapítványi misék *redukcióját* a püspök engedheti meg, eddig csak a Szentszék (11. sz.). Megengedhetik a papoknak, hogy *keresztút* állíthassanak fel (30. sz.), ezeknek a rendes ritust kell elvégezniük. Maga a püspök csupán *egyszerű keresztjellel* áldhatja meg a rózsafüzéreket, kereszteteket, érmeket, skapulárékat (7. és 8. kiváltság). A főpásztorok maguk vagy más által megengedhetik híveiknek, akik arra rászorulnak, hogy bármely *indexre tett tiltott* könyvet olvashassanak és maguknál tarthassanak (40. sz.), megengedhetik a gyóntatóknak, hogy — kivéve bizonyos eseteket — a Szentszéknek *fenntartott fenytékek* alól is feloldozhassák a híveket (14. sz.); a megyés és címzetes püspökök maguk mindenütt a világon bárkit gyónathatnak és föl is oldozhatják a híveket az említett fenytékek alól (4. kiváltság). A püspököknek adott egyéb felhatalmazások még előkerülnek tanulmányunk folyamán.

Kétségtelenül a zsinat egyik legforróbban vitatott problémája volt a nemzeti nyelv alkalmazása a liturgiában. Kérdés, amely már a XVI. században ketté osztotta az embereket és csak a *Tridentinum fegyelmi döntése* állította vissza a katolikus táborban az ezer év óta magától értetődő gyakorlatot: a liturgia nyelve nem lehet nemzeti nyelv, hanem „liturgikus, szakrális” nyelv legyen, tehát a latin. A liturgikus anarchia terén, amely a XVI. század első felét betöltötte s a nagy missziós lendületben, mely a század második felében indult el, jó is volt a latin nyelv kizárólagos használata, hiszen egyszerre szinte lehetetlen lett volna annyi új népnek nyelvében liturgikus szövegeket szerkeszteni. Sajnos azonban a túlzott konzervativizmus győzött, és éppen a kínai nyelv területén. V. Pál ugyanis 1615-ben megengedte a misének kínai nyelvre való fordítását. A dolog húzódott a nagy ellenzés miatt, csak *Boldog XI. Incének* mutathatták be a kész kínai misekönyvet, de az soha approbációt nem kapott. Méltán mondhatta tehát napjainkban *Costantini* bíboros, hogy nem a kínai fal, hanem a latin fal akadályozta meg Kína misszionálását. Ha így van, ha nem, Kelet népei valóban alig mozdultak meg az egyház felé: India lakosságának 1.4 százaléka, Kínáénak 0.5, Japánban 0.23 százaléka katolikus (*H. Küng, Kirche im Konzil, Wien, 1963, 96*).

A latin mozdulatlanság a XIX. század legvégéig maradt meg. Új szellem ébredése lassan derengett a láthatáron, nagyon fontos, *alapvető változások az egyházfegyelem terén először kivételes engedélyek* megadásában árulják el létezésüket. Már 1897-ben kapott approbációt a linzi egyházmegye rituáléja, melyben még igazán gyér, de mégis német nyelvű szövegek is voltak. Ettől kezdve sorozatosan és mindig bővebb szövegek láttak napvilágot római jóváhagyással, míg most a zsinat döntése a problémát véglegesen rendezte.

Alapvető és új principiumot hirdetett ki a zsinati konstitúció a liturgia nyelvére vonatkozóan: „A latin nyelvnek használata a partikuláris jogot kivéve, maradjon meg. Minthogy azonban akár a misében, akár a szentségek kiszolgáltatásánál, akár a liturgia egyéb részeiben a honi nyelvnek használata a nép számára nagyon hasznos lehet, ennek a (nemzeti) nyelvnek tágabb teret kell juttatni: az erre vonatkozóan megállapított normák szerint” (36. cikk. 1. és 2. §). A normákat a zsinati konstitúció a liturgia egyes részeire ekként alkalmazza. A *misében*, amelyet a néppel együtt mutatnak be, különösen az olvasmányokban és a „közös imádságban” (ez majd az evangélium és a homília után lesz), és a helyi viszonyok szerint a népre tartozó részekben is megfelelő helyet kell juttatni a népnyelvnek. Meg kell jegyeznünk, nincs különbségtétel a misék egyes fajai között, „olvasott” mise-e, vagy „énekelt” (*cantata*), amikor a pap énekli az előírt részeket, vagy pedig „ünnepélyes” (*solemnis*), azaz diakonusokkal (három papos). A „népre tartozó részek” elsősorban a Kyrie, Glória, Credo, Sanctus, Agnus Dei, ezeket nemzeti nyelven lehet akár recitálni, akár énekelni. A liturgikus szövegek népnyelven való éneklésének tilalma is megszűnt, a 113. cikkely kifejezetten az ünnepélyes miséről szól és ez is lehet a népnyelv részére nyitott, ugyanez az articulus ugyanis idézi a 36. cikkelyt, amelyben „népnyelvűek lehetnek némely énekek” (*nonnulla cantica*).

A *zsolozsmára* nézve a papoknak a latin nyelvet kell megtartani, de a főpásztor egyes esetekben megengedheti olyanoknak, akiknél a latin nyelv akadályozná az officium kellő elvégzését, hogy nemzeti nyelvű fordításban végezhessek azt (101. cikk.). Ugyanott intézkedik azonban vala-

menyi szerzetesnőről és azokról a férfiakról, akik nem klerikusok: mindezek részére illetékes főelőjárójuk engedélyezheti a népnyelvű fordítás használatát. Az egyház engedményeként olyan papok, akik az imént említettekkel együtt végzik népnyelven a zsolozsmát, eleget tesznek kötelezettségüknek.

Ami a *szentségek és szentelmények* liturgiáját illeti, „a népnyelvnek bővebb helyet kell adni” (63. cikk.) a következő megszorításokkal: Legyenek bent a nemzeti nyelvű rituálékban azok az *utasítások* (instrukciók), amelyek a római rituáléban az egyes ritusok előtt olvashatók és készségek őket az új római rituálé mintájára. A *papszenteléseknél* a püspökök által mondandó *allokuciókat* lehet nemzeti nyelven végezni, ugyanúgy a *nászáldásnál* mondott ünnepélyes áldó imádságot is (76. és 78. cikk.).

A szentmise megújhdása

A misére vonatkozó *reformelveket* a zsinat eképpen körvonalazza: A ritusokat jellemezze nemes egyszerűség, rövidék és érthetők legyenek, kerüljék a felesleges ismétléseket, a hívek felfogásához idomuljanak, és általában ne szoruljanak magyarázatokra (34. cikk.). A zsinat parancsa szerint az *Isten igéjének* minél gazdagabb asztalát kell a hívek részére megteríteni, ezért a *szentírási szakaszokat* nem egy (liturgikus) évre korlátozzák, hanem több év leforgása alatt a szentírásnak minden fontosabb szakasza olvasásra kerüljön (51. cikk.). — A *mise rendjét* úgy kell megújítani, hogy az egyes részeknek sajátos jellege minél jobban kidomborodjék és kölcsönös összefüggésük világosabb legyen, s a híveknek áhítatos és cselekvő részvételét megkönnyítse (50. cikk.). — *Homília* legyen minden nép által látogatott misén, vasárnap és parancsolt ünnepen, és csak fontos okból hagyható el. Ez a homília része a liturgiának és ezért a liturgikus esztendő folyamán a szent szöveg alapján fejtsé ki a hit titkait és állítsa a hívek elé a keresztény élet példáit. Ez a direktív szabály természetesen nem csupán az evangéliumi perikopára, hanem a liturgiának minden szövegére vonatkozik (52. cikk.). — A zsinat elrendeli a nép által látogatott miséken a „*közös imádságot*” avagy a „hívók imádságát”, vasár- és ünnepnapokon. Az evangélium és a homília után lesz ez az imádság, amelyben a nép feleletekkel cselekvően részt vesz és közösen imádkozik azokért, akik minket kormányoznak, azokért, akik szükségben vannak s az egész világ jólétéért és üdvösségéért (53. cikk.).

A misének középpontiságát a zsinat azzal is hangsúlyozni óhajtotta, hogy *más liturgikus funkciókat is* a szentmisébe kapcsoltat bele. Ajánlja például a *bérmálás szentségének* kiszolgáltatását a mise alatt (71. cikk.), valamint a *házasság szentségéét*, amelynek rendes kiszolgáltatási helye a nászmise közben van az evangélium és a homília után (78. cikk.). — Az *összes ordinációk* a mise alatt voltak eddig is, valamint az *apátavatás*. A *szerzetesi fogadalom* letételének helye is dicséretesen a mise alatt lehet (80. cikk.). A *szent olajok* megáldása nagycsütörtökön mindig mise alatt volt.

Azt, amit a zsinat konstitúciója néhány száraz szóval körvonalazott: a ritusok reformját, már előre megvalósította a régóta érő megújhdás értelmében a *Missale 1962-iki új kiadása*, amely sokban eltér az eddigitől és a zsinaton meghirdetett eszmék szerint alakítottatott át. Elsősorban kiemelhetjük a szentmise mondásának a rendjét, ezt eléggé átsimították. Mindazonáltal ez csak előjezése a leendő és végleges reformnak. Ennek a reformnak lelkülete nyilvánul meg az újra sürgetésben, amellyel a zsinat az *actuosa participatio*, a „cselekvő részvétel” ügyét kíséri. *Szent X.*

Pius volt az első, aki ezt a fogalmat és a szót is fölvetette, mint annyi más dolgot: a *Mediator Dei* enciklika, majd az 1958. szeptember 3-iki *instrukció* a szent zenéről és a szent liturgiáról részleteiben is megállapította ennek mibenlétét. (I: Vigilia 1963, 257—284 cikkemet). A zsinat most ünnepélyesen kijelentette: az anyaszentegyház nagyon óhajtja azt, hogy a hívők egyetemességét arra a teljes, tudatos és cselekvő részvételre elvezessék, amelyet magának a liturgiának természete követel. „A lelkipásztoroknak ezért egész lelkipásztori működésükben gondosan kell arra törekedniök, hogy népüknek ezt a teljes részvételét megteremtsék” (14. cikk.).

Éppen a cselekvő részvétel miatt nagy hangsúlyt kap a misének az a része, amelyet előmisének, vagy a katechumenek miséjének szoktak nevezni. A zsinat „Isten ígéje szolgálatának” (*celebratio Verbi Dei*) nevezi el ezt a részt és nagy fontosságot tulajdonít neki. Első részében a szentírás és az egyház szavaival mi fordulunk az Istenhez, a szentleckétől kezdve az Isten szól mihozzánk. A zsinat, mint már mondtuk, elrendelte, hogy a *szenírásv olvasmányai* „bővebbek, változatosabbak és alkalmasabbak” legyenek az eddigieknél, s a homília mellett ajánlja magának a liturgiának menetében (*in ipsa ritibus*) a „liturgikus oktatást” (*catechesis liturgica*) is; ezek „rövid figyelmeltetések, amelyeket a pap vagy más illetékes mond előírt vagy azokhoz hasonló szavakkal” (35. cikk.). Nem lehet eléggé hangsúlyozni azt a lehetőséget, amely ezekben a szavakban rejlik az aktív részvétel elmélyítésére. Éppen ezért nem csodálkozunk, hogy a zsinat parancsa szerint a lelkipásztoroknak a híveket figyelmeztetni kell, hogy *egész* misén vegyenek részt (*integram missam participant*), különösen vásár- és ünnepnapokon (56. cikk.). A szentmise *ideje és helye körül* a főpásztorok jelentős felhatalmazásokat nyertek a „Pastorale munus” motu proprióban. Minthogy a délutáni órák most sem képezik a misézés rendes idejét, azokon eddig a misézést a főpásztorok csak lelkipásztori szempontból engedhették meg. *Magános* misét, ahogy most nevezi a zsinat *Missa singularis*-t is megengedhet most már a főpásztor „kellő okból a nap bármely órájában”, az ok tehát nemcsak a pasztorális haszon, de bárminő egyéni ok (*iusta causa*) lehet (4. cikk.). Ugyanígy megengedheti az esti órákban az áldoztatást is. — A *helyre* nézve széleskörű felhatalmazást kaptak a főpásztorok. Első az, hogy kellő okból minden papnak megengedhetik a misézést oltárkövön, nem templomban, hanem bármely tisztes helyen, de nem hálósobában, *egyes* esetekben. *Állandóan* is megengedhetik, de csak *súlyosabb* okból (7. cikk.). — Második jelentős felhatalmazás: a főpásztor megengedheti oltárkö helyett a keleti rítusokból átvett *antimensium* használatát; ez egy vászonkendő, amelynek jobb sarkába vértanúk ereklyéi vannak bevarrva s a püspök áldja meg azt (9. cikk.). Az áldás szövege már megvan a *Pontificale új kiadásában* (1961. ed. typica, 9. szám, az „apostolico indulto” törlendő). Harmadszor jelentős felhatalmazást kaptak a főpásztorok, amennyiben *beteg* vagy *idős papoknak* engedélyt adhatnak, hogy minden nap *otthon* misézhessenek; ugyanúgy engedélyt adhatnak, hogy hajón utazók (akár tengeri, akár folyami hajón) misézhessenek (10. és 8. cikk.). — *Több pap közös misézését* megengedheti a főpásztor nagycsüdtőlőkön az esti misében s a délelőtti krizma-szentelő misében is, azonkívül zsinati összejövetelek, vagy papi és püspöki gyűlésekkor. Főpásztori engedéllyel szabad olyan templomokban, ahol nem szükséges minden papnak hivatalos misét mondania, a főmisét együttesen celebrálni, minden papnak megmarad azonban a joga magánosan miséznie (57. és 58. cikk.). A koncelebráció rítusát ki kell dolgozni.

A zsinat ünnepélyesen kijelentette, hogy a zsolozsmának jobb és tökéletesebb elvégzése céljából tovább folytatja az Apostoli Széktől megkezdett reformot s a *római* rítusra nézve a következőket rendeli el. A XII. Pius idején kiadott új *zsoltafordítást* revízió alá kell venni, a fordításban tekintettel kell lenni a keresztény latinitás kifejezéseire, amelyeknek meg kell maradniuk, valamint a liturgikus használatra s az egész keresztény hagyományra (91. cikk.). Hír szerint, ha elkészül ez a revízió, azt már mindenütt kötelező lesz használni. — Új lesz a *zsoltaévek elosztása*; elvként kimondotta a zsinat, hogy a zsoltaéveket már nem egy hétre, hanem „hosszabb időszakon át” kell széjjelosztani, amivel kétségtelenül csökkenni fog a breviárium terhe, mert így kevesebb zsolta kerül egy napon elmondásra (91. cikk.).

Az egyes imaórák rendszere is változik. A *Matutinumot* úgy kell megszerkeszteni, hogy a nap bármely órájában el lehessen mondani, ezen azt értik, hogy annak túlzottan éjszakai jellege ne legyen. Zsolta kevesebb, lektió pedig bővebb legyen benne. A zárózsolozsmát, a *kompletoriumot* át kell alakítani szoros értelemben vett esti imádsággá; a *Prima* megszűnik, mert a reggeli imádság a *Laudes* lesz ezentúl. A három viszsza maradó imaórát már — karban végzett imádságon kívül — nem kell mind elmondani, egy mondandó közülük a nap szakának megfelelően (89. cikk.).

A *zsolozsma anyagára* vonatkozóan változások lesznek: a szentírási olvasmányokat meg kell szaporítani, a szentatyákból, egyháztanítók és egyházi íróknak írásaiból jobb kiválogatást kell eszközölni, a szentek életrajzait a történelmi igazsághoz kell igazítani (92. cikk.). A *himnuszokat* vissza kell állítani a VIII. Orbán korában végzett klasszicizálási folyamat következtében túlzottan súlyos és nehezen érthető szövegből az eredetire és újabb himnuszokat is kell kiválasztani a himnológia kincsből (93. cikk.).

A szentségek liturgiája

A szentségek világába lépve, újra meg kell állapítanunk, mennyire a misztériumos valósághoz közeledő a zsinat terminológiája, amelyet az évtizedekig tartó liturgikus megújulás mozgalma hozott napvilágra a felledés homályába borult hagyományból. A liturgián ugyanis ezentúl már soha sem értjük a szent cselekmény *külső* elvégzését, hanem annak teljességét. Ezért mondhatta joggal a zsinati konstitúció, hogy a szentségek és szentelmények *liturgiája* a jól felkészült híveket életüknek szinte minden mozzanatában megszenteli az isteni kegyelemmel, amely Krisztus szenvedésének, halálának és feltámadásának husvéti misztériumból fakad, s a szentségek és szentelmények erejüket ebből a misztériumból merítik (61. cikk.). A szentségeknek *kettős célja* van a zsinat szerint, arra rendeltettek, hogy az embereket megszenteljék Krisztus testének felépítésére, azontúl pedig arra, hogy megadják Istennek a tiszteletet, mint jelek pedig egyúttal okulásunkra is szolgálnak (59. cikk.).

Mivel idők folyamán a szentségek és szentelmények *ritusába* olyan elemek kerültek, amelyek a mi korunkban már azoknak természetét és célját kevésbé világítják meg, a zsinat szükségesnek látta, hogy a szentségek és szentelményeknek liturgiájában is létre hozzon bizonyos változásokat (62. cikk.).

A *keresztségnél* a zsinat különböző akkommodációkat rendelt el, ezek majdnem mind a jövőben valósulnak csak meg. Ma megvan már a fel-

nőttek keresztelésénél a *katechumenátus* bevezetése, ahol a főpásztor ezt jónak látja, ritusa hét különböző alkalommal végzendő és már előre megjelent 1962. április 16-án. Emellett megmarad a felnőtt-keresztelés *egyszerű* módja, ahogyan a *Rituale Romanum*ban olvasható, hazánkban pedig engedélyezett Collectio-nk szerint a felnőttek a kisdedek keresztelésének ritusával kereszthetők. — A *kisdedek* keresztelésének ritusát is át kell alakítani a kisdedek valódi helyzetének megfelelően s a ritusban a szülők és keresztszülők helyzete és kötelességeik nyilvánvalóak legyenek (67. cikk.). — A szükség-keresztségben részesült kisdéd részére a *szertartások pótlására* új ritus készítendő, amelyben kifejezésre jusson, hogy a csecsemő már az egyháznak tagja. Hasonlóképpen új szertartást kell alkotni azok részére, akik *feltételes* keresztségben részesítendők (69. cikk.). — A *keresztvizet* a husvéti időn kívül meg lehet majd áldani rövidebb formulával a keresztség kiszolgáltatásánál (70. cikk.). — A Missale-ba be kell venni egy *új misét* a keresztség ünnepélyesebb kiszolgáltatása alkalmával (66. cikk.).

A *bérmálással* kapcsolatban már említettük, hogy misének keretében lehet kiszolgáltatni, egyébként a zsinat elrendelte, hogy ritusát át kell dolgozni, világosabban kifejezésre kell jutni e szentség belső kapcsolatának az egész keresztényavattással, ezért a keresztségi fogadások megújítása előzze meg a szentség felvételét (71. cikk.).

A *két szín alatti áldozás* szabad lesz az Apostoli Szék által meghatározandó esetekben, mint például — mondja a zsinati konstitúció — a püspökök ítélete alapján: a felszenteltnek a szentelési misében a fogadalmat tevőknek is saját miséjükben, a felnőtteknek keresztségük miséjében (55. cikk.). Mindez még nem lépett érvénybe, hozzá fűzhetjük a reményt, hogy a meghatározandó esetek közé a Szentszék beveszi a nászmisét is a jegyesek részére, ezt az előkészítés stádiumában többen hangoztatták.

A *bűnbánat* szentségének ritusát a zsinat rendelkezése szerint úgy kell átalakítani, hogy ennek a szentségnek a természetét és hatásait világosabban kifejezhesse (72. cikk.). Az előkészület idejében különösen a kézrátétel valamelyes alkalmazásáról volt szó, hiszen az ókorban annyira fontos volt, mint a visszafogadás és megbocsátás gesztusa. Ezenkívül esetleg revízió alá kerül az exkommunikáció említése is, bár nem lehet tudni, mi kerül még sorra.

Az *utolsó kenet* említésénél mindjárt a szentség *neve* ötlük fel, a zsinat ugyanis kijelentette, hogy „az utolsó kenetet betegek kenetének is *hívhatjuk és ez jobb*”, nincs szó tehát arról, hogy az eddigi nevét, amelyet a Tridenti Zsinat is használt, eltiltsuk. A zsinat az eredeti szövegezést készakarva változtatta fakultatívvá (73. cikk.). Jobb az új elnevezés, amely különben már szintén szerepelt a Tridentinumban és sokkal ősibb a XII. század óta használt „utolsó” elnevezésnél, mivel sokan vélik, hogy a szent kenet felvétele mintegy halálra szánja a beteget. — A betegek kenetének *idejére* nézve a zsinat fontos döntést adott, mikor kijelentette, hogy nem az az idő, mikor a beteg végveszélyben van, hanem akkor adható már fel, amikor betegség vagy öregkor miatt halálos veszélyben kezd lenni (73. cikk.). — Ezeken kívül még valamiben változtatott a zsinat: ha a beteg három szentséget vesz fel, azaz gyónik és áldozik is, akkor a szentségek *sorrendje* ez legyen: gyónás — szentkenet — áldozás (74. cikk.).

Az *egyházi rend*, azaz a papszentelés szentségére és szentelményeire vonatkozóan a zsinat csak nagyon tág kerettörvényt alkotott, a többi

a Szentszékre bízta. Ugyanis csak azt rendelte el, hogy az összes szentelések rítusát revízió alá kell venni, mind a szertartásokat, mind pedig a liturgikus szövegeket (76. cikk.). Eppen ezért csak sejteni lehet, milyen lesz az új ordinációs rítus, az előkészítés stádiumában különösen a papszentelés és a püspökszentelés átdolgozásáról volt szó, szertartások összevonásáról, a szerek és ruhák átadásának megváltoztatásáról, némelyik formula átalakításáról, amely azóta már megváltozott körülményeket tüntet fel. Mindezt majd a Pontificale első részének kiadandó új szövege árulja majd el egyszer nekünk.

A házasság szentségénél a *Rituale Romanum* szertartásrendjét át kell dolgozni, amint a zsinat elrendeli, bővíteni kell a rítust, hogy az a szentségi kegyelmet alkalmasabb módon jelképezze, valamint a házasság kötelességeit is hangsúlyozottan kiemelve (77. cikk.). Ha a házasság szentségét misén kívül szolgáltatják ki, kötelező a nászmise lekiöjének és evangéliumának felolvasása a rítus elején (78. cikk.).

Egyéb liturgikus intézkedések

Az egyház esztendejéről, azaz a *liturgikus évről* a zsinat kijelenti, hogy az egyház Krisztus teljes misztériumát fejtí ki az év körforgásában: a megtestesüléstől s a születéstől egészen a mennybemenetelig és pünkösdig, meg a boldog reménység s az Úr jövetelének várakozásáig (102. cikk.). A vasárnapot kiemeli, felhíva erre az apostoli intézményre a figyelmet: az egész liturgikus évnek talpzata és magcsírája (106. cikk.). — Az egyházi év *megújítását* is elrendelte a zsinat: a szent idöket alkalmazni kell korunkhoz, és eredeti jellegüket meg kell örizni, illetve helyre kell állítani. Nevezetesen a hívek lelkét az Úr ünnepeire kell elsösorban irányítani, és a temporális részeknek elsőbbséget kell biztosítani a szentek ünnepei fölött. A zsinat végleg meg akarja ezt a kérdést oldani és ezért — az addig már elért eredményekhez — elrendeli a szentek ünnepeinek olyatén csökkentését, hogy sok szentnek ünnepét saját partikuláris egyháza számára, vagy nemzete, szerzetesrendje, egyházmegyéje számára rendeli csak el, a szentek ünnepei közül csak azok maradnak, amelyeknek valóban az egész egyházra kiterjedő jelentőségük van (108. és 111. cikk.).

A kérdéssel összefügg szervesen a *világnaptár* problémája is. Már sok év óta tárgyalják a kérdést, nem lehetne-e új világnaptárt bevezetni, amelyben a hétköznapok minden évben ugyanarra a naptári napra esnének. Alapelvül a zsinat kimondotta, hogy az egyház ragaszkodik a hét napból álló héthez és a vasárnaphoz és ahhoz az elvhez, hogy ne legyenek az évben a heteken kívül álló napok, bár nagyon súlyos okok esetében ettől is hajlandó eltekinteni. Amennyiben beleegyezének elsősorban az elszakadt testvérek is, a húsvét ünnepét is a Gregorián-naptár valamelyik meghatározott vasárnapjára lehet rögzíteni.

A zsinatot egyébként is világra terjedő *tág felfogás* jellemzi. Így például ünnepélyesen kijelentette, hogy nincsen sajátosan „egyházi stílus”: a művészetnek semmilyen stílusát sem tartja sajátjának, hanem a népek és az életkörülmények változatossága szerint bármely kornak módját elfogadja. Az egyházban a mi korunknak és minden népnek, minden tájnak művészete szabadon gyakorolható (123. cikk.).

Ez a nagylelkűség adta a zsinat ajkára a szép kijelentést: „A minisztránsok, a lektorok, a kommentátorok, az énekkarhoz tartozók: valósgos *liturgikus szolgálatot* teljesítenek” (29. cikk.).

Két és fél hónap időről volt szó. Már régen és sokan várták türelmetlenül, mikor lesz jogerős és milyen mértékben a zsinati liturgikus konstitúció. Hiszen nyilvánvaló volt és az olvasó is megérti a konstitúció ismertetése után, hogy mindent nem is lehetne egyszerre elkezdni. Új missale, breviárium, rituale kellene ehhez, vannak azonban dolgok, amelyek már akár azonnal megvalósíthatók lehetnének. Szentatyánknak a zsinaton elhangzott ígéretére gondolva, nem egy ember azt vélte, hogy hamarosan sor kerül a második ülésszak berekesztése után a pápai nyilatkozatra: *mi lép életbe belőle*.

Ám ez a lépés nem történt meg, csak január végén. 1964. január 28-án jelent meg az *Osservatore Romano* hasábjain a január 25-ről keltezett második Motuproprio *Sacram Liturgiam* kezdettel. Amikor Rómában január 28-án a napfényben tobzódó reggelen olvastam ezt a dokumentumot, be kell vallanom, csalódást éreztem: ennyi az egész? Nemcsak én, hanem sokan mások is úgy érezték azon a napon. A svájci *Orientierung* őszintén meg is írta, hogy nemcsak a kerek világon, hanem magában Rómában is elmaradtak az öröm, a hála, s a dicséret szokásos megnyilvánulásai. Joggal mutat rá ez a folyóirat a tényre, hogy többet vártak az életbeléptetéstől. Egyelőre ugyanis ezek valósultak meg.

A következő iskolaévtől kezdve megvalósítandó, ami a liturgia tanítására nézve elrendeltetett a szemináriumokban, főiskolákon, fakultásokon (I. pont). — Meg kell valósítani az egyházmegyei és országos *Liturgikus tanácsokat* (II. pont). — Vasár- és ünnepnapokon a misék alatt a *homíliát* meg kell tartani (III. pont). — A *bérmálás* szentségét szabad a mise alatt kiszolgáltatni (IV. pont). — Ugyanígy a *házasság* szentségét is lehet a mise alatt kiszolgáltatni, ha misén kívül történik, fel kell olvasni a násmise szentlelkéjét és evangéliumát. Ezzel életbe lépett a konstitúció 78. cikkelye, tehát a nászáldás — mise közben is — végezhető magyar nyelven (V. pont). — A karimádságon kívül breviáriumozóknak szabad elhagyni a *Primát*, s a három kis *Hóra* közül elég egyet mondani (VI. pont). — Az illetékes főpásztorok élhetnek jogukkal és dispenzálhatják alattvalóikat a *breviárium* mondására vonatkozóan (VII. pont). — Az egyház nyilvános imádságát végzik azok is, akik nem a kánoni breviáriumból végzik azt, hanem ún. „kis breviáriumot” használnak (így a konstitúció 98. cikkelye, mely ezzel életbe lépett: VIII. pont). — Ha egyesek felmentést kaptak arra, hogy a *breviáriumot* nemzeti nyelven végezhetik, a breviárium-fordítás szövegét a Szentszék által kell jóváhagyatni, amely a latin szöveg mindennemű fordítására áll (IX. pont). — A pápa elrendeli, hogy mindenütt meg kell alakítani a *nemzeti területi püspöki gyülekezetet* (*coetus*), ennek tagjai a főpásztorokon kívül lehetnek a koadjutorok és segédpüspökök is. A törvényes határozatokhoz kétharmad többség szükséges (X. pont). — Ezenkívül, amit felsorol a Motuproprio, senkinek sem szabad változtatni, hozzáadni vagy elvenni (XI. pont).

Valóban nem túlságos sok, amit életbeléptetendőnek tudtunk meg január 28-án. Méltán feltűnést keltett a következő napon az *Osservatore Romano* hasábjain megjelenő kommentár, a „Sacram liturgiam”-hoz, a kommentárt (*I primi passi della riforma liturgica*) kétségtelenül szakember írta, aki azonban alig titkolta csalódását. Ezt írta: „Nem, valóban nem sok, amit ez a Motuproprio mindenkinek, de elsősorban a türelmetleneknek nyújt. Azonban mégis annak a jele, hogy a zsinat munkája, ha lassan is, és bizonytalan lépésekkel, de még mindig mozgásban van, hogy a Szentlélek fuvallata még nem ült el, még akkor sem, ha a Motuproprio

első látszatra azt a benyomást is kelti, hogy — kissé megzavarja az embert”. Aztán még elmondotta, hogy a Motuproprio eredménye *nem* is annyira a konstitúció *életbeléptetése*, mint inkább az *életbeléptetés elnapolása*. A cikkíró legalább annyit várt volna még tőle a ritusegyszerűsítés terén, hogy megszünteti az utolsó evangéliumot és az áldást az Ite missa est után teszi.

A Vatikán félhivatalosában ilyen irányú cikk legalább is teljesen szokatlan. Még szenzációsabb azonban a cikkíró egyénisége, aki a szignó szerint: *s. m.*, a római hozzáértők szerint pedig senki más, mint *Don Salvatore Marsili*, a Sant Anselmohoz csatolt Pápai Liturgikus Intézet rektora. Az *Orientierung* ezzel kapcsolatban megjegyezte: „Az a hír, hogy ezt a kritikai méltatást egyenesen a pápa sugalmazta, de mindenesetre ő maga fedezi, különböző jelek szerint magasfokúan valószínű” (1964. febr. 15-iki szám, 25—29.). Mindenképpen tény, hogy ezzel a kommentárral nem szállt szembe senki sem és mást sem jelentettek meg. Egyedül a *Radio Vaticana* jelentett ki valamit, amire valóban érdemes is rámutatni a „Sacram liturgiam”-mal kapcsolatban: „Ez az intézkedés nagy horderejű és széleskörű következményei lesznek. Négy évszázad óta a liturgia terén minden hatalom a Szentszék részére volt fenntartva, a püspököknek egyetlen feladata volt csupán: örködni, hogy a liturgikus törvényeket pontosan megtartsák. A liturgikus konstitúció és a Motuproprio valószínű újítást jelent ebben az évszázados gyakorlatban.” Épp ekkor tört ki a vihar.

Új intézkedés volt ugyanis a „Sacram liturgicum” IX. pontjában, amely eltér a zsinati konstitúció rendelkezésétől. A konstitúció csak azt írja elő, hogy mindennemű liturgikus végrehajtást a püspöki területi gyülekezeteknek fel kell terjeszteni a Szentszékhez, amikor nemzeti nyelvű részeket vettek bele a liturgikus szövegekbe (36. cikk. 3. §.). Magát a fordítás szövegét azonban maga ez a gyülekezet hagyja jóvá saját hatáskörében (ugyanott 4. §.). Ez a konstitúció tehát a zsinat rendelkezése. Ezzel szemben a „Sacram liturgicum” IX. pontja ezt megváltoztatta és elrendelte, hogy „az illetékes területi egyházi hatóság által előterjesztett különféle népnyelvű fordításokat az Apostoli Széknek kell annak rendje-módja szerint felülvizsgálni és jóváhagyni.”

Ebben az intézkedésben a nehézség abban található, hogy ha a Szentszék bírálja felül a latin szövegeknek *nemzeti nyelvre történt fordítását* is, egyszerre néhány hónapon belül valószínű dömping mutatkoznék az összes európai nyelvekből és kis-nyelvekből (például a gael = kelta vagy ír), azután még a sok ázsiai és afrikai nyelvből.

Mindezen kívül mi a valószínű helyzet? Nemcsak ezt az új rendelkezést nem vették tudomásul, hanem *Németország*, *Ausztria* és a németnyelvű *Svájc* püspökei elrendelték a szentmisében a *szentleckének* és az *evangéliumnak* latin olvasás nélküli németnyelvű olvasását, és a szöveget is megállapítják. Még feltűnőbbnek látszik a zsinat által elrendelt, de szövegét még meg nem adó rendelkezésének végrehajtása: az ún. „hívek imádsága” bevezetése. Az *összes francia* püspökök szintén bevezették az említett olvasmányoknak nemzeti nyelven történő olvasását és minden jóváhagyott misekönyv fordítás nyelvét engedélyezték. Laphíradások szerint *Rómában* az *Anima* templomában is bevezették ezt a gyakorlatot, sőt a pápa egykori egyházmegyéjében, *Milánóban* is. A római napilap, a *Tempo*, arról beszél, hogy egyes püspökök kevésbé mérsékelt entuziazmusukban megelőzték a rendelkezéseket, azt is hozzáfűzte, hogy VI. Pál nem akarja a püspököket megalázni.

A vatikáni rádió híradása hamarosan tudatta, hogy a Szentszék hivatalos lapja, az *Acta Apostolicae Sedis* legközelebbi számában közölni fogja az említett Motuproprio szövegét, amelyben ez a változtatás nem lesz benn, ami a rendelkezés visszavonását jelenti. Így is történt.

A liturgikus reform végrehajtó szerve

A zsinat, amint azt kifejezetten jelezték és nem egy felszólalóval közölték is, az irányelveket óhajtotta leszögezni, amelyeknek szellemében a liturgiát megújítani és korszerűsíteni kell. Ehhez idő szükséges, mert az elvek megvalósítása többféle módon lehetséges. A gyakorlati végrehajtáshoz bizottság kell, mint ahogyan a liturgia ügyét a zsinat ülésézése alatt is, megnyitása előtt is bizottsági munka előzte meg: A *Commissio Praeparatoria*, az előkészítő bizottság, amely három ízben általában 2—3 hónapon át gyült össze Rómában, a zsinat első két ülészaka alatt a *Commissio conciliaris*, a zsinati bizottság, most pedig az újonnan kinevezett grémium, amelyet a pápa március 4-én nevezett ki.

Mindjárt feltűnő az elnevezése is: *Consilium liturgicum*, Liturgikus Tanács. Nem bizottság, több: tanácsadó testület, amely összeállításában is feltűtést keltő. Mintha előszele lenne annak, amit sokszor hangsúlyoztak a zsinaton: legyen a pápa mellett, mint tanácsadó, egy a világegyház püspökeiből összehívott állandó jellegű testület. Úgy látszik, mintha ez részletekben válnék valósággá, ez a tanácsadó testület szakcsoportokból lenne majd összeállítva. Mindenesetre két dolog nyilvánvaló: az episzkopális jelleg és a nemzetköziség.

Az episzkopális jelleg kétségtelen: tíz bíboros és huszonnyolc püspök a tagja. Tagjai között van: Agagianian bíboros, a Propaganda Kongregáció feje, Gracías, a bombayi érsek, az afrikai bíboros, Rugambwa, Ritter érsek, északamerikai bíboros, Silva Henriquez, chilei bíboros, a délamerikai reformisták vezetője, Larraona kuriális bíboros, a Ritus Kongregáció feje, és Bea bíboros, a keresztények egységét sürgető titkárság elnöke. A püspökök között olyanok szerepelnek, akik a zsinaton jellegzetes szerepet vittek. Ott van a holland Bekkers püspök, Van Bekkum indonéz püspök, aki annyit és oly sikeresen küzdött a liturgia korszerűsítéséért a missziós területeken, Otto Spülbeck meissenai püspök, Jungmann professzor egyik legkiválóbb tanítványa; Ausztriából Zauner püspök, Kanadából Martin püspök, ott találjuk a nagylelkű kolumbiai érseket, Salazart, aki püspöki palotáját elhagyva, szerény lakásba költözött és földjeit is fölosztotta. A világ minden részét képviselik a püspökök: Argentínát, Bolíviát, a Kongót, Jugoszláviát, Lengyelországot.

A nemzetköziség is, mint láhattuk, valóban megvan: 42 tag 24 nemzetből való.

Mi ennek a Liturgikus tanácsnak a feladata? Az Osservatore Romano így vázolta azt fel: „Azonkívül, hogy a szent liturgiáról szóló konstitúció alapján végrehajtsa az általános liturgikus reformot, még azt a feladatot kapta, hogy ezt a konstitúciót annak a zsinatnak betűje és szelleme szerint alkalmazza, amely azt elfogadta.” Kettős módon jár el ez a tanács: először is ki kell dolgoznia és el kell fogadtatnia az összes liturgikus könyveknek új kiadását, amelyeknek újra alkotását a zsinat elrendelte. Új szövegeket kell tehát alkotnia és új liturgikus formákat. Ezenkívül még az is feladata lesz, hogy az alkalmazás terén útmutatással szolgáljon: azaz ne a szokásos kuriális testületek döntsenek az alkalmazás idején mindig felbukkanó kételyek eseteiben, hanem ez a tanács, amely azokat létre

hozta. Üdvös volna kétségtelenül, de már eddig is vannak jelek, hogy ez aligha megy majd zökkenők nélkül.

Egészen új elvek, egészen új módszerek és eljárások lebegnek szem előtt. Nem csoda, ha a Tridentinum utáni kornak merevségre, változatlanságra törekvő elkülete, négy évszázadon beleidegződve a Kuria egész szervezetébe, még vissza-visszajár. A konzervatív elemre is szükség van, viszont tagadhatatlan, hogy az új szervben, amelynek születéséről hírt adtunk, a változás új életére törekvő erők vannak minden józanságuk mellett túlsúlyban.

Egy bizonyos: a liturgia megújódásának nagy műve munka alatt van. Már az esztendő elején észlelni lehetett, hogy Rómából prominens személyiségek — eltűntek. Így például hiába kerestem Rómában *Don Cipriano Vagaggini*-t, a Teologia della liturgia című, két kiadást és több fordítást megért kiváló mű szerzőjét az Aventinuson, ahol az imént említett Pápai Liturgikus Intézet professzora. Tanulmányi szabadságon van — választották kérdésemre, Bolognában, ott jobban tud dolgozni. Mint megtudtam, Bolognában *Lercaro* bíboros palotájában lakik. Ha most meggondoljuk, hogy a nevezett bolognai érseket a pápa kinevezte a zsinat utáni Liturgikus tanács elnökévé, mindjárt megértjük Vagaggini bolognai munkájának jelentőségét.

Ugyanígy hiába kerestem Rómában Via del XXIV. Maggio-i székházában *Annibale Bugnini* professzort. Az Ephemerides Liturgicae főszerkesztőjét a szerkesztő, *Giovanni Bellocchio* exkuzálta, mondván, hogy Bugnini egy évre a Vatikánba költözött. Mert ott jobban tud dolgozni, tanulmányi szabadságon van. Tüstént megértettem itt is a helyzetet, amely valóban öröndetes, hiszen a Szentatya kinevezte őt az említett Liturgikus tanács titkárává, tehát vezető szellemévé. Elegendő az *Orientierung* véleményét idézni ezzel kapcsolatban: „Kifejezett rehabilitációról van szó ebben az esetben. Ugyanis az előkészítő liturgikus bizottságban végzett kiváló munkája után (Bugnini titkára volt az előkészítő bizottságnak) közvetlenül a zsinat megkezdése előtt, állítólag önhatalmú eljárás miatt, a Szent Officium intervenciójára elmozdították (éppen egy anyanyelvű fordítás miatt). Már az első ülészakban VI. Pál (mint bíboros) Bugnininak kifejezte bizalmát. Visszahelyezése új főnök alatt a legjobb biztosíték arra, hogy a liturgia reformjának további lépései számára jó utat készítenek elő.” Mindnyájan várjuk ezt az utat.

MÁRIA KIRÁLYNŐ HIMNUSZ

(A május 31-i ünnep breviáriumból)

Allasz a mindenség felett,
Ó Szűz Királynő, egymagad,
Nagyobb mindennél, ami él
Es szépségedben gazdagabb.

Első művéül alkotott
Téged a teremő Ige,
Rendeltetésed: a Fiút
Megszülni, aki alkotott.

Hordozva vére bíborát
Krisztus kereszten lett király:
Te kinjainak részese,
Minden élőknek anyja vagy.

Ily dicsőséggel ékesen,
Kik így ünneplünk, mézz reánk
Es fogadd el jóságosan
Örvendezésünk énekét.

Ó Jézus, dicsőség neked,
Kinek szülőanyád a Szűz,
Atya s Szentlélek áldva légy,
Örökös századok során.

Sik Sándor fordítása

A NEMZETKÖZI GEOFIZIKAI ÉV EREDMÉNYEI ÉS AZ ÚJ TERV

A repülőgépek növekvő sebessége összezsugorította a Föld méreteit, és a rádió szinte szomszédokká tette a távoli országok lakóseit. Ezzel együtt járt, hogy az emberiség ráébredt annak tudatára, nemcsak kicsinyes egyéni és nemzeti érdekek vannak, hanem az egész világ jobb jövőjének szolgálata az igazi emberhez méltó célkitűzés. Különösen a tudományban kezd uralkodóvá válni ez a gondolat. A tudósok egy-egy nemzetnek fiai ugyan, de a tudomány nemzetközi: csak közös összefogás vezethet az emberiséget érintő nagy problémák megoldásához. Ez a gondolat rejtőzött a nemzetközi geofizikai év megszervezésének háttérében is. (Angol neve után röviden IGY-al szokták jelezni.)

Ez már a harmadik volt a nemzetközi tudományos vállalkozások sorában, megelőzte az 1882-es és az 1932-es nemzetközi poláris év. Méréstükben azonban ezek messze elmaradtak az IGY mögött, amely nem is csak egy év volt, hanem 1957. július 1-től 1958. december 31-ig tartott. 66 országnak mintegy 60 000 tudósa, mérnöke fogott össze a nagy feladat megoldására és az évi költség elérte az 500 millió angol fontot (kerekén 40 milliárd forint). A *Vigilia* már 1957 augusztusában megemlékezett erről a nagy tudományos vállalkozásról, most röviden a főbb eredményeit akarjuk ismertetni.

A Szovjetunió és az Egyesült Államok már előzőleg jelezték, hogy az IGY alatt mesterséges holdakat fognak útnak indítani a Napból jövő sugárzás és a légkör felsőbb rétegeinek tanulmányozására; ezek tényleges megjelenése lett a vállalkozás első szenzációja. *Sullivan*, a *New York Times* fő tudományos szemleírója nagy könyvet írt a geofizikai évről és ezt drámai jelenet leírásával kezdi. Elmondja, hogy 1957. október 4-én este a washingtoni szovjet követség estélyt adott a rakéta kutatással foglalkozó sokféle nemzetiségű tudósok számára. Az USA már bejelentette, hogy két hónap múlva tervezi az első mesterséges hold felbocsátását. *Sullivan* a bálteremben beszélgetett a kutatókkal, amikor a követség egy alkalmazottja a telefonhoz hívta. A *New York Times* washingtoni szerkesztője azt a meglepő hírt közölte vele, hogy a moszkvai rádió ép most hozta nyilvánosságra: az első *sputnik* megkezdte útját a Föld körül. *Sullivan* visszasietett a terembe, és *Berkner*nek, az amerikai bizottság vezető tagjának adta tovább a hírt. Az tapsolva csendet kért, és bejelentette a vendégeknek a nagy eseményt. Általános volt a meglepetés. Az ezt követő időszak a zavar és aggodalom kora volt Amerikában, fejezi be *Sullivan*.

A nemzetközi geofizikai év folyamán az oroszok még két, az amerikaiak pedig öt holdat küldtek fel, de csak 1958. január 31-én az elsőt, és az ő rakétáik jóval kisebbek voltak.

Az IGY 17-féle feladat megoldását jelölte meg céljának. Az elért eredmények közül a kiemelkedőbbekkel foglalkozunk az alábbiakban. Egyik legfontosabb feladat volt a Napon jelentkező ragyogó kitörések vizsgálata, amiket angol műszóval *flare* néven szoktak emlegetni.

Már *Galilei* óta ismeretes volt, hogy a Nap felszínén sötét foltok mutatkoznak, s hamarosan kiderült, hogy ezeknek a napfoltoknak száma 11 éves periódusban változik, maximális értékig nő, majd újra csökken.

Ezeknek a földön is megfigyelhető hatásuk van. Éppen ezért kezdték meg az IGY-t 1957-ben, hogy a legerősebb napfolt tevékenység alatt végezhessek a megfigyeléseket. Ekkor ugyan már tudták, hogy nem maguk a napfoltok, hanem a kíséretükben jelentkező *flare*-k okozzák a Földön az érdekes tünetenyeket, ezek megfigyelését szervezték meg azért nagy gondnal. A föld felületén elosztva 52 állomás vett részt a jelenség tanulmányozásában, ezek közül 6 esett az USA-ra, 10 a Szovjetunió hatalmas területére. Több mint 6700 első osztályú *flare*-ről futott be jelentés a franciaországi Meudon-i obszervatóriumba, amely az IGY három világközpontjának egyike volt. Nem volt egyszerű a feladat. A *flare* néhány perc alatt alakul ki egészen váratlanul; több száz, néha több ezer millió négyzetkilométer terület ragyog fel a Napon, akkora hőmérséklettel, amekkorát csak az atombomba belsejében lehet tapasztalni. De mindez nem sokáig tart, 20 perc múlva rendszerint már gyengül, s egy-két óra alatt vége van. Ezért a megfigyelőknek reggeltől estig állandó készenlétben kellett állniuk. Az volt a szerencse, hogy 200 millió rezgésszámú rádiójelek szoktak a *flare* keletkezésekor jelentkezni, ezeket 30 állomás figyelte, hogy kellő időben riaszthassa a *flare* megfigyelőket. A rövidhullámú rádiók elhallgatása is hasznos figyelmeztető jel volt.

Hogy a jelenséget tisztábban lehessen látni, meg kellett szabadulni a légkör zavaró hatásától. Igen hasznosak voltak erre a célra a fellőtt rakéták, amelyek magukkal vitték a műszereket. Különösen a repülő támadások ellen tervezett *Niké* rakétákat lehetett sikerrel alkalmazni, mert ezeket egy percen belül működésbe lehetett hozni, és egész napon át készenlétben lehetett tartani. Még olcsóbb megoldás volt a *rockoon* használata (ezt a műszót a *rocket* és a *balloon* szavak összeolvastásából alkották meg), amelyet léggömb vitt fel 24 kilométer magasra, és a riasztó jelre onnan lőtte fel a műszert nagy magasságra a rakéta.

A *flare* kitörések a Nap kromoszférájában játszódnak le. Ez a réteg a Nap ragyogó felszíne, a sugárzó fotoszféra felett helyezkedik el, s közvetlenül csak napfogyatkozásokor lehet megfigyelni, amikor a fotoszférát a Hold eltakarja. Így a magasabbra nyúló kromoszféra — és az efölött levő korona — gyengébb kisugárzása érvényesülni tud. Napfogyatkozás-kor a Hold árnyéka 300 km másodpercenkénti sebességgel mozog a Nap felszínén, ezért a kromoszféra alsó 1000 km-es rétege csak néhány másodpercig látszik. Így egy csillagász egész életében legfeljebb egy percig láthatná, de még nem volt csillagász, aki egy percig is látta volna.

Hogy mi okozza időnként a *flare* megjelenését, azt nem tudjuk. Igen erős elektromágneses és részecskéből álló sugárzás indult ki belőlük, amely a földön is többféle formában érezteti hatását. A *flare* megjelenésekor egy-két percen belül a rövidhullámú rádióközlekedés megszakad, s ez az elhallgatás néhány perctől egy óránál is tovább tarthat. Régebben azt gondolták, hogy ultraibolya sugárzás okozza ezt, azonban az IGY alatt a fellőtt rakéták segítségével kapott megfigyelési adatok azt mutatták, hogy a *flare* megjelenésekor tízszeresre növekszik a hidrogén vörös sugárzása, de az ultraibolya sugár erőssége változatlan maradt. A rádió elhallgatását a fellépő erős Röntgen-sugárzás okozza. Ennek hullámhossza 20-tól 2 Å-ig terjed. (1 Å, am. Angström, a centiméter százmilliomod része.) A rövid Röntgen-sugarak 70 km alá lehatolnak a föld légkörébe, és ott erős ionizációt okoznak. Ilyen ion-rétegek közönségesen hasznosak a rádiózásban, mert ezek verik vissza a hullámokat a föld felé; így lehet a gömb alakú föld egyik oldaláról a másikra, rádiójeleket küldeni. Ez azonban csak a száz km körüli magasságban levő ion

rétegeknél van így. 70 km alatt olyan nagy a légkör sűrűsége, hogy az itt kialakult ionizált réteg már nem veri vissza, hanem inkább elnyeli a rövid hullámokat. Így a rádió elhallgat.

Az erős Röntgen-sugárzásból arra lehetett következtetni, hogy a *flare* felett a korona, amely már amúgy is egy millió fokok hőmérsékletű, 18 millió, sőt újabb adatok szerint 180 millió fokra melegszik. A Nap felszínének hőmérséklete nem éri el a 6000 fokot.

A *flare* megjelenését más jelenségek is kísérik a földön, 10—12 óra múlva erős próton (a hidrogén atommagja) sugárzást lehet megfigyelni nagy magasságban és egyidejűleg a pólusok körüli területen több órára megszűnik a rádió összeköttetés. A nagy sebességgel jelentkező prótonok adják a Napból származó kozmikus sugárzást, energiájuk több ezer millió elektronvolt (egy elektronvolt energiát ad egy Volt az elektronnak), ami ugyan még messze van a világúrból érkező több trillió elektronvoltos kozmikus sugarak energiájától. A *flare* kezdete után 24—26 óra múlva újabb jelenség mutatkozik, a föld mágneses erejének vízszintes komponense erős ingadozást mutat, „mágneses zivatar” kezdődik, s vele egyidejűleg a világúrból jövő kozmikus sugár erőssége észrevehetően gyengül; az utóbbinak még nem tudjuk az okát. Ezek a megkésett hatások azt mutatják, hogy a *flare*ből elektromágneses hullámokon kívül nagy sebességgel száguldó részek áradata is érkezik. Ezzel kapcsolatos az IGY másik nagy eredménye, a *Van Allen övek* felfedezése.

Már 1890-ben felállította a norvég *Birkeland* azt az elméletet, hogy az északi fény ragyogó jelenségeit a Napból érkező elektromos részek áradata váltja ki a földkörüli magas rétegekben, s ezeket a sugarakat a föld mágneses tere kormányozza. Ezt az elgondolást a század elején az ugyancsak norvég *Störmer* számításával részletesen kidolgozta. A Napból érkező elektromos részecske a föld közelébe érkezve spirális pályán kezd járni a föld mágneses erővonalai körül. Amikor a részecskék még messze vannak a földtől, nagy ennek a spirálisnak a sugara, de amint az erővonal körül csavarodva közelebb jutnak a föld mágneses sarkához, a nagyobb erő hatására a körüljárás sugara kisebb lesz, s egyúttal már nem spirális, hanem az erővonalra merőlegesen körvonalban kering a részecske. Ennek az lesz a következménye, hogy mintegy visszatükröződik, s tágul, majd újra szűkülő spirálisban átmegy a másik sarokig, hol újra vissza verődik. Így valósággal rabja lesz a föld mágneses erőterének. Az út az egyik saroktól a másikig csak egy-két másodpercig tart. Ezeket az elgondolásokat nem vették nagyon komolyan, amíg az IGY megfigyelései nem igazolták. Már a második sputnik mérő eszközei mutatták, hogy a kozmikus sugárzás erőssége felfelé nagyobbodik, de a műszerek nem dolgoztak elég hosszú ideig, hogy végleges ítéletet lehetett volna kialakítani. Az amerikai *Explorer* mesterséges hold azután érdekes eredményt hozott. Műszerei szerint a sugárzás felfelé növekszik, de alig érte el a rakéta a 700 km magasságot, a műszer megszűnt sugárzást jelezni. *Van Allen* ezt azzal magyarázta, hogy a sugárzás olyan erős lett, hogy a készülék már nem tudott rá reagálni. Ezt azután laboratóriumi kísérlettel is igazolta. A későbbi részletesebb vizsgálat megmutatta, hogy a *Van Allen*ről elnevezett sugárzási öv kettős. A belső öv közepe vagy 3000 km magasan van — ez főleg protonokból áll —, a külső pedig 16 000 km-re — ebben az elektronok vannak túlsúlyban. Ezek az övek nem veszik teljesen körül a földet, a sarkok mentén, ezek fölött nincs befogott részecske. Az erővonal rendszer, amely fogva tartja az elektronokat és protonokat; 70—75 fok északi és déli szélességig terjed. Az övekben levő

erős sugárzás életveszélyt jelenthet a világűr utasai számára — ha majd ilyen magasra mennek például a Hold felé való utazáskor —, azért ezeket lehetőleg el kell kerülni. A sugárzási övekben trillió számra vannak az elektromos részecskék, de azért összes tömegük nem sok: talán annyit adnak ki együttvéve, mint egy ember tömege. Mesterségesen is készítették ilyen sugárzási övet. Az IGY alatt az amerikaiak nagy titokban 500 km magasságra küldtek fel egy 1000 tonna robbanó erejű atombombát és ott robbantották fel. Az így kibocsátott elektron-sugárzás meglepő északi fényt hozott létre, és más hatásai is voltak. Az itt szereplő elektromos részecskék össz-tömege a gramnak csak kis töredéke, de mégis félni lehetett, hogy megzavarja a természet egyensúlyát — nem is számítva azt, hogy veszedelmes lehetett a mesterséges holdak utasaira —, azért a nemzetközi tudós közvélemény tiltakozott ellene. Szerencsére az újabb atomegyezmény megtiltja, hogy a világűrben atomrobbantást végezzenek.

Egy darabig azt hitték, hogy a Van Allen övben befogott elektronok mintha valamiféle vödörben lennének, ahonnan azután egy részük kifolyik, s ezek okozzák az északi fény jelenségeit. Most már tudjuk, hogy az átlagos északi fény kiváltói olyan sugarak, amelyek állandóan jönnek a Napból — talán 40 000 km magasságban egy gyengébb övet alkotnak, és abból jönnek tovább —, a Van Allen övből származó elektronok pedig csak a nagyon feltűnő, sokszor még a déli vidékeken is látható aurórát okozzák. Ezek az elektronok olyankor szabadulnak ki az övből, amikor a flareből erős sugárzás érkezik oda. Lehet azonban, hogy Wincklernek van igaza, aki azt mondotta: „Ahelyett, hogy arra gondolnánk, hogy a külső öv vödör, ami felborul, inkább azt hihetnők, hogy valami féle Niagara alatt van a vödör, ami csak keveset fog fel a ráeső áradatból, a többi tovább száguld.”

A rockoonok segítségével végzett érdekes megfigyelések közé tartozik a magasban folyó elektromos áramok észlelése is. A legtöbb helyen a mágnesű délbén nem arra mutat, mint éjjélkor. Már Gauss rámutatott, hogy ennek oka a nagy magasságban keringő áram lehet. Ezt az áramot az váltja ki, hogy a légkör felső részeiben is megnyilvánul az árapály, a légtömegek 1—2 km-t fel-le mozognak, s mivel a bennük levő ionizált részecskék miatt vezető testek, bennük a föld mágneses ereje áramot indukál. A rockoonok segítségével és más szovjet meg amerikai rakétákkal magasba küldött műszerek csakugyan azt mutatták, hogy az egyenlítő felett 100 km magasságban vagy 300 km széles és 10—20 km vastagságú áram kering. Ennek változásai okozzák a mágnesű ingadozását. Egyes megfigyelések szerint két áram is kering egymás felett ellenkező irányban. Más adatok arra mutatnak, hogy 65 000 km magasságban is kering egy 5 millió ampér erősségű áram.

Az IGY alatt gravitációs megfigyeléseket is végeztek. Oly finom műszert készítettek, amely a gravitációs erő billiomod résznyi változását is észlel. Ennek segítségével állapították meg, hogy nemcsak a tengeren van árapály, hanem a föld szilárd kérge is fel-le mozog. A hawai szigeteken például egy hüvelyknyi ilyen árapályt figyeltek meg.

A föld pontos alakjának meghatározására nemcsak a szokott gravitációs méréseket használták, hanem a mesterséges holdak pályáinak megfigyelése is segített. Megfigyelték például, hogy a *Vanguard I* perigeumja (pályájának a Földhöz legközelebb eső pontja) 82 nap alatt ír le a Föld körül egy teljes kört. Ezt előre várták, de azt is tapasztalták, hogy a perigeum alacsonyabban járt, amikor északra volt az egyenlítőtől, mint mikor délen. Ez arra mutat, hogy az északi sarkon van egy közel 20 m magas és Atlanti Óceán nagyságú kiemelkedés és a déli sarkon egy ha-

sonló rész hiányzik. *Newton* előtt azt gondolták, hogy a föld a sarkok felé megnyúlik, *Newton* szerint belapul, az új eredmény szerint nem szimmetrikus. Ezért erősen túlozva azt szokták mondani, régen citrom alakúnak gondolták a földet, később narancs alakúnak, most pedig körte alakúnak.

Azt is megállapították hasonló módon, hogy az egyenlítő nem pontos kör, hanem kisebbik sugara 400 méterrel rövidebb, mint a hosszabb, és hogy a sarkoknál a belépülés nem a sugár 297-ed, hanem csak 298-ad része; így az egyenlítői és a sarki fűldsugár között a különbség nem 42,952 méter, hanem csak 42,751 méter.

A napfogyatkozás, a kozmikus sugárzás, az éjjeli ég fénye és az állatövi fény mind kutatás tárgyai voltak az *IGY* alatt, de különösen jelentősek az Antarktison végzett kutatások. A föld jégge fágyott víz tömegének nagyságát 12—13 millió köbkilométerre becsülik, ennek 90%-a a déli sark körül van. A nagy jégtömegnek jelentős befolyása van az időjárásra, különösen a déli féltekén, azért fontos a sarkon tanulmányozni a légkör cirkulációját és a hőmérséklet megoszlását. A földmágnességre is ott lehet legérdekesebb adatokat kapni. Ezért az *IGY* alatt 12 nemzet fogott össze az Antarktika tanulmányozására. 57 megfigyelő állomást állítottak fel, többek között az amerikaiak magán a déli sarkon, a Szovjetunió pedig a déli mágneses sarkon. Robbanás hangjának visszaverődésével vizsgálták a jégtakaró vastagságát, azt néhány helyen 4700 méternek találták. A jég alatti szárazföld profiljának tanulmányozásából arra következtettek, hogy legalább is a keleti rész összefüggő szárazföld. Kutatták azt is, hogy az Antarktikan felhalmozódott jégtömeg növekszik-e vagy fogy, mert ennek is kihatása van a földi időjárásra. Egymástól távolosó három állomás adataiból arra következtettek, hogy az Antarktika hóesésből több jeget kap, mint amennyit elveszít párolgás formájában és a leszakadt jégheggyekkel. *Shmunskey* szovjet tudós 1960-ban úgy becsülte, hogy a jégtömeg évenként 1220 köbkilométerrel növekszik.

Az indiai óceánban levő rengési középpontokból érkező jeleket három állomáson figyelték, s a megérkezés idejének eltéréséből arra következtettek, hogy a legfelső földréteg vastagsága az Antarktika alatt 35 kilométer. Ez is arra mutat, hogy szárazföld, mert a szárazföld alatt az ún. Mohorovicic réteg 30—40 kilométer, a tengerek alatt azonban csak 5—15 kilométer mélyen van. Ezért is indult meg újabban a nagy terv, hogy ezt a réteget a tenger alatt vágják át.

Fontos eredménye volt az *IGY* alatt végzett kutatásoknak az antarktikai szerződés, amely kimondta, hogy a sarkvidéket csak békés célokra szabad használni, az atomrobbantás ott tilos. Minden nemzet szabadon végezheti ott kutatásait.

Az óceánok mélységét is kutatták, vagy 70—80 hajó segítségével. Újfajta műszerekkel megállapították, hogy a Csendes Óceán egyenlítői vidékén a legfelső 1000 méteres rétegben három tengeráramlás is van egymás felett, váltakozóan ellenkező irányban. A szovjet *Vityaz* kutatóhajó a Mariana árokban hangvisszaverődési mérésekkel megtalálta a legnagyobb mélységet, 10 990 m-t. Ehhez közel szállt le 1960. január 23-án az ifjabb *Piccard, Walsh* tengerészhadnagy kíséretében 10 900 méter mélységbe. Még ott is láttak élő lényeket.

Az *IGY*-nek nemcsak tudományos jelentősége volt nagy. Helyesen állapította meg *George B. Kistiakowsky*, az amerikai fizikai társulatban 1960-ban: „A tudomány ma minden ember közös nyelve, kölcsönös megértést és az eszmék olyan kicserélődését biztosíthatja, amely független a

politikai határoktól és az ideológiáktól. Magában álló alkalmat biztosít a közös törekvésekre, és ez nagyobb mértékben hozzájárulhat a nemzetek közötti feszültség enyhítéséhez.”

Ez is az egyik oka volt annak, hogy az IGY végeztével nem akarták megszüntetni a közös munkát, ez több nemzetközi szervben folytatódott. Most pedig egy új vállalkozás kezdetéhez érkezünk el. Az IGY-t az erős napműködés idejére rögzítették, de előnyösnek látszott, hogy a napfolt minimumok idején újra folytassák a szélesmértű vizsgáldást. Ezért létrejött a nemzetközi megegyezés, hogy 1964. január 1-től 1965. december 31-ig megtartják a „nyugodt Nap” nemzetközi évét.

Minden remény meglehet, hogy ez az újabb vállalkozás a tudományos eredmények mellett a nemzetközi összefogást is erősíti.

FOGADALOM A KAOSZBÓL

De, majd... Uram, ha egyszer
eme utólszor rakott fészekben
e drágán kapott cella-magányban
megszülethetik: köröttem és bennem
a REND,
minden betű miként a harmatcsepp
úgy ragyog majd a tisztaságtól
meghirdetni
hogy még a vétkeim is csak
abból eredtek
mert szüntelen minden mögött
fölött és alatt,
hogy mielőbb szolgálhassalak!
kerestelek... kerestelek.

És e vak tapogatózások idején történt
hogy csapdából-csapdába csaltak az emberek.
mert egyetlen gyengéd szavuk elég volt
elejtő tört vetni rémületben élő felém
aki még magam is rettegtem a fényt...
irdatlan, gyógyíthatatlan, titkolt gyászoknak
szégyelt sebeitől áruclón vérző, űzött vadjaként.

De azért mégsem csüggesztett soha, a sötét.
Avagy hogy letűnt újból egy nap: anélkül...
hogy én megtaláltalak volna
a vágyva-vágyott oltalomra, URAM.
Reggel, vállrandítva,
mintha mi sem történt volna —
megindultam újra
ím FELÉD,
hogy keresselek.

És útközben vigasznak felderengett bennem:
jóllehet, csak azért kell annyit mennem
hogy felkészült legyek,
hogy befejeződhessenek
az utolsó lépéssel
én is...
nem csupán az Ű T.
PONTNAK.

Mollinár Gizella

Keresztülsietett az udvaron.

Két hét óta tatarozzák a házat. A második emeleti feljáró égője már két hét óta csüng le a kék, szigetelt dróton. Ha a szél megbillenti, a rács vetített árnyképe megmozdul az udvaron. Az esti árnyékok fekete angyalként állják körbe az udvart. A bekötetlen, erősfényű égő imbolygása rezzenti időközönként ezeket a fekete szárnyakat.

A gyerekek még késő este is nekifeledkezve ugrálnak a házfelügyelő ablaka előtt a fehérről a feketére.

Ugróiskola.

Amint kilépett a füstszerű aszfaltra, még belenyúlt a télikabát oldalzsebébe. A kék-vörös szegélyű légiboríték ott lapult a frissen vasalt kockászsebrendőhöz simulva. A lánya írta. Majdnem kitette az éjjeli-székrenyre, csak az utolsó pillanatban csúsztotta a kabátzsebébe. Ez volt a negyvenhetedik. Boldogabb pillanataiban megszámlolta és a borítékra ráírta gondosan. A szomszéd azt mondta, vigyázni kell a külföldi levelekkel, az ember ne tartogassa magánál, ha nem szükséges.

Könnyű neki, itthon a lánya.

Már este tíz is elmúlt, amikor egy pillanatra leállította az eszterga forgását. Amint ujjaival beletúrt az esztergakés könyörtelen nyomása előtt szétmálló fémforgácsok közé, megint a lányára gondolt.

Kint a hó végigvágott az ablak előtt. Nézte, amint a hó sikkalja a levegőt. Hagyta, hogy szemei feligyák a lámpa fényében táncoló fehérséget. Ha az ember egész éjjel az eszterga fölé hajló narancsszínbe meresztli a tekintetét — ez jól esik. Megnyugtató.

Nem jó állodagálni.

Talán egyszer visszajön. Hajnali négyre készen leszünk, ha Tóni bácsi leszállítja a darabokat. A fene essen a lábába, minthogy egyhelyben kelljen topognia.

Amint hajnalban kilépett a gyár kapuján, egyszerre süppedő hóban találta magát. Ez megint Németországot juttatta eszébe. Meg a lányát. Utoljára írta, hogy rettenetes hóvihar dühöngött. Hülyeséget csinált, mikor azzal a taggal kiment.

A szél fekete foltokat fújt tisztára az aszfalton.

Fekete fehér foltok. Nekiiramodott, mert a kanyarban már feltűnt a busz. Hopp, ugrás. Egy fekete, egy ugrás. A hónál vigyázni kell, mert csúszik. Ugróiskola. Lihegve nyujtotta oda az aprót a kalauznak. Aztán csak nézett kifelé azon a kis nyíláson, amit meleg hüvelykével dörzsölt a jégvirágok közé.

Ahol ő van, fehér aszfaltutak futnak a tenger mellett. Kődedényekben tengerszínű, sárga és vörös rózsák. Ő írta. Egy pillanatra megigazitotta a levelet a zsebében, nehogy összegyűrje. De azt is írta, hogy minden megmaradt idegennek az ő számára.

Hidegben toporgó hőmunkásokat kerültek.

Ezen a zuzmarás reggelen a téli kerítések olyanok, mintha csipkefügönyöket szárítanának kiterítve. Amilyen fogékony a lánya, ezt is észreveszi. Az anyjától örökölte. Most éjszakázik, akárcsak az apja, kórházban, de hajnalban rendszerint odaül és fáradtan ír, sokat egymás alá. Ő maga soha sem szerette a könyveket bújni. Ezeket a sorokat azonban mindig aláhúzta.

Zummerék még mindig égették a villanyt a lépcsőházban.

A felső lépcsőn hirtelen zibbasztó fáradságot érzett. Nem kellene az orvost annyira elhanyagolnia. Amikor lehajol, akkor is érzi. Néha leszaladhatna a gyerekekhez ugróiskolát játszani. Egy kis felszabadult testmozgás jót tenne. Csak mindig Kertesék ablaka alatt játszanak és ez neveléses volna. Dömjenék kislánya pedig kétségbeesetten hasonlóan az ő lányára. Lehet, hogy egyszer valamilyen ürüggyel felhívja magához, ha Magdus nem lesz itthon. Fél percig zavartalanul nézné ezt a kis arcot.

Aztán a lecsurranó víz egy kis időre elterelte a figyelmét. Sietve bújt az ágyba.

Dél volt, amikor a felesége akaratlanul is felébresztette. Halkan lépett az ágya mellé, hogy a délelőtti póstát már ott találja az éjjeliszekrényén. De most a takaróra tette a légiborítékot, hogyha felébred, a keze önkéntelenül nyúljon utána. Éberén figyelte az asszony minden mozdulatát.

• Várt, amíg Magdus betette maga után az ajtót, aztán rézsut lenézett a paplan gyűrődésére. Ott volt. Nem nyúlt a szemüvege után. Magdus már megelőzte, mert a levél az egyik oldalán már felnyílt.

Behúnyta a szemét egy pillanatra. A redőny keskeny résén vakító fehér szalag hullt az ágyra. A fénycsík keresztbe esett a takarón. Erős ujjai, amelyek begömbülve tartották a levelet, ebben a fényben egyszerre a szoba közepébe kerültek. A szomszédban valaki kilépett az ajtón. Megvárta, amikor elvonult a fej a redőny nyílásában. Három sorig jutott el a levélben. Aztán megsűrűsödtek a fekete pontok, fehér hófoltok, hamuszín szegéllyel. Mi az? — fekete, fehér. Ugróiskola. Aztán a Dömjenék kislányának oválja úszott el lassan előtte a tarka sávon. Aztán sokaig semmi. Jó volna, ha valaki a kezébe adná a levelet, már egészen lecsúszik. Most már a földön is van. Lejjebb kellene nyúlni, de sehogy sem megy.

Aztán a forróság lecsapott a testére és végigömlött a takaró alatt a jobb oldalán.

Két hét telt el az agyvérzése óta.

Már régóta a teljes fény birtokolja a szobát. Magdus nem tűri a sötétet. Már nagyobb nehézség nélkül tudja körbevinni a tekintetét a szobában. Azokat a sorokat, amelyek ilyen csúnyán földhözverték, többször kell elolvasnia a feleségének, hogy megértse. Ilyenkor csak felfelé néz, mert az megnyugtató. Magdus pedig elolvassa, türelemmel és fájdalommal. „Úgy látom, hogy a szálak visszavezetnek haza, hozzátok. Kétszeres háláisten, hogy már a repülőjegyet itt szorongatom a kezemben. Apám, nyolc évtől tisztítom meg a szívemet, ha eléd lépek...”

Az éjszakai fekvések, amelyek rendszerint őrlő hullamerevségben végződtek úgy hajnal felé, mindig éberén, ezek körül a sorok körül találta. Talán ez lesz a gyógyulás is. Az orvos ezt mondta.

Az utolsó levelet nem számoztatta meg. Magdus hamar megértette a szája mozgásából, hogy ne vigye messzire. Nehéz napok voltak ezek. Nappal mégcsak kilátott a tűzfal nyílásán keresztül a harmadik utcáig. Most, hogy ideje volt megfigyelni az esti órákat, szemmel kísérhette a házak hasadékaiban süllyedő napot. Egy kicsit kellett erőlködni, hogy a fejét féloldalt fordíthassa. De mire a sötétség beállt, a terhelés annyira megnőtt, hogy a tekintete is fáradtan csuklott le a tükör lábához. Ilyenkor csak a tömpített fény égett Magdus jóvoltából.

Az éjszaka órái lassan meneteltek a hajnal felé.

Magdus időközönként fölébehajolt, ilyenkor érezte, hogy a kezében dobog az arca. A félelme és a kislelkűsége pillanatokra felvődött ebben a két tenyérben, aztán folytatódott a viaskodás reggelig.

Másnap megpróbálta a fejét jobban felemelni, így nagyobb erőlködéssel végignézhette a naplementét.

Harmadik nap köd szakadt le a házak közé, így aztán másfelé irányította minden figyelmét. Majd holnap, holnap biztosan figyelni tudja. Amíg felesége bent volt, az ujjait tornáztatta. Ilyenkor szaggaott nyögések kísérték, amelyekre Magdus arca már ritkábban rándult meg.

A szemközi csatorna jégsapjait felnyalta az első meleg délelőtt. Most szabadságot kellene kivennem és kirohanni az érkező gép elé. Tehetetlenség. Valahányszor a felesége azzal a túlzott gyöngédségével nézett rá, még nagyobb szenvedést érzett mozdulatlanságában.

A magasföldszintre tizenhat lépcső vezetett fel a bejáratától. És vissza. Ezidáig figyelmen kívül hagyta. Most kényszerűségből számolta a hajnali éberségben, amikor valaki feljött, vagy elhagyta a házat. Tizenhat koppanás. Ezek a kőlépcsők tekinteten alul estek. A felesége lépését meg tudta már különböztetni a többitől.

A harmadik hét vége felé már az ágy szélén ülve figyelt kifelé az ablakon. Mosoly helyett még mindig torz fintorokat vágott, de a kezét már fel tudta emelni, hogy a beszéd... A beszéd az még sehogyan se megy.

Miért nem beszél Magdus, hogy mikor érkezik a lányuk?

Legalább a Dömján gyerek szaladna fel hozzá néha. Szívesen beletúrna abba a rövidrevágott kis szőke hajba. Kár, hogy az apjával mindig olyan közönnyel mentek el egymás mellett.

* * *

Soha nem gondolta, hogy ilyen hosszú lehet az út a szekrénytől az ágyig. Magdus ijedten pillantott be, amikor az erőlködéstől kimerülten leroskad a szőnyegre. Izzadt, tehetetlen testét próbálta emelgetni, amikor hozzálépett. Ettől kezdve közös „sétáik” voltak. Ilyenkor átölelte az aszszony nyakát és imbolgó térdeit igyekezett kiegyenesíteni.

De ma nagyon nehezen ment minden.

A postás akkor csengetett be, amikor félúton voltak az ágy és a szekrény között. Háttal a falnak dőlve hallgatta az előszobából kiszűrődő párbeszédet. Az ablakon túl megint köd volt. Ilyen nehéz, párás időben megint nagyon nehezen megy minden. Most hetekig abba kellene hagyni mindent. Heverni az ágyon és nézni a mennyezetet, mert ez az átkozott zsibbadás ma megint olyan, mint egy héttel ezelőtt. Miért? — Ahogy Magdus ebéd idő alatt félretolja beteg, béna nyelvét, ez a gondoskodó szálalom még jobban elkészeríti.

Ma felitatott mindent ez az átkozott szürkesség. Megtörte, magába szívta a tekintetét. Ilyenkor csak az utca túlsó oldalára látni. Szerette volna szétfújni, de annyi ereje sincs, hogy egy cigarettára gyújtson. Olyan reménytelenül szürke minden.

Lent az udvaron a gyerekek megint ugróiskolát játszottak.

Egy kettő, egy-kettő, Klári, nem sikerült, áááá... lebögtél.

Újra kezdeni. Ma nem akarta feljebb húzni a redőnyt, nem akarta, hogy a gyerekek meglássák kékcsíkos pizsamájában, amint bámulja őket. Klári újra kezdte. A hetedik kockánál egy pillanatra elveszítette az egyensúlyát. Odaszorította a homlokát az üveghez. Na, most talán sikerül. Nem sikerült. Az a kis Dömjén nagyszerűen ugrál. Azután a gyerekek abbahagyták a játékot. Ujjaival végigkoppintotta az ugrótábla primitív rajzát az üvegen. Egész jól megy. Háttha még a lábával is megpróbálná. Reménytelenül nézett maga elé.

Hosszú percek teltek el, amíg kicsoszogott a konyhába. Csak bólintania kellett, ha Magdus kérdezett tőle valamit. Hamar megértette. Csak azt nem értette, hogy a hazaérkezésről miért nem beszél. Talán a lánya meggondolta a dolgot.

Nekitámasztotta a hátát a konyhaszekrénynek. Akkor minden beborul. Aztán megkezdtek az evést. Az etetést. Nyelte apránként a falatokat.

Kínosan lassan múlik az idő.

Esténként már jobban oda tud figyelni a felesége szavaira. Ha úgy ütemesen simítja el a homlokán a zsibbadást, akkor még jobb. Most már beszél a lányukról, hogy elhalasztotta az utazást. Valami közbejött. Igen, tudja, hogy az apja beteg lett, de valami nagyon fontos dolog az, ami megbénítja. Így írta, hogy megbénítja.

Sokáig tartott, amíg Magdus megértette, hogy mit akar hozatni vele a boltból. Kis doboz borsózöld olajfestéket és fehéret. Nem vajszínt, hanem fehéret. Ilyenkor látni, hogy a felesége mennyire figyel, mikor közelhajol hozzá. A szájára, meg a szavaira.

Még az éjjel határozta el, hogy mindent megpróbál. A konyhaszekrényt szemelte ki magának. Tetőtől talpig lecsiszolja és lealapozza. Igen, ilyen ujjakkal. Mire a végére ér, már jobb lesz. Aztán majd fényt ad a szekrénynek. Kell, meg kell próbálni mindent, hogy az ujjai a legfinomabb mozgáshoz is hozzáidomuljanak.

Amikor a postás ismételten csegetett, óvatosan tette le az ecsetet az asztalra. Magdus nem volt itthon. Ügyetlenül állt, képtelen volt arra, hogy kezettfogjon vele. Próbált mosolyogni, amikor elköszönt. Próbált, de nem sikerült. Remélem nem ijesztettem meg. Ne, ne, ne... mindig ezt mondja ki, mindenre, mert mást nem tud. Most is így köszönte meg ezt a piros-kék szegélyű levelet.

A mérlegre tette, nehogy lecsöpögtesse. Aztán folytatta a munkát. Meg kell Magdust várnom, úgy sem tudnám elolvasni. Ügyetlen mozdulatokkal csiszolta tovább a szekrény oldalát.

Reggel, hosszú idő után először, pihenten ébredt.

Harmadikán délelőtt fél tizenkettőkor érzik. Ez már biztos! Ezt várta már hetek óta, már nagyon régóta. Balfelén érzett egy kis zsibbadást. Ez a munkától van. Izomláz. Nincs semmi baj, csak egy kis fáradtság. Majd a lányának megmutatja azt az oldalt, amelyik először elkészül. Az ablakfelőli, napos oldalt. Meg a számozott leveleit az aláhúzogatásokkal. Meg azt, hogy már tudja maga mellett húzni a lábát, ha bottal megy a szobában. A folyosón is ki kellene próbálni.

Ezt megpróbálom. Meg kell próbálnom.

A gyerekek abbahagyták az ugrálást az udvaron, amikor kilépett a bejárati ajtón. Puha gumidarabot ütött a bot végére, hogy tapadjon a kövön. Vigyázni kell minden lépésre.

Tizenhat lépcsővel lejjebb a gyerekek álldogáltak. A kis Dömjén felköszönt, aztán a Kovács gyerek is. A többi tovább játszott. A hűvös szél nekilökődött az arcának. Hosszú idő után először. Meg kellene próbálnom, gondolta.

De aznap még nem próbálta meg. Elhatározta, hogy a hajnali órákra halasztja, amikor senki nem látja. Ne nézzék.

Éjjel vizet kért.

Magdus megértette. Egy darabig üldögélt az ágya szélén. Felnyúlt a balkezelével és rátette az asszony hajára a tenyerét. Az ő lánya, aki őhöz hasonló. Meg az enyém. Holnapra itthon lesz.

Reggel hat és hét között van az az idő, amikor Magdus bevásárolni indul. Ez az idő lesz arra a legalkalmasabb, hogy megpróbáljam. Istennem, őrált hosszú volt ez a hónap. Most már elég lesz a csoszogásból. Le akarok menni a lányom elé, ha megérkezik. Tizenhat lépcső, csak-hogy idáig már eljutottam, hogy nekiindulhatok. Magdus most úgysem értené meg. Majd megkéri, hogy a pontos időt mondja meg.

Oldalt, kétkezes szorítással kellett a korlátba kapaszkodnia. A jobboldalt ez tartotta. Egy. Kettő. Há... né... gy. Pihenés. Pontosan kétszer fogok feljönni és lemenni. Hogy biztosan menjen. Meg kell tennem. Negyvenöt percem van, amíg Magdus hazajön.

Felfelé sokkal nehezebb volt, mint gondolta.

Csak egyszer tudott le és felmenni. A konyhában lerogyott a fáradtságtól az asztal mellé. Magdus amikor hazajött megmosdatta és felöltöztette — ma nagyon szépnek látta a feleségét —, feladta rá a halványszürke ruháját.

Nyakkendőt nem kötött hozzá.

Felállt, körülcsoszogott és leült.

Ujjaival végigkötört a fal mellett és felemelte a botját.

Az udvarról halkan szűrődött be a gyerekek játékos kedve. Volt, aki már behunytt szemmel ugrált, volt aki háttal.

Odanyomta a hüvös üveghez a homlokát.

A kis Dömjént azért feltétlenül felhívja, ha a lánya megérkezik, legalább egymásmellett látja majd őket. Nem is tudják majd, miért. Még a felesége sem. Csak ő, hogy ezt a hosszú időt megszenvedte.

Biztos egyedül jön a lánya.

Csak így egyszerűen fölsétál a lépcsőn. Nyolc év után? És ő számolni fogja a koppanásokat. Nem. Mindegyik emlékeztetné a gyötrődés óráira, perceire, éveire. Nem is tizenhat lépcső, hanem jóval több. Ahány levél, ahány gondolat, ahányszor éreztem, hogy élek.

Egyedül, nélkülöd, kislányom.

Te...

Vigyáznom kellett, nehogy meggyűlöljelek. De erre nem került sor. Meggyűlöltem a tehetetlenségemet, a tiédet, amely elválaszt bennünket egymástól, a kilométereket, azt az őrzítő távolságot, azt az egyetlen lépésedet, amelyet nem tudtam megakadályozni.

Átforrósodott az üveg a homloka alatt.

Most majd eléldmegyek, a te nyomorék apád. Én megyek eléd. Le-megyek eléd, hogy minden lépésedért vezekeljek, ami elvitt tőlünk. Eléldmegyek, kislányom, mert már alig bírom a várakozást. Nem akarom, hogy apádat ágyban találjad. Bírja apád. Bírta ezt a nyolc évet. Megbocsájtok neked.

Talán már kiszálltál a gépből.

Nem, ne félj, nem visz vissza. Nem félek, hogy vissza akarsz menni. Már gyorsabban tudok lépni, amióta várlak. Az ujjaimat akarom könnyebbé tenni, hogy érezzem a hajadat.

Eléldmegyek, várj csak a kabátom meg a botom...

Már itt vagy ebben a városban. Idehaza.

Az alsó lépcsőn érte utol a második agyvérzés, amint a korlátba megkapaszkodott. Egészen közel jött hozzá. Állt a fal mellett, aztán nézte a kis Dömjén gyereket, aztán a kép felbillent és el kezdett csúszni a fal mellett lefelé.

Ujjai az ég felé görbültek.

Nem hiszem, hogy valaha is egy helyen, egyetlen könyvtár keretében össze tudnák gyűjteni mindazokat az írásokat, amelyek a *Pacem in terris* kibocsátása óta eltelt egy esztendő alatt már eddig is megjelentek XXIII. János pápának erről a kivételes jelentőségű körleveléről. Bizonyos azonban, hogy amit a legkülönbözőbb világnézeti szerzők ma is leginkább, úgy szólván egyöntetűen értékelnek benne, a határozott kiállás a békés koegzisztencia, s ennek érdekében a minden térre kiterjedő párbeszéd és megbeszélés, a dialógus mellett.

Ahogy legutóbb Hanssler prelátus, a német katolikusok egyik vezető személyisége is kifejtette müncheni előadásában, amelyről a *Der Christliche Sonntag* számol be, János pápa a lét vagy nem-lét kérdéseként mutatott rá annak szükségére, hogy az emberek a politikai és életfelfogásbeli eltérések ellenére is ne csak megférjenek egymással, de együtt is dolgozzanak mindabban, ami az általános jólétet, az anyagi és szellemi haladást szolgálja. Gyökeres fordulat ez — tette hozzá a prelátus —, amellyel üdvös, ha mielőbb megbarátkozunk. Amit János pápa feladatul tűzött elénk s aminek vállalására ő maga nyújtott ragogó példát, az az új katolikus magatartás, amely nemcsak a keresztények hitbeli egységének keresésére ösztönöz bennünket, hanem a nyílt és őszinte párbeszédre is a modern társadalom építőivel, a modern tudományossággal, technikával, művészettel, irodalommal. Mindezek a területeken a katolikusok meglehetősen hátra kerültek, aminek egész csomó forrását lehetne megjelölni. „A baj igaz okát azonban valószínűen abban találhatjuk — jelentette ki Hanssler —, hogy egyszerűen veszendőbe ment az elfogulatlan hozzákapcsolódásunk a világhoz. Viszonyunk a világgal lényegileg kritikai és moralizáló, tehát természetesen s nem alkotó viszonyra vált. Senki olyan nyomatékosan és meggyőzően nem juttatta ezt kifejezésre, mint XXIII. János, aki már zsinati megnyitó beszédében is hangsúlyozta, hogy az isteni gondviselés terveinek a modern kultúrában is megvan a szerepük. Komoly figyelmeztetés volt ez

arra, hogy saját jelenünk kulturális folyamatait is a hit szemével kell nézünk. Csak egy ilyen szemlélet birtokában lehetünk képesek arra, hogy mint hívő emberek hitünk indításként is kivesszük részünket a korunk kívánta teljesítményekből. Hogy ugyanis a kereszténység újból termékeny és alkotó tényező legyen, annak elengedhetetlen feltétele a hit szilárd szellemen s ennek megfelelően a rokon-szenvező és magunkat is elkötelező odakapcsolódás a teremteshez, az emberhez és az emberi műhöz. S nem szabad, hogy ebben az odaadásban megzavarjanak vagy bátorítalanítsanak minket azok a fogyatékoságok, kockázatok és veszélyek, amelyek elmaradhatatlan kísérői ennek a világnak.” A bizalomnak ezeket az erőit kell magunkban felébresztenünk az idegen és ellenséges szellemi körök irányában is — emelte ki Hanssler. A nagy kérdés, amelyet a zsinat is feltett: „Hogyan értesse meg magát a keresztény hívő a korról és a világgal?” Hanssler szorint a válasz egyszerű: „Nem mindennek a helyeslésével, hanem az áldozatossággal, önmaga teljes odaadásával.”

Hasonló kicsengéssel méltatja a *Pacem in terris* körlevelet Danilo Zolo is a *Testimonianze* firenzei folyóiratban. Fejtegetéseit tömören összegezi: „Maga az egyház legfőbb tanító hivatala lépett elő, hogy olyan megállapításokkal, amelyek túlhaladták a legmerészebb várakozásokat is, az egyházzal hagyományosan szembeforduló erők irányában is új magatartásra serkentse és jogosítsa fel a katolikusokat. Nyíltan kijelenti a pápa, hogy számunkra is csak hasznos lehet az ellenfelekkel folytatott párbeszéd. Felszólítja tehát a hívőket, hogy egész emberként vállalják az elkötelezettségeket és működjenek közre a profán élet valamennyi területén.”

A jánosi életmű lényegét egyébként már Zolo dolgozatának címei is remekül érzékeltetik. A főcím: „Dialógus és nem kárhoztatás.” Az alcím: „Keresztény kaland az új világban.”

*

Békés együttélés tehát, aminek sarkalatos feltétele a kölcsönös megértésre törekvő, az ellentéteket az elvi-

selhetőség mértékéig feloldani kívánó párbeszéd. Nem csoda, hogy erről a párbeszédéről katolikus oldalon azóta is annyi szó esik. A Pax Christi nemzetközi katolikus békemozgalom havi lapja, *Le Journal de la Paix*, a *Pacem in terris* első évfordulójáról emlékezve több cikket is közöl, amelyek a dialógus kérdésével foglalkoznak.

Marcel Merle, a politikai tudományok bordeauxi intézetének igazgatója, a nemzetközi helyzetet vizsgálva megállapíthatónak mondja, hogy már a hidegháború korszakában is folyt párbeszéd, de csak a két szembenálló hatalmi tömb vezetői között, és köztük is csupán politikai síkon. Am ennek a párbeszédnek köszönhető, hogy karöltve a béke híveinek mind erőteljesebb felsorakozásával fokoatosan csökkent az általános konflagráció veszélye, s ma már ez a veszély, hacsak véletlen katasztrófa nem történik, elhárítotttnak látszik. Továbbra sem szűnt meg ugyan a különböző ideológiákra épült politikai és társadalmi rendszerek versenye, de ez a verseny egyre inkább gazdasági, szociális és kulturális térre tevődött át. Ma már nagyon bizakodhatunk abban — véli Merle —, hogy végül is a különböző rendszerek belső dinamizmusa és teljesítményi fölénye fogja eldönteni a nagy mérkőzést. Ez is dialógus — jelenti ki Merle —, amely mindegyik fél számára keménynek ígérkezik, de okosabb vállalni, mint egyformán szakadéka rohanni.

Az okosság konkrét példaként hozza föl R. P. Dubarle a mai tudósok jelentős hányadának kiállását a koegzisztencia és a dialógus mellett. Ezeket a tudósokat, akik ugyancsak tisztában vannak azoknak a következményeknek súlyosságával, amelyek a magfizikai felfedezésekből háruhatnak az emberiségre, a felelősség és a hozzáértés kettős érzése készítette arra, hogy fölülemelkedve országhatárokon, dialógust kezdjenek egymással. Ebből alakult ki a *Pughwash*-mozgalom, amely 1956/57-re nyílik vissza. Évenként egyszer, de rendszerint kétszer is egyhetes megbeszélésre ülnek össze neves tudósok, főleg a Szovjetunióból, az Egyesült Államokból és Angliából, mintegy nyolcvan, hogy megvitasák az általános leszerelés technikái feltételeit, a tudományos vívmányok békés felhasználásának módjait, to-

vábbá a nemzetközi tudományos együttműködést, különös tekintettel a fejlődésben elmaradt népek életszínvonalának emelésére. A tudósoknak ez a tanácskozása — írja Dubarle — igen jó minta más természetű dialógusok számára is. Felkészültségükön fogva illetékes emberek vizsgálják meg együttesen a problémákat, nem hagyva figyelmen kívül sem a politikai elmentéket ama nemzetek között, amelyekhez tartoznak, sem a köztük is mutatkozó ideológiai és egyéb antagónizmusokat. Igaz, hogy a még olyan termékeny dialógustól sem várható azonnal pozitív eredmény — állapítja meg Dubarle. Ezeknek a tudósoknak is hat éven keresztül kellett konferenciáznok, hogy előkészítsék a múlt évi moszkvai atomcsend-egyezmény alapjait. Emiatt azonban nincs okunk csüggedésre. Még a legteljesebb jóakarat mellett sem könnyű revízió alá venni azt, amit az ember előzőleg magától értetődő dolognak vagy sérthetetlen dogmának látott. Világosan kiűnt viszont, hogy az emberiségnek dialógusra való ösztönzése és nevelése elengedhetetlen követelmény, mert csakis ekként szoríthatjuk vissza az erőpróbára való hajlamot, s biztosíthatjuk az atomkorban az emberiség fennmaradását és haladását.

Amire már Dubarle is utalt, azt világítja meg *André de Peretti*, aki mint pszichológus válaszolja föl a hasznos párbeszéd nehézségeit. A másik ember meghallgatása — úgymond — a legtrikább dolog a világon. Általában mindenki azért szólal meg, hogy a saját elgondolásait teregesse ki, de vajmi kevesen vannak azok, akik valóban készek meg is hallgatni és fontolóra venni mások megnyilatkozásait. Különösen ha komoly ügyről van szó, a beszélők inkább csak személyes nézeteiket iparkodnak kifejtteni. Ami folyik így, többnyire süket párbeszéd, amelyben egyik sem arra kíváncsi, hogy mit mond a másik. Oka ennek az, hogy az ember ugyanakkor, amikor befolyást kíván gyakorolni partnerére és környezetére, ő maga ösztönösen fél attól, hogy maga kerüljön befolyásolás alá. Minden befolyásolás ugyanis valamelyest módosítja az ember addigi személyiségét, s ez a változás az, amitől mindenki megriad. A valóság az — állapítja meg Peretti —, hogy az igazi dialógus sem nem ártal-

matlan, sem nem fájdalommentes valami. A közhelyes szavakon túl, amelyek az udvarias társalgást jellemzik, igazi dialógus esetén már valami homályos nyomást érzünk, s minthogy sebezhetőnek tudjuk magunkat, eleve védekező állásba helyezkedünk. Holott ami a húsbavágó ellentétek elfogadható feloldásához szükséges, egymás kölcsönös megértése. Megérteni pedig lényegében nem egyéb, mint szemügyre venni a másik fél álláspontjáról is a szóbanforgó eszméket és magatartásokat, beleélni magunkat annak érzelmeibe, s alkalmazkodni a kerethez is, amelybe a partner adottságai és körülményei folytán tartozik.

Főleg ennek a megértésnek szándékát és készségét kell nekünk, katolikusoknak, ápolnunk és tanúsítanunk. A keresztény ember — írja *Lochet* kanonok — Isten felé emeli tekintetét, ami vertikális törekvést jelent, ugyanakkor azonban bele van ágyazva azoknak a horizontális törekvéseknek a hálójába is, amelyek ehhez a világhoz és embertársaihoz fűzik. A két irányulást nem állíthatjuk akként szembe, mintha kizárnák egymást. Az élet valósága tiltakozik az ellen, hogy különbséget tegyünk aközött az ember között, aki fölfelé nézve Istent keresi, s aközött az ember között, aki embertársaival együtt a világ meghódításán fáradozik. Ahhoz, hogy mi, katolikusok, mindkét irányban termékeny dialógust folytathassunk, mind a kettőt együtt és egyszerre kell gyakorolnunk. Részünkről a dialógus csak akkor válnék lehetetlenné, ha nem lennének hajlandók meghallgatni a másikat. Akár azért nem, mert úgy vélnék, hogy a másik fél semmit sem nyújthat nekünk, akár azért nem, mert attól tartanánk, hogy az, amit a másik mondhat, kérdésessé tenne egy álláspontot, amelyet mi érinthetetlennek gondolunk és akarunk. Ebből következik, hogy minden dialógus legnagyobb ellensége a fanatizmus, amelyben a szellem halálos betegségét kell felismernünk. Odavezethet, hogy abszolútá tégyük meg azt, ami relatív. A fanatizmus megöli a dialógust, mert meggátol abban, hogy nyíltságot tanúsítsunk mások gondolatai és értékei irányában. S természetesen, hogy az egyik fél fanatizmusa kiváltja a másik fél fanatizmusát is. A felek ilyenkor már képtelenek igazi érintkezésre. S ez a szellemi elszakadás már hábo-

rú is a szívekben, mert mindegyik fél úgy érzi, hogy csak akkor maradhat életben, ha a másik eltűnik. Elejét ennek egyedül a kölcsönös tisztelet veheti, amely mindenekelőtt azt kívánja, hogy felfedezzük azokat az értékeket, amelyeknek a másik fél a hordozója. Legyünk meggyőződve arról, hogy mindenkinek ezen a világon, még a legegyszerűbb embernek is lehet, sőt van is valami mondanivalója számunkra, aminek meghallgatása nélkül nem alkothatunk teljes képet sem a világról, sem önmagunkról. Tisztelet az a magatartás, amely elfogadja és meghallgatja a valóságot, elismeri az értékeket és szereti a személyeket. Ez teszi lehetővé a nyílt, lojális és őszinte találkozást, amelyben mindannyian egyképen az igazságot keressük és az igazságosságot akarjuk érvényesíteni valamennyi embertársunk javára.

*

Kétég sem férhet hozzá, hogy számunkra legfontosabb az a dialógus, amelyet kell, hogy a katolikusok a marxistákkal folytassanak. Nemcsak a szocialista világban, de a kapitalista országokban is. S mindepesetre kedvező jelenségnek ítéltetjük, hogy a katolikus-kommunista párbeszéd lehetősége a *Pacem in terris* óta az olasz katolikusok vezető rétegét is élenként foglalkoztatja. Figyelemre méltó bizonyossága ennek az a nagy tanulmány, amelyet a *Questitalia* tett közzé *Don Mario Cuminetti* tollából.

Az eredményes dialógus feltétele mindenekelőtt az — szögezi le *Cuminetti* —, hogy meg legyünk győződve annak hasznosságáról. Nem az a cél, hogy a másik felet a saját világnézetünkre térítsük. Nem arról van szó, hogy „megnyerjük” őt, vagy a saját álláspontjának feladására készítsük. Teendők a dialógusban csak az lehet, hogy kölcsönösen szemügyre vegyük és megvilágítsuk nézeteinket, megtaláljuk az egyezéseket és megjelöljük az azonos törekvéseket. Ebben az esetben máris lehetővé válik, hogy az alapvető világnézeti ellentétek eldöntését a jövőre bízva, a gyakorlati tevékenységben addig is több szakaszon át együtt haladjunk.

Szükséges ehhez, hogy higgyünk egymás jóhiszeműségében, higgyünk abban, hogy egyaránt az igaz és a helyes utat keressük. Megkívánja ez — emeli

ki Cuminetti —, hogy kölcsönösen tiszteljük a személyeket, akik a másik oldalon állnak ugyan, de szintén egy jobb társadalom kialakításán szorgoskodnak. Eppen ezért a legnagyobb odaadással és beleérzéssel kell megértenünk egymás magatartásának okait és érveit. Nem szabad megrekedni a kifejezéseknél, mert ezek nagyon sokszor különböző szavakkal azonos állításokat, azonos szavakkal pedig különböző állításokat tartalmaznak. Gondolni kell arra, hogy a dialógusban soha sem elvont személyek beszélnek, hanem meghatározott konkrét emberek, akiknek emberi gazdagságát a fogalmak soha sem tükrözik teljesen. Fejtsék ki tehát mindkét oldalról nyíltan az általuk képviselt elképzeléseket, annál is inkább, mert bárminek elrejtése vagy csupán elkösdítése is nemcsak meddőségre kárhozthatná a párbeszédet, de a kívánt cél ellenkezőjét szolgálja.

Vannak feltételek — adja elő Cuminetti —, amelyeknek katolikus részről mindenképpen eleget kell tenni, ha azt akarjuk, hogy a párbeszéd termékeny legyen. Ilyen feltétel annak tudomásulvétele, hogy ebben a dialógusban csakis valóságokat vonhatunk vitába. Kerülni kell tehát a katolikus lélek tipikus integrista kísértéseit, amelyekről hosszasan lehetne beszélni. Cuminetti példaként említi itt a természetjog miként való értelmezését, amelyre vonatkozóan egyszer már határozottan ki kellene mondani, hogy mi, katolikusok, ha nem is fogadjuk el a természetjog metafizikai és formai módosulhatását, igen is elismerjük annak történeti és anyagi változékony-ságát. Szem előtt kell tartani továbbá, hogy mi, mint katolikusok, a társadalmi kérdéseket illetően nem rendelkezünk semmiféle kész és mindenkorra érvényes megoldással. Ezek a kérdések folyvást változnak, módosulnak, fejlődnek, a megoldásnak is tehát állandóan a valósághoz kell igazodnia, mint ahogy erről oly világosan nyilatkozik a *Pacem in terris* körlevél is. Emlékeznünk kell arra, hogy azért, mert keresztények vagyunk, ebből a körülményből még nem formálhatunk különösebb illetékességet a gyakorlati megoldásokra. Következésképpen ne is igényeljük magunknak semmiféle fölényt, hanem vessük össze az általunk helyeselt megoldásokat a másokéval.

s igyekezzünk egységbe vonni azokat. Főleg pedig ne feledjük a dialógus során, hogy nekünk, katolikusoknak, tudnunk és mernünk kell vállalni az egyéni felelősségünket, nem pedig áthárítani azt az egyházra, kompromittálva esetleg így a hierarchiát olyan területen, amely ma már egészen a laikusoké. Nekünk ugyanis azon kell lennünk, hogy az egyház abban a műveltében jelenjék meg ország-világ előtt, ami eredetileg is mindig és egyedül volt: emberek kegyelmi közössége Istennel. Így érhetjük el azt, hogy az egyházat ne azonosítsák többé bármilyen természetű megoldásokkal, ne kössék hozzá részleges érdekekhez, ne tekinthessék a jövőben egyes társadalmi osztályok kiszolgálójának.

Ez a magatartás és beállítottság szükséges ahhoz, hogy hasznos dialógust folytathassunk a marxistákkal — hangsúlyozza Cuminetti. Világosan meg kell mondanunk és tettekkel hiteltelíteniünk, hogy amikor mi, katolikusok, ragaszkodunk Istenhez és az egyházhoz, nem a polgári rendhez, a fennálló igazságtalanságokhoz vagy a termelés meghatározott formáihoz ragaszkodunk.

Sokakban felmerülhet persze a kérdés, hogy lehet-e szó egyáltalán párbeszédről egyfelől katolikus hívők, akik az ember szellemi-lelki dimenzióját vallják, másfelől marxisták között, akik ezt tagadják; a vallás és az atheizmus között; azok között, akik egy teológiát és egy metafizikát képviselnek, és azok között, akik úgy gondolják, hogy annak a jobb társadalomnak felépítése okából, amelyen dolgoznak, le kell rombolni a teológiát és a metafizikát. Lehetséges-e ilyen ellentétes álláspontok között az a dialógus, amely nem azt célozza, hogy a másik fél állításait cáfolgassa, hanem, hogy valami közöset találjon? Cuminetti határozott igennel válaszol erre, mert megvan a közös kiinduló pont. S ez a humánumnak, az embernek területe. Emberek azok, akik egymással beszélnek, sokkal inkább, mint ideológiák. Emberek, akiknek meggyőződésük, hogy az emberért fáradoznak. Emberek, akik meg vannak győződve az ember nagyságáról s ugyanakkor az ember nyomorúságáról sokfelé a jelen társadalomban. Emberek, akik le akarják küzdeni az emberi elidegenülést. Ez az — mutat rá Cuminetti —, ami

a nagy ideológiai eltérések mellett is szorosan egyesíthet azzal a feladattal, hogy jobb jövőt teremtsünk az ember számára. Nagyon is megvan a közös terület, nevezetesen az emberi személy jogai és kötelességei, amelyekre vonatkozóan lehetséges egymás megértése, lehetséges a párbeszéd. Elegendő csak jelezni a problémákat: az ember szabadsága az inségtől, az ember humanizálása a munka által, a szociális biztonság, az egyenlőtlenségek kiküszöbölése. Azután a békének, a tömbök túlhaladásának problémája. S nem adhatjuk fel a reményt, hogy az „együttlétezés” után a valóban békés „együttéléshez” is elérkezünk.

*

Befejezésül még annyit, hogy a második vatikáni zsinat szükségesnek ítél egy olyan dialógust is, amelyet maga az egyház folytat a modern világgal. Ebben a dialógusban arról kíván meggyőzni az egyház, hogy az ember elképzelhető legteljesebb felszabadulása sem elegendő ki bennünket. Akkor is maradnak emberi vágyak és követelések, amelyekkel csupán a földiek sikk-

ján nem tudunk megbirkózni. Itt van a halál, a szenvedés, a belső magányosság, az életkorral növekvő reménytelenség problémája. A keresztény szemléletben, amely ezekre is kiterjed, az ember sokkal nagyobb, gazdagabb és egyetemesebb jelenség, mint bármilyen más életfelfogásban. S az embernek ez a rendkívül magas eszméje is nyilván szerepet vitt abban, hogy a kereszténység, szorosabban az egyház, nem ritkán figyelmen kívül hagyta a legidősebb és legközvetlenebb emberi ügyeket. Ma már azonban más a helyzet, amit sokban annak is köszönhetünk, hogy voltak és vannak, akik az ilyen természetű ferdelekedeteket, olykor árulásokat terhünk-re rótták vagy róják.

A saját hibáink és mulasztásaink helyrehozása okából is keressük tehát a dialógust mindenkivel, Semmiben sem akarunk „anti” lenni. Nem vagyunk sémákhoz kötve. S ha olykor meg is kell mondanunk, hogy ebben vagy abban a dologban nem érthetünk egyet, akkor is követni fogjuk XXIII. János előírásait: „Mindig azt hangsúlyozni ki, ami egyesíti az embereket.”

A KIS ÚT

Az utóbbi időben számos prédikációt, lelkigyakorlatos beszédet hallgattam, több katolikus írás került a kezembe, s úgy tapasztaltam, hogy nem egyszer némi egyoldalúsággal csakis az „optimista” arculatát mutatják be a keresztény életnek. Mintha olykor elfelejtkeznénk róla, hogy létünkkel szorosan kapcsolt, egzisztenciális adottságaink a bűnről, örök élet és halál harcáról is beszélnek. Hisz még Krisztus sem volt ment e harctól, neki is le kellett győznie a bűnt és a halált...

Ha lelkünk életét — mint levélírónk írja — a maga egzisztenciális adottságaiban nézzük, valóban számot kell vetnünk a bűn, a rossz és az erény, a jó örökös küzdelmével. Olykor-olykor még ilyen kijelentésre is ragadtatjuk magunkat: lelkünket csupa gond terheli, életünk örökös aggodás, félelem a bűntől, az elbukástól.

Kétségtelen, hogy a keresztény életben, a tökéletesebb élet felé törekvő úton nem hagyhatjuk figyelmen kívül a kísértés és a bűn realitását. Feltétlenül igaz van a Zsoltárosnak, midőn a bölcsesség kezdeteként az „Úr

félelméről” szól, továbbá Szent Pálnak, ki figyelmeztet, hogy „félve és remegve munkáljuk üdvösségünket” (Fil. 2, 12). A reális életszemlélettel rendelkező keresztény ember jóval többet mondhat el saját felelősségteljes helyzetéről, mint a vak pesszimizmusba süllyedő vagy féktelenül tobzódó, a lét és nem lét világa közé „beletaszított” modern existencialista. A keresztény lélek ugyanis jól tudja: minden Istenbe vetett bizodalma és az erre épített optimizmusa mellett saját üdvösségét vagy kárhozatát szolgálja. S teszi ezt nem csupán tetteivel, ha-

nem szavával, sőt még gondolataival is. A földi és az örök lét összefüggő, egymásba folyó egészet alkot számára. Olyan vagy-vagy, olyan választás előtt áll ezért, amelynél az elérni kívánt cél és az ennek megküszöbítésére feltoronyosuló veszélyek egész életében állandó feszültséget teremtenek. Kétségtelen azonban, hogy üdvös feszültség.

Önmagunk előtt őszintén meg kell vallanunk, olykor bizony hajlamosak vagyunk rá, hogy az elmondottakra így feleljünk: kemény beszéd ez... Igen, feltétlenül kemény beszéd, de egyben igaz beszéd is. S épp ezért szívesen választottuk a felvetett problémák közül épp ezt, mivel öntudatos, hívó keresztény embernek olykor ezzel is szembe kell néznie. Választ kell adnia rá, nem annyira szavakkal, mint inkább belső elhatározásokkal, életstílusával.

Természetesen a válaszadással e helyen sem késheünk s ezért elmondhatjuk a Zsoltárossal, hogy az isteni könyörület s az emberi igazlalkúság és hűség egymással szembetalálkoznak (84, 11). S ez így marad a világ végéig. Amíg csak emberek fognak élni a földön, Isten könyörületessége s az emberszívekből fakadó hűség és szeretet igazságosságában fognak békecsókot váltani. Mindez pedig azért bizonyos, mivel Krisztus önként vállalt szenvedésével, magárahagyottságával a keresztben mindannyiunk számára oly erőforrásokat nyitott meg, amelyből merítve képesekké válunk a rossztól, a bűntől fenyegetett létünket az örök élet számára megmenteni.

Természetesen a megváltás erejében vetett hitünk nem eredményezhet soha vakmerő bizalmat, sem kényelmes tétlenséget. „Te, aki a hitben állsz, ne légy fennhéjázó, inkább félj!” (Róm. 11, 20), — figyelmeztet Szent Pál. „Elenségek, az ördög, mint ordító oroszlán jár körül, keresve kit nyeljen el” — köti lelkünkre Szent Péter (1 Pét. 5, 8). S jóllehet a kegyelem napsgara ránk veti fényét, lelkünk merész elhatározásokkal, de egyben kétségek között is keresi a gondok, megpróbáltatások, kísértések közül kivezető utat. E „sötét kíséret” a földi életben nem távozik el tőlünk, legalább is nem tartósan. Olvasmányainkból jól tudjuk, hogy még a nagy szentek is mennyit küzdöttek a jó és rossz küzdelmének

feszültségében. Sötétség és világosság között ugyanis még a gyengébb látóképességű is könnyen választhat. Nem egyszer nehéz azonban a választás Isten kegyelmének világossága és a gonosz lélek „simogató-melengető” napsgara között.

Tán nem szükséges, hogy bővebben szóljunk e választás valóban sorsdöntő, szoros értelemben vett egzisztenciális jelentőségéről. Azt azonban feltétlenül meg kell említenünk: rossz szolgálatot tenne minden jószándékú keresztény léleknek, aki a jó és rossz közötti különbséget észrevehetetlen árnyalatokkal el kívánna tüntetni, aki a választás szülte felelősséget elködösítené, jelentéktelenné minősítené. Az evangéliumi szellemre építő élet a „szűk ösvényen” vezet az örök lét felé, s ezt az életet maga Krisztus is paradoxonokkal, egymással szemben álló képekkel mutatta be előttünk.

A Mestertől hallottuk, hogy „aki meg akarja találni életét, elveszíti azt, de aki éretten elveszíti életét, megtalálja azt” (Mt. 10, 39). S bár igaz ugyan, hogy „okosoknak kell lennünk, mint a kigyóknak”, de egyben egyszerűeknek is, szelídeknek, mint a gyermekeknek vagy galamboknak. Amit ugyanis a mennyei Atya elrejtett a bölcsék és okosak előtt, azt kijelenti az egyszerű kisdedeknek (Mt. 10, 16 — Lk. 10, 21). Aki Krisztus tanítványai között nagyobb akar lenni, legyen szolgává, aki első akar lenni, legyen mindenkinek cselédje (Mk. 10, 44). Ti igaznak mondjátok magatokat az emberek előtt — korholja az Úr a farizeusokat — de Isten ismeri szíveteiket. S ami az ember előtt kiváló lehet, Isten előtt utálatos maradhat (Lk. 16, 15).

Hosszan sorolhatnók e krisztusi paradoxonokat, melyek mind tanúsítják, hogy a keresztény élet a maga egzisztenciális adottságaiban szélsőségek között ingadozhat, keresve az „okosoknak” és „egyszerűeknek” útját. Felemlíthetjük azt is, hogy a felsorolt néhány szentírási hely magyarázatát számos szentíráskommentár igyekezett közérthetőbbé, egyértelműbbé tenni. Ne feledjük azonban, hogy Krisztus szavai javarészt a tudományokban nem jártas, lélekben egyszerű emberekhez szóltak s minden oktatási szándék mellett feltétlen belső, lelki feszültséget, gondolkodásra, elmélyülés-

re való készséget is teremtettek. S a paradoxonokkal teli krisztusi szavak — minden kiváló szentírásmagyarázat ellenére — maig is szüntelenül „izgató” atmoszférát, elhatározásokra, tettekre serkentő felszólítást jelentenek a keresztény lelkiismeret számára.

Örökös, s mint fentebb mondtuk, „üdvös” feszültségben alakul, formálódik, lelki életének magyarázatát és célját a keresztény egzisztencia. Nincs sem jogunk, sem lehetőségünk, hogy ettől a feszültségtől megszabaduljunk, hogy lelkiismeretünket kényelmes filiszterségben elaltassuk. E feszültség teremt számunkra erőt s kitartást a folytonos választáshoz, a szükséges újrakezdéshez s egyben kellő magabiztosságot is jelent, hiszen nem felejtkezik el Krisztus szaváról, aki „le-

győzte a világot”, a halált, hogy nekünk életünk lehessen. E feszültség alakít ki nagy változatosságot, annyi finom árnyalatot a lelkek világában. Ez ad a világnak hősi erénygyakorlatokban vagy éppen szerény hétköznapi-ságban megérő, de feltétlenül a „mennyei Atya tökéletessége” felé törekvő (Mt. 5, 48), önmaguk és mások üdvösségét szolgáló lelkeket.

Minderre gondolva mondhatta valaki a hozzá intézett kérdésre: „Ha az emberek a világon mind keresztény módon élnének, ugyebár akkor a leg-szebb rend és egyöntetűség uralkod-nék?” — a választ: „Nem, ellenkező-leg, ebben az esetben a világon a leg-szebb, legtökéletesebb különbözőséget találánk”.

Szennay András

NAPLÓ

AZ OLTÁRISZENTSÉG A KERESZTÉNYEK MEGOSZTLÁSÁBAN. A második vatikáni zsinat sok oly kérdéssel foglalkozik, különösen a szentmise reformját illetően, ami a katolikus élet legbensőjét érinti. Igen fontos itt az Eucharisztia, mint „az egység szentségének” az értelmezése, hisz a keresztényeket ez választja el egymástól, és ezért nem tudják együttesen megőrizni a szeretet kenyérét. A zsinat tanácskozásainak e téren ökumenikus jellege van.

A katolikus egyház évszázadokon át élt anélkül, hogy az Eucharistia probléma lett volna. Más természetű kérdések merültek fel a hit területén: Szent-háromság, Krisztus, kegyelem. Az első ellentét akkor lépett elő, amikor Kelet és Nyugat az Eucharisztia anyagát tette vita tárgyává: Keleten kovászos, Nyugaton kovászatlan kenyér volt használatban az Eucharisztia ünneplésében. Ez okozta az első szakadást, legalább részben, 367-ben. Nyomában komoly zavarokat okozott az Eucharisztia tanával való foglalkozás. A IX. században *Paschasius Radbertus* erősen hangoztatta az Oltáriszentségben Krisztus valóságos jelenlétét. Nem tanított egyáltalán semmi tévedést, de erős kifejezéseivel, amikor a történeti és a szentségi Krisztus azonossága mellett érvelt, azok málmára hajtotta a vizet, akik szembe fordultak vele. A XI. században *toursi Berengarius* odáig jutott, hogy nemcsak tagadásba vette ezt az azonosságot, de merő szimbolizmust tanított, amivel kétségbe vonta ennek a szentségnek tulajdonképpeni realitását.

Az egyháznak meg kellett óvnia az Eucharisztia tanát, nehogy feloldódjék valami határozatlan miszticizmusban, amelyet csupán jámbor emlékek táplálnak. Ez a szükséges reakció veszélyeket is rejtett magában. Félő volt, hogy elfordítja a figyelmet a szentség titokzatos tartalmától. Azok a törekvések ugyanis, amelyek a kegyelem ajándékának „fizikai” realitására irányultak, könnyen bizonyos fajta naturalizmushoz vezettek. Jól megfigyelhető ez a középkori embernél, aki tisztelettel vette körül az Oltáriszentséget, de tiszteletben tagadhatatlan elferdülések jelentkeztek. A középkori ember szeretete látni az átváltoztatott ostyát, kedvesek voltak előtte a szertartások, amelyekben a reális jelenlét gondolata kifejezésre jutott. Az isteni ajándékot úgy tekintette, mint ami az ember számára csodálatos gazdagságú „birtokot” jelent, amelynek megszerzésére az ember törekszik, hogy az ő tulajdona, „dolga” legyen.

A reformációnak sok oka volt. Ezek közt nem utolsó szerepet játszott az Eucharisztikus hit. *Luther* 1520 óta a római misét már úgy állítja be „A babi-

loni fogságról” című írásában, mint az ember művét, alkotását; szerinte az egyház azzal büszkélkedik, hogy „jó tettet hajt végre Isten előtt, ahelyett, hogy hálás lenne a kapott ígéretért”. Luther szemléletében tehát a katolikus egyház miséje fordított értelmét adná az Eucharisztia értelmének. Lortz a reformációról írt könyvében, amelyet a protestánsok is tárgyilagosságnak ismernek el, beszél arról, hogy főképp a prédikációkban hangoztatták, hogy a mise lényege az ember „adományában” áll. Luther azonban, amikor a konkolyt ki akarta irtani, vele együtt eldobta a jó magot is. A látott hibákkal szemben a reformáció az ellenkező oldalon foglalt állást. A tridenti zsinat is elsősorban arra törekedett, hogy a megtámadott hitigazságokat támassza alá: hangoztatta a szentségi szertartás hatékonyságának realizmusát, amely kifejezést nyer az átlényegülésben, a további mise áldozati értékét és az egy szín alatti áldozás jogosultságát.

Az ellentétek a századok folyamán még jobban megmerevedtek a vitákban. Katolikus oldalról onnét indultak ki, hogy a mise nemcsak „megemlékezés” vagy hálaadás, hanem a keresztdózat „megismétlődése” (*reproductio*), melynek „hatásait” az ember „elnyerheti”; sokszor erősen aláhúzták, hogy Krisztus egy „szín” alatt is (különösen a kenyér színe alatt) valósággal jelen van; elhagyták a kenyér és bor kettősségének a kiemelését, amely alatt Krisztus rendelte ezt a szentséget; nem hangoztatták az áldozat és áldozás közti kötélek fontosságát. Protestáns oldalról viszont abból a gondolatból indultak ki, hogy az Eucharisziát nem kell tulajdonképpen áldozatként felfogni, és többnyire nem is láttak benne mást, mint az utolsó vacsora emlékét annak hatékonysága nélkül; úgyszintén nagy gonddal eltávolítottak belőle mindent, ami a szentségben szembe kerülhetett volna a szellemi kultusszal, hogy ne legyen benne semmi egyéb, mint csak az, ami a hívő hite alanyi diszpozíciónak megfelel.

Most azután századunkban az Eucharisztia körül is közeledés indult meg. Nem megalkuvásokról van szó, de őszinte párbeszéd kezd kibontakozni, amely napvilágra akarja hozni mindazt, ami egyesít, és azt is ami elválaszt, hogy mindegyik oldal elmélyíthesse a saját nézőpontjait. Ez a munka nemcsak katolikus, hanem protestáns oldalon is folyik, utóbbinál az egyes felekezeteken belül is. Érdekes példáját szolgáltatja ennek az utolsó években a Német Evangélikus Egyház (E. K. D.), amely magában foglalja a különböző német egyházakat. Külön bizottságot küldött ki exegetákból, történészekből és teológusokból. Ezek tíz évi munkával tételeket dolgoztak ki, amelyeket 1957. november 2-án közös alapnak fogadtak el. Ezek a tételek az ún. arnoldshaini tételek; arról a városról nevezték el, ahol kidolgozták őket.

Az arnoldshaini tételek csak részben érték el céljukat. Bizonyos közeledést jelentenek, de nem sikerült megvalósítani azt az egységet sem, „ami feltétlenül szükséges az Úrvacsora természetének, ajándékának és befogadásának a megértésére”. A megjelenés óta sok kritika tárgya volt nemcsak egyik-másik pont, hanem maga az egész irányzat. A kálvinisták, akik leginkább rendelkeznek egységes rendszerral, következetesebbek, ezért gyakran sikerült állásfoglalásukat a tételekben érvényre juttatni. Arra törekedtek, hogy száműzzék mindent, ami magában foglalná Krisztus „szubsztanciális”, „ontológikus” jelenlétének a gondolatát a szentségben, hogy így biztosítsák Krisztusnak ajándékozási „aktusát” és ezáltal fenntartsák a személyes kapcsolatot a hívő és Krisztus között.

Az arnoldshaini tételeknek azonban nemcsak az volt a szerepük, hogy az eucharisztikus tanra vonatkozó nehézségeket, eltéréseket felszínre hozzák az egyes protestáns felekezetek közt. Türelmes munkával kutatták „az Úrvacsorára vonatkozó bibliai tanúskodást”. Felhasználták az exegetika legújabb eredményeit, bár itt elfogadtak meg nem alapozott felfogásokat. Így nem akarták befűzni a történeti meghatározást: „az éjszaka, amikor elarulták”, ami ellen főképp a luteránus teológusok tiltakoztak. Igyekeztek mellőzni néhány XVI. századi problémát; ez nagyjelentőségű lépés volt. Igyekeztek megállapítani azokat a pontokat, amelyekben meg lehet egyezni. Ezeknek a kérdéseknek a tárgyalása őszinte, de kemény munka volt. Ez adja a biztosítékot arra, hogy

ebben a szellemben az Eucharisztia katolikus és ortodox tanával szembe nézhetnek.

Más munkálatok is mutatják, különböző módon és különböző eredménnyel, hogy az utóbbi években őszinte szembesítés kezdődött. A francia nyelvű munkák közül a legjelentősebb F. J. Leenhardt: *Ceci est mon corps*, 1955, és Max Thurian: *L'Eucharistie, mémorial du Seigneur, sacrifice d'action de graces et d'intercession*, 1959. A német nyelvű irodalomban kiváló az *Abendmahl und Opfer* című gyűjteményben P. Meinhold: *Abendmahl und Opfer nach Luther* című dolgozata. E munkák jelentősége elsősorban abban áll, hogy olyan kérdésekről szólnak, amelyekről hosszú ideig azt gondolták, hogy még beszélgetni is lehetetlen róluk.

Leenhardtnak kész megengedni az átlényegülés (*transsubstanciatio*) fogalmát, ha a reális jelenlét „dologi” (*chosiste*) fogalmát kikerülheti. Az „utolsó vacsorának” mint „áldozatnak” felfogásától már nem idegenkedik, sőt kedvezőnek tartaná ennek elfogadását, mert a keresztdózatot így nem lenne csupán történelmi emlék, hanem élő valóság. Amit kívánt, hogy ne tekintsük ezt az áldozatot úgy, mint valami jelt (*geste*), amely bizonyos módon „kötelezné” az Istent, hogy közölje kegyelmét. Leenhardt hangoztatta a szentség hatékonyságát is, amelyben mindig Krisztus személyes tevékenységét kell felismerni, amint el kell ismerni azt is, hogy az egyházon belül valósul meg az Úrvacsora megünneplése.

Max Thurian még messzebbre megy az Eucharisztia katolikus tanának megértése irányában. Néhány magyarázatot visszavet, mint amelyek nem fejezik ki ténylegesen a katolikus álláspontot, jóllehet a történelem folyamán éltek velük. Így elutasítja azt az elgondolást, hogy a keresztdózat „reprodukciója” lenne a mise, hisz a Zsidókhoz írt levélben kifejezetten szerepel, hogy a keresztdózatot csak egyszer mutatták be mindenkiért (7, 27; 9, 12; 10, 10). De ugyanakkor visszaveti a protestánsok nézetét, akik a Kálvária-áldozat egyszerűségére akarnak mindent visszavezetni. Az Eucharisztia áldozat-eszméjét taggyal értelemben magáévá teszi és nagyobb világosságba helyezi az egyház aktív szerepét az Eucharisztia megünneplésében.

A bibliai adatok alapján, azoknak szoros analízise által lehetővé válik a katolikus teológiának is, hogy a hagyományos tételek feláldozása nélkül folytassa kutatásait. Megállapítja mi a pozitív a másik fél törekvéseiben. Ennek nyomán elmélyül a közös szentírási letétemény és új szellemi éghajlat jön létre.

Az Eucharisztia katolikus tanának megújulásában nagy szerepet játszik a bencés Dom Vonier 1925-ben angol nyelven megjelent könyve: *Az eucharisztikus tan kulcsa*. Elsősorban Szent Tamás és a többi nagy egyházi tanító tanítását követve az Eucharisziára, mint hitünk középpontjában álló fényforrásra mutat rá. Az Eucharisztia szentség, azaz Krisztus áldozatának, a kereszten feláldozott testének és vérének látható és hathatós jele. Ezt sohasem szabad szem elől téveszteni.

P. de Montcheuil egyik tanulmányában rámutatott „az áldozat és a szentség egységére”. Az Eucharisziába az áldozat és a szentség egységének a hangoztatása megérteti velünk, hogy a szentmise, az eucharisztikus áldozat, a keresztdózathoz nem ad hozzá, azt tulajdonképpen nem „reprodukálja”, hanem megjeleníti, aktualizálja szentségi módon. Ez a tridentinai zsinatnak is a tanítása, amelyet azonban az áldozat lényegére vonatkozó helytelen elgondolások hosszú ideig elhomályosítottak. Az áldozás természetesen elvezet a miséhez és annak értékeléséhez. Az elméleti teológusok mellett e téren sokat működtek a lelkipásztorok és ezeknek a fáradozásoknak a megerősítése történt a *Mediator Dei* enciklikában. Ökumenikus szempontból jelentős mozzanat ez, mert meg lehet állapítani, hogy a katolikus egyház sohasem feledkezett meg arról, hogy az eucharisztikus áldozat egyszersmind lakoma is: ünneplése az utolsó vacsorának, „az Úr vacsorájának”, amint Szent Pál ezt az első korinthusi levélben (11, 20) mondja. E lakomában való részesedés természetesen nem csupán a papokra vonatkozik, hanem a hívőkre is, akiknek a feladata nem az, hogy passzív módon „asszisztáljanak”.

Az eucharisztikus áldozatnak ez az értelmezése a liturgikus mozgalom révén mindenütt elterjedt. Ennek jóváhagyása történt a mostani zsinat első ülése alkalmából. Az egyház tanítóhivatala szükségesnek tartja a keresztény nép aktív részvételét az eucharisztikus ünnepségekben. Ezért kap tágabb használatot a nép nyelve az istentiszteletben és ezért válik majd lehetségessé, hogy a laikusok is bizonyos alkalmakkor két szín alatt áldozhassanak. Ezzel megszűnik az ellentét ezen a vonalon a katolikusok és protestánsok közt. Ma nehezen érthető, hogy annak idején miért ellenezte ezt az egyház oly hevesen. Talán nem tévedünk, ha azt jelöljük meg okául, hogy a két szín alatti áldozás jelszava volt annak a támadásnak, amely az egyház hierarchiája ellen irányult. Elutasítása sajnós, azt a színezetet keltette, mintha az Eucharisztia teljes élvezete csak a papokat illethné meg, míg a laikusoknak be kell érniök a fél Eucharisziával. Holott a pap csak „szolgája” az Eucharisziának, amely az egész egyházzal, hiszen mindenkinek szólnak Krisztus szavai: „Vegyétek és igyatok belőle mindnyájan.”

Nem szabad persze azt gondolni, hogy ez minden különbség a protestantizmus és katolicizmus közt. Ellentétben a protestánsokkal a katolikusok meg vannak győződve arról, hogy a szentségben valóban jelen van Krisztus, a szentség létrehozatalának a hatalma pedig az egyházban van. Ezen az alapvető különbségen kívül más és más színezetet nyer az Eucharisztia tisztelete ott, ahol liturgikus mozgalom van, és ott ahol ez hiányzik. Különböző „stílusban” lehet tisztelni, ünnepelni az Oltáriszentséget. Két olyan nagy szent és tudós, mint Bonaventura és Aquinói Tamás, ugyanazokból az adatokból indulnak ki az Oltáriszentség magyarázatában és nem minden pontban jutnak teljesen azonos eredményhez. A protestánsoknál feltűnő a hallgatás Krisztus reális jelenlétére vonatkozólag. Max Thurian is tartózkodó e tárgyban és csak tiszteletet követel meg a konszekrált kenyérrel és borral szemben. A szintén protestáns *Asmussen* azonban felteszi már a kérdést: Miért nem maradhat konszekrálnak az, ami konszekrálna van? És miért ne lehetne imádni az „Élő Kenyeret”?

Katolikus felfogás szerint az Eucharisztia olyan ajándék, amelyet Krisztus az egyháznak adott, olyan ajándék „melyben kedve telik”, amelyet mindig újra és újra megismétel, és benne lakik valósággal a világ végéig. Az Eucharisztia a mi szemléletünkben szorosan hozzá van kötve az egyházhoz. Már pedig az egyházzal szóló katolikus és protestáns tan közt mélyrehatóbb különbség van, mint az Eucharisztia tanában. Itt a megbeszélések semmi közeledést sem jeleznek még azoknak a protestánsoknak részéről sem, akik legmesszebb mentek el az ökumenizmusban. A katolikus hit szerint a Eucharisztia szentségi realizmusát olyan pápi szolgálat biztosítja, mely maga is lényegében szentség. Az eddig megtett út mutat fel eredményeket, de nem annyit, hogy még többet ne várjunk az ökumenikus mozgalomtól,

(Vö. R. Marié: *L'Eucharistie dans la division des chrétiens*, *Études*, 1963. ávril 94—107. — *Schütz: Dogmatika II.* Bp. 1937. 443—528. — *Gál: Katolikus hittételek*, Bp. 1960. 219—231. *Pázmány: Igazságra vezérlő kalauz*, II. Bp. 1898. 373—488.) (Kosztolányi István)

II. PIUS PÁPA MAGYAR KAPCSOLATAI. Kerek 500 évvel ezelőtt — 1464. augusztus 14-én — halt meg a katolikus egyház egyik legtehetségesebb pápája: II. Pius. Családi nevén: *Aeneas Sylvius Piccolomini*. Santa-sabinai bíboros-presbiter volt, mikor hat évvel korábban III. Kalixtus után a konklávé pápává választotta. Személyében a reneszánsz korszakának egyik leghíresebb költője, írója, tudósa került Szent Péter trónjára. De nemcsak ezért emlékezünk meg róla halálának félévezredes évfordulója alkalmából, hanem főként azért, mert nem volt még pápánk, akinek olyan szoros és sokágú kapcsolatai lettek volna nemzetünkkel, mint éppen neki. Ezek a kapcsolatok hármas irányúak: politikaiak, szépirodalmiak és tudományosak; persze ez a szétválasztás csak utólagos spekulatív szisztematizálás eredménye, a valóságban ezek a szempontok nagyon is összefonódtak, már csak azért is, mert ebben a korban a szellemi élet még korántsem volt olyan differenciált, mint manapság.

II. Pius politikai kapcsolatai hazánkkal a pápai trónra kerülésénél jóval korábbi időre nyúlnak vissza. A kivételes tehetségű Aeneas Sylvius, aki 1405-ben a Siena környéki Corsignanóban az előkelő, de elszegényedett Piccolomini családból született, változatos pályakezdés után mint már jónévű humanista költő és jogtudós 1442-ben III. Frigyes német császár szolgálatába állott, s ennek legbefolyásosabb tanácsosa, kancellárja, diplomatája lett. Negyven éves koráig a humanista írók és közéleti férfiak szabados, ledér, könnyelmű életét élte; ekkor azonban súlyos betegségbe esvén magába szállt, a papi pályára lépett, még pedig igaz belső meggyőződésből, s mint klerikus alig egy évtized alatt tüneményes pályát futott be: mint a felsőaustriai Aspach javadalmaz plébánosa kezdte, s a triesti meg sienai püspökségen s bíborsságon keresztül eljutott a pápai trónig.

Még mint III. Frigyes kancellárja került közelebbi kapcsolatba a magyarokkal. Nagy része volt a habsburgi V. Lászlónak trónra juttatásában. Ekkor került kapcsolatba Vitéz János nagyváradi püspökkel, a későbbi esztergomi érsekkel, a magyar humanista műveltség egyik legkiválóbb szellemi vezérével, s bár politikai nézeteik nem mindenben egyeztek, mégis őszinte, meleg barátság fejlődött ki közöttük művelődési eszményeik azonossága alapján: becsülték egymásban a művelt humanistát. Ez a baráti érzület nem csak fennkölt stílusú levélváltásban, hanem tettekben is megnyilatkozott. Vitéz János V. László közvetítésével közbenjárt a pápánál Aeneas Sylvius bíborosi kinevezése érdekében, és Aeneas sem maradt hálátlan: mikor V. László, a Hunyadi-családdal támadt viszálykodása során Vitéz Jánost is börtönbe vetette, ő szorgalmazta az akkori pápánál kiszabadíttatását. Barátságuknak maradandó emléke levelezésükön kívül az is, hogy Aeneas Sylvius a török ellen indítandó hadjárat ügyében Regensburgban megtartott birodalmi gyűlésről írott történeti művét Vitéznek dedikálta.

Érdekeseen alakult a kapcsolata Mátyás királlyal. III. Frigyes és Mátyás ismeretes viszálykodásában Aeneas Sylvius egykori császári gazdájával szemben — finom diplomáciával — az „outsider” magyar királyt támogatta. Mikor Hunyadi Mátyást királlyá választották, még mint bíboros így írt neki: „Feltűnt végre a legszerencsésebb nap, midőn értésünkre esett, hogy az isteni kegyelem téged Magyarország királyává választott, amint azt hittük és megjósoltuk, hogy Isten, kiért boldog emlékü atyád oly dicsőn és vitézül harcolt, soha sem engedheti meg, hogy házad elhomályosíttassék.” S midőn pápává választásakor Mátyás üdvözlő követséget küldött hozzá, az üdvözlő beszédre így válaszolt: „Mátyás királynak kivételes kedvezésekhez van joga... Az ő nagy kiterjedésű nemes országa több mint 70 esztendő óta a keresztény hitért folytonosan háborúskodik a török néppel, a keresztény hitnek ezek felé védpajzs gyanánt szolgál...” Ezek a szavak világos magyarázatát adják II. Pius Magyarország és Mátyás iránti rokonszenvének. Terbe Lajos „Egy európai szállóige” című kitűnő tanulmányában kimutatta ugyan, hogy a „Magyarország a kereszténység pajzsa, védőbástyája” hangzatú közismert szállóige a közhiedelemmel ellentétben nem Aeneas Sylvius leleménye, de kétségkívül ő volt az ebben kifejezett gondolatnak legfőbb propagátora, népszerűsítője és — pápa korában — tettekkel támogatója. Politikai koncepciójának szinte tengelyét képezte a mohamedanizmus visszaszorítása, s ebben a legközelebbiről érintett Magyarországnak szánta a vezető szerepet. Nagy gondolatát azonban nem értették meg egymással marakodó és egymásra féltékenykedő kortársai, még maga Mátyás király sem méltányolta eléggé; korai halála, amely éppen egy török ellen szervezett hadjárat élén érte, megghiúsította nagyszabású terveinek kivitelét, s ennek elmaradásáért nagyon csekély kárpótlás volt az a 40 000 arany, amelyet a bíbornokok a pápai kincstárban találtak és hadi célokra Mátyásnak adományoztak.

De hagyjuk a történelmet, s térjünk át az irodalmi-tudományos kapcsolatokra. Mert Aeneas Sylvius nemcsak politikusi minőségben, hanem mint humanista író is élénk összeköttetésben állott magyarországi elvbarátaival. 1453-ban Vitéz János híres nagyváradi könyvtárából kéri kölcsön Tertullian némety íratait lemásoltatás céljából. Ezt megelőzően 1451-ben Vitéz unokaöccsével, Janus Pannoniussal, a későbbi pécsi püspökkel van egy érdekes levélváltása.

Janus Pannonius, az európai híru humanista költő, epigrammatikus formában kölcsön kéri Aeneas bécsújhelyi könyvtárából a Martialis-kötetet. A már akkor jó útra tért Aeneas verses válassz kíséretében azzal küldi el a kért könyvet, hogy Janus is jobban tenné, ha az erkölcssten Martialis helyett Krisztus szavait, az evangéliumot tanulmányozná. Janus megint epigrammában válaszol, majd újabb epigrammával ünnepli barátjának pápai trónra emeltetését, s ugyancsak versben gyászolta meg II. Piust, „ki meghalt a török elleni hadi vállalkozásban”. Közben pedig nagyobbreszt ő fogalmazta Mátyás királynak II. Piushoz intézett leveleit, a pápa pedig mintegy viszonzásul — némi vonakodás után — megerősítette pécsi püspöki székeben. A teljesség kedvéért hadd említsük meg, hogy még egy magyar vonatkozású Aeneas-féle levélről tudunk, amelyet bizonyos Bánfalvai (Banius) Miklóshoz intézett. Sőt van egy egész késői időben, mintegy retrospektíve kialakult irodalmi kapcsolata is. Az a Kosztolányi György nevű neves humanista, aki mint Mátyás követe többször is megfordult a pápai udvarban, őse a századunkban élt nagy magyar költőnek, Kosztolányi Dezsőnek.

És nemcsak saját korában, a későbbi időkben is felbukkan Aeneas Sylvius Piccolomini neve a magyar irodalom történetében. Még szabados szellemű ifjúkorában írott latin novelláját, melyben bizonyos Eurialus és Lucretia kalandos, érzéki szerelmét beszélte el, 1577-ben feldolgozta verses formában egy ismeretlen magyar szerző, még pedig annyi költőiséggel, hogy nem egy irodalomtudósunk a korszak legkiválóbb magyar poétájával, Balassi Bálinttal azonosította ezt a rejtélyes „Pataki névtelen”-t. A feltételezést az is valószínűsíti, hogy Balassi lírájában is nem egy helyen kimutatható Aeneas költészetének közvetlen hatása. S hogy milyen népszerű volt nálunk ez a szerelmes hímzés, azt eléggé bizonyítja, hogy még 1791-ben is megjelent egy „Sénai Lukretzia, kinek törvénytelen életét Aeneas Sylvius írásairól magyar versekbe szedte” Csenkeszfai Poóts András kálmínista pap. (A teljes igazság kedvéért azonban hadd jegyezzük meg, hogy maga a szerző pápa-korában már megtagadta ezt az ifjúkori művét, s így erre is érvényes egyik bullájának szállóigévé vált kitétele: „Aeneam rejicite, Pium recipite”, azaz: Aeneast utasítsátok vissza és fogadjátok el Piust.)

Ami pedig a szorosan vett tudományos szektort illeti, Aeneas Sylvius övrjében itt is többrendbéli a magyar vonatkozás. A magyar viszonyokat ismertető értekezést írt „Respublica et status regni Hungariae” címmel. Neveléstani munkáját, a reneszánsz pedagógiájának ezt a jellegzetes kiváló művét, V. László magyar gyermekkirály neveltetése érdekében írta. (Sajnos, az álnok nagybácsi, Czillei Ulrik, nem az e műben kifejtett elvek szerint nevelte az ifjú V. Lászlót!)

De a jövőre való kihatását tekintve valamennyinél fontosabb műve a *Cosmographia*, amelynek egyik magyar vonatkozású fejezetében a finn-ugor összehasonlító nyelvtudomány a legelső ősforrását tiszteli. Művének ezt a kevésbé közismert szakaszát érdemes szó szerint idéznünk: „Beszélük, hogy azok a magyarok is, akik a Duna partjai mentén laknak, a szkiták nemzetségéhez tartoznak: nem mintha a hunoktól származnának, amint talán egyesek hiszik nevük hasonlósága alapján; más magyaroktól, akikről Jordanes emlékezik meg, mondván, hogy az ő idejében ismerték azokat, minthogy marmota-prémekkel kereskedtek... A mi veronaink (egy veronai származású hitterítő ferences szerzetesre céloz), aki eljutott a Tanaís forrásvidékére, beszámolt arról, hogy az ázsiai Schytiában, a Tanaistól nem messze, műveletlen népek laknak: bálványokat tisztelő emberek, akik ugyanazt a nyelvet beszélik, mint a Pannoniában lakó magyarok.” Aeneas Sylvius tehát e helyütt — az akkoriban divatos hun-magyar rokonság-elmélettel ellentétben — a magyar nyelvrokonság tekintetében határozottan a középoroszországi prémkereskedő — tehát finn-ugor — népekre utal.

Azokat a szálakat, amelyek II. Pius tiszteletreméltó alakját nemzetünkhöz fűzik, élete szövedékéből már jórészt kibogozták történészeink, irodalomtudósaink, nyelvészeink. Hadd említsük csak *Fraknói* Vilmos, *Pór* Antal, *Husztai József*, *Gombocz* Zoltán, *Horváth János*, *Kardos* Tibor nevét. De ezek mind csak részlet-eredmények. A fentiekben — a félévezredes évforduló alkalmá-

ból — éppen arra szerettünk volna rámutatni, hogy ezt a tágsugarú témakört érdemes lenne önálló összefoglaló monográfiában is feldolgozni olyan valakinek, aki egyaránt jártas a reneszánsz kor eszmévilágában, történetében, irodalmában, tudományában. Hazai tudományosságunk ezzel még adósa II. Pius-nak. (*Kunszery Gyula*)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Tizenegy elbeszélés van Thurzó Gábor új könyvében.* Egy 1948-ból való (*Bárány az akolban*), kettő tíz évvel későbből, 1953-ból (*Négyen a harminchatból*, *A baleset*), három 1959-ből (*Az a gynakvó tekintet*, *Az elefánt*, *Néni az ablakban*), egy 1960-ból (*Az utitárs*), egy 1931-ből (*A jegenye*), három 1962-ből (*Rokonok az Angyalföldön*, *Térj vissza győztesen*, *A rászedettek*). A *Négyen a harminchatból* címűnek színpadi változatát is ismerjük: ebből lett a nagysikerű *Záróra*, mely nemrégiben könyv alakban is megjelent, egy kötetben a *Hátsó ajtóval*. Thurzó Gábor második — szintén nagy sikert aratott és sok vitát keltett — darabjával.

A novellák nem mind készültek egyforma igénnyel; természetesen súlyuk sem egyforma. De félreismerhetetlenül egyforma mindnek a hangja, egyetlen egy, *A jegenye* kivételével. A többi tízben valahogyan, többé vagy kevésbé, erősebb szereppel vagy háttérbe húzódva, mindig ott van a Thurzó Gábor elbeszélő modorára oly jellemző egyes szám első személy. Ez néha csak fogás, mintegy trambulín, ahonnett ellöki magát; ürügy valaminek az elmondására, amihez személyes köze alig van, legföljebb annyi, mint egy tanúnak. Vagy — a portré-novellák esetében — mint egy tükörnek, mely a tükrözött arc vonásait bizonyos saját reflexekkel veszi körül, hol többel (*Az utitárs*), hol kevesebbel (*Néni az ablakban*). Máskor az egyes szám első személy hangsúlyosabb, nemcsak tanú és tükrözés, hanem a legszemélyesebb érdekeltségre vall (*Az a gynakvó tekintet*, *A rászedettek*). De akár így, akár úgy: ez az egyes szám első személy, ez a részvétel olyan természetes magatartása Thurzó Gábornak, hogy ha ettől eltér, mintha nem is mozogna kellően hiteles biztossággal; illetve mintha az álmában sem csalatkozó írói rutin valamennyi reflexe továbbra is hibátlanul működne, éppen csak „hiányzik valami”: a gép simán fut, könynyedén és zajtalanul, de jobbra üresen. Példa rá *A jegenye*: a Kanadából látogatóba hazatért, immár harmadik férjével élő asszonynak, meg hajdani szerelmének története: ahogy a Balaton menti koratavasban egy hajdani vékonyka kis jegenyét keresnek, hiába, és közben a régi szerelem emléke is megkeseredik bennük. Elbeszélés, annak rendje és módja szerint; jól fölszerelt huzalok, kipróbáltan szerelt kapcsolások, kellő helyeken becsavart körték, ám a szál mégsem izzik föl bennük: az egészben nincsen áram. Az író pontosan megtervezte, megcsinálta, rutinosan és elegánsan; egyet elmulasztott: fölnyomni a kapcsolókart, beengedni a vezetékebe az áramot. Honnét? Saját magából. Miféle áramot? Épp ez a példa, a hiánya mutatja: a saját elbeszélő részvételét. Ez az ő sajátos árama. A személyes jelenléte, a személyes érdekeltsége; ha más nem, hát csak a megfigyelő, elbeszélő. A *Térj vissza győztesen* című elbeszélésben például semmi egyéb „szerepe” nincs, mint, hogy ismeri a hőst, leül vele és meghallgatja, aztán meg föl-fölmeleg az elesett fiú magukramaradt szüleihez, süteményt visz nekik. De ott van, jelen van; rajta át tudjuk meg azt, ami történt; írói látásának, láttatásának, ábrázolásának, és szerkesztésének alapelve ez. A *Négyen a harminchatból* — másik példa — egy érettségi találkozó keretében van beleágyazva; az író szerepe mindössze annyi, hogy részt vesz a találkozáson, meghallgatja a Tormosról szóló emlékeztetéseket, s aztán, az elbeszélés legvégén, hetekkel a találkozó után pár szót vált az utcán Tormossal; de ezáltal is: ott van, jelen van, s ezt az egész mai karrier-történetet a személyes részvétel, érdeklődés, tapasztalás áramával telíti.

Így szerkeszt is. A dolgokat nem történésük rendjében mondja el, kezdve az elején és befejezve a végén; az elmondás, előadás rendjét az ő személyes részvétele szabja meg; legjobb elbeszéléseiben a kettő: a történet „objektív” rendje, meg az elbeszélő „szubjektív” rendje közt valami sajátos feszültség

* Bárány az akolban. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1963.

támad: kettős érdeklődés: egyrészt az *elbeszélő* történet, másrészt, abban és azon át az *elbeszélő* története iránt; legjobb példa minderre a kötet egyik leg-szebb novellája, a *Rokonok az Angyalföldön*, a maga „három dimenziójával”: az angyalföldi rokonok története, az angyalföldi rokonok és a belvárosi család, illetve édesanya viszonyának története, végül az író és édesanya kapcsolatának története — belefoglalva egy vidéki író-olvasó találkozó keretébe. Mindez huszonegy lapon. Nyilvánvaló tehát, hogy az egyes szám első személy nem valamiféle írói kényelem: ennyi bonyolult kapcsolatot, ilyen sokrétű életanyagot ilyen sürítve, ilyen tömören csak úgy lehet ábrázolni, ha valamiféle szintézisre hozzuk; ha a terjedős fölszín rajza helyett valahogyan egy pontra vonatkoztatjuk a dolgokat; ha a fölszín szétfutó erővonalait egy fókuszba kapcsoljuk. Ez a fókusz Thurzó Gábornál az egyes szám első személy.

Ennek persze megvannak a veszélyei is, mint ahogy minden írói módszer magában hordja veszélyeit is. Thurzó Gábor módszere rendkívül könnyűnek látszik: mintha egyébről sem lenne szó, mint ötletes, elegáns csevegésről; holott ez a könnyedség éppen a szerkesztési nehézségek legyőzéséből ered. De végeredményben minden — minden siker — a dolgok egysúlyán múlik; vagy, más fogalmazásban, azon, hogy az író, amikor egy pontba foglalja össze az erővonalakat, valóban azt az egyetlen helyes pontot találja-e meg, amelyben a vonalak természetesen összefutnak; vagy pedig a természetes központ helyett valamilyen fiktív pontot vesz föl, és fiktív szintézist alkot, következésképp fiktív megoldásra jut. Ilyesmit érzek a kötet záró elbeszélésében, a *részedettkben*, mely szintén egy értelmiségi találkozó keretében „történik”, és mintegy párja — nyilván tudatos kötet-komponálással — a nyitó elbeszélésnek, a *Négyen a harminchatból* címűnek.

Valami diszharmóniát érzek ebben az elbeszélésben: Azzal indul, hogy az író, elbeszélőt fölkeresi a találkozó ügyében egykori osztálytársa; becsip nála, barátja elkíséri a csarnokig, a régi, diákkori úton.

„A csarnokkal szemben, mint annyiszor régen, megállt.

— Tudod — mondta józամul már — én mindig azt akartam, hogy boldog legyek. Hát nem ment. Neked sikerült?

— Nem is próbáltam.

— Mi kell hozzá?

...

— Ha tudnám — ültém melléje.

— Valahol én elfuseráltam magam. Vagy nem is én. Ki tudja, a körülmények. De hogy lehet arra rájönni, hol fuserálódik el valaki?”

Ez a kérdés; erre válasz az elbeszélés. Már erre a probléma-fölvető kérdésre eszébe jut az elbeszélőnek egykori osztályfőnökük, matematika-tanáruk, a rideg, kemény, kegyetlen Bognár Remig. A született fasiszta. Ellene vádirat diákjai története, *A részedettk*. „Ez az ember részedett minket, becsapott, ki-zsárolt, megalázott, elfuserálta az életünket, megfosztott az ifjúságunktól, szabadságunktól, ez szántszándékkal félelmet, bűntudatot, gyávaságot nevelt belénk, hogy azzá lehessünk, akivé ő akarta: engedelmes játékszerevé, rabjaivá. Elkerített, egyre szorosabb karámba zárt, ablaktalan börtönbe. És ha magán-zárkára ítélhetett, akkor volt boldog. És mi, mi tiszteltük, becsültük! Mi úgy képzeltük: jót akar, az élet nehézségeire készít elő. Pedig csak megalázott, kismimizett saját magunkból. Most már tudtam, mért nem léptem át érettségi óta soha az iskola küszöbét, tudtam, mi volt az, ami miatt Trczek menekült a gyerekkorától, most már tudtam, miért nem próbáltam én boldog lenni, és mért nem tudott Trczek boldog lenni...” Ez volna hát a válasz a kérdésre, hogy miért és hol „fuserálódik el” valaki. Ennyi és nem több: Bognár tanár úr.

Túl egyszerű, túl könnyű válasz; nem tudom egészen elhinni. Vannak, voltak és lesznek rossz tanárok, rideg tanárok, szadista tanárok; vannak, voltak és lesznek olyanok, akik a diákbán ellenséget látnak, akik a diák ellen harcolnak; rossz, rideg, nem-oda-való tanárok nehéz, súlyos traumákat ültethetnek el diák-lelkükbe. Üthetnek rajtuk nehezen kiheverhető sebeket. Ez igaz, ezt senki sem vitatja. Azt nem tudom elhinni, hogy egy Trczek, vagy egy másik diák, nem bír boldog lenni, bár akarna, vagy egyáltalán nem is akar boldog lenni, se akkor, se most, se annak idején, se azóta, hanem örök életére

sebzett, szárnyaszegett marad, „elfuserált”, azért, csak azért, mert rideg, szívtelen, zsarnok, szadista tanára volt. Az érettségi találkozón Bognár még egyszer szembeszáll az immár emberré nőtt osztálytal (ötvenesek: a harmincéves találkozóról van szó); s akkor föláll egy hajdani diák, aki tanár lett, élő el-lentmondásul: „En megpróbáltam, kolléga úr, hogy inkább én őrlődjem fel, mint ők, a tanítványaim, a kamaszok.” Ez a Szomjas Frici miért nem fuserálódott el? Kölcsényi, a dzsessz-énekes miért nem fuserálódott el? Egy tanár sok mindent tehet, sok mindent árthat is. De életét (a magán kívül) nem fuserálhat el, ha abban az életben magában nincsenek hajlamok az elfuserálódásra. Öröklöttek, szerettek, mindegy. Akár öröklöttek, akár szerettek: vannak és működnek; máskülönben minden gonosz tanár minden tanítványa egyformán elfuserálódna, egyformán képtelen lenne boldogságot keresni, boldogságot egyáltalán akarni. De nem így van, még ebben az osztályban sem. A hiba nem egyedül Bognár tanár úrban rejlik, noha egyáltalán nem akarom tagadni Bognár tanár úr hibáit. Éppen csak arról van szó: a föltett pont ez-úttal nem fedi a valódi fókuszot; következőképp a valóságos erővonalak nem jönnek be mind; egy jön be, a Bognár tanár úré, s minthogy annak kell pótolnia az elmaradt többi: ez fölnagyítódik, irreális, noha a maga mivoltában és arányai közt reális. Ezért kell aztán a toll megnyomásával pótolni a valódi hitelt; ezért történik aztán, hogy az elbeszélés egyszer csak átfordul valami más, virtuális síkba, epikaiból inkább szinpadiba, ahol mások a lehetőségek; az egész találkozási jelenet, Bognár tirádájával, a padban szorongó vendiákokkal, a beoperetteskedő Kölcsényivel, aztán Kölcsényi masírozásával: szinpadon, a szinpad más törvényei — és a szinpadi cselekmény és kép szemlélésének más törvényei — szerint lehet, hogy elmegy, akár hisztériás, háborzongató bohózatnak veszem, akár tragikusan, komoran; prózában, elbeszélésben, novellában azonban, úgy érzem, legalábbis vitatható.

Miért nem lesz valaki boldog? Miért lesz valaki boldogtalan? Miért nem tud, miért nem akar valaki boldog lenni? Vissza-visszatérő kérdés ez Thurzó Gábornál. Olykor úgy tetszik: egyenesen alapkérdés. De *A rászédetteket* sehogyszem érzem feleletnek rá. Viszont a felelet keresését, elemeit, utalásait minduntalan érzem a kötetben. Elemeket, utalásokat, melyeket előbb-utóbb össze kell rakni, egészszé. Egy élet fölmérésévé. Mélységben is. És mintha ez készülődne, vagy alakulna magától, követelőleg, ha az író egyelőre talán el is hárítja ezt a követelést. A novellákban vissza-visszatérnek alakok, színhelyek; az olvasónak néha az az érzése, már csak valami szilárd mag kellene, már csak valami mágneses lökés, hogy az elemek összeálljanak, egységes világgá, szilárd kohézióval, valóságos vonzásokkal. Egyé mindaz, ami külön, részletben ott van *A rokonok az Angyalföldön*, *Az a gyanakvó tekintet*, vagy *A Térj vissza győztesen* elbeszéléseiben, néhol csak mint környezetrajz, fölvillanó kép, hangulat, másutt mint vázlat, új és új változatokban, egy alakhoz, aki mintha ott várakozna ezekben a novellákban, sürgetve szinte az íróat arra, hogy részletesebben megformálja, valódi arányaiban — az anya alakjára gondolok. És végeredményben arra, hogy ezek a novellák, s éppen azok, melyeket a legjobbnak érzek, azon túl, hogy jó novellák, számomra egy regény ígérését jelentik. Valami olyasmit is jelentenek, mintha Thurzó Gábor, talán önkéntelenül, és természetesen („az emberélet útjának felén”, amikor a távlatok kinyílnak) régi, régen elhagyott vidékekre tekintene vissza, az *Előjáték*, *Az adósság* tájaira, epikájára, kimeríthetetlen élményanyagára, most már éretten, eszközei birtokában, és alighanem megértve a szintézisnek azt az igényét, amelyet ez az anyag képvisel, és már-már föladatául is szab.

Ha évről évről nézem ezeket a novellákat (s ezért kezdtem évről évről föl-sorolásukkal), mintha hangjukban is érezni lehetne valamiféle, talán akaratlan „készülődést”. Az egyik nyom: az anya alakjának rajzai; mintha az a központ alakulna benne, amely köré majd az elemek rendeződnek. *Az a gyanakvó tekintet*, 1959-ben, s ugyanabban az évben más változatban, de ugyanebben a vonzaskörben, a *Néni az ablakban*; aztán 1962-ben, már közelebb a „szintézishez”, a *Rokonok az Angyalföldön*. A másik nyom (nehezebben észrevehető, de talán bensőleg még nyomósabb): valamiféle új melegség a hangban, valami lágyabb tónus, egyre erősödve, a *Néni az ablakban*-tól a *Rokonok az Angyalföl-*

dön-ig, meg a *Térj vissza győztesen-ig* (egyik legszebb darabja a kötetnek). Mintha valami „olvadás” indult volna meg: a „jég”, a gúny, szarkazmus, és öngúny bizonyos olvadása, enyhülése; valami rokonszenvnek, emberszeretetnek a csírázása; valami tiszta részvét. Valami, aminek a teljes föltöréséért Thurzó Gábornak elsősorban önmagával kell megharcolnia, azzal a legbenső zárkózottságával, melyet a gúny meg a látszólagos föltartás és közvetlenség bástyáival övezett. (Rónay György)

SZÍNHÁZI KRÓNIKA. Jean Anouilh: „Colombe” című darabját mutatta be a Katona József Színház. A sok sikert látott párizsi szerző neve fémjelzésnek számít általában a színházi világban. A „Colombe” azonban mélyeséges családást kelt. Nem íróművészt ismerünk meg általa, csak ügyes színpadi meseterembert, aki az agyonírt francia vígjáték unalomig ismert elemeiből — akárcsak a közismert kirakós gyermekjáték színes gyöngyeiből —, állít össze újabb ábrát, újabb változatot. Matematikailag — ugyanúgy, mint a játéknál, — nyilván itt is végtelen a lehetséges változatok száma, csak éppen az alapábra, azokkal a kis bemélyedésekkel, amelyekbe a gyöngyöket el lehet helyezni, csak az marad változatlan, azt nem lehet semmilyen irányban tágitani, és főként laposságán, egysíkúságán nem lehet változtatni.

Anouilh darabjának címszereplője, Colombe, az egykori virágárús lányból lett színésznő, jellegzetes párizsi midinette, a Bohéméletből oly jól ismert Mimi számtalan testvéreinek, utódainak egyike, de az eredeti alak édes-bús romantikája nélkül. Igazán csak a fordítói elfogultság írathatja róla Bajomi Lázár Endrével a „Pesti Műsor” kis beharangozójában, hogy: „... a sötét égbolton (ti. a képmutatással, álnoksággal és irigységgel teli társadalom égboltján) csak egy-egy tisztaságra szomjuhozó hölgy csillaga ragyog: Antigóné, Euridiké, Colombe.” A valóságban Colombe minden egyébre szomjuhozik, csak éppen tisztaságra nem. Fialatasszony. A férje, Julien, vad, mogorva, de szívében művészi álmokat melengető fiatal zongoratanár, aki (bár kissé erőszakosan) rajongásig szereti ifjú feleségét. Juliennak három évre be kell vonulnia (a történet a század elején játszódik) és feleségét a kisbajával együtt a mamájára bízva, akivel egyébként haragban van, és aki az egyik párizsi színház, bár kissé öregedő, de még mindig lelkesen ünnepelt divája.

Alexandrának, a „művészkirálynőnek” és színház-társtulajdonosnak megteszik csinos és fiatal menyje és a segítségnek legegyszerűbb módját választja: színésznőt csinál belőle, saját színházában. És Colombe elindul annak a karriernek útján, amelynek iratlan parancsa: „ha rövid a tehetséged, toldd meg némi női bájjal és engedékenységgel.” Colombe nem is fukarkodik az utóbbiakkal, s az egynapos szabadságra hazatérő Julien ugyancsak keserű meglepetéssel tapasztalhatja, mi lett a fészekből kirepült galambból. Keserű vádaskodását, felelősségre vonó szavait, Colombe néhány léha életbölcsességgel intézi el, mondván: elege van az „okos” könyvekből, a komoly muzsikából, ő öröme és szép ruhákra vágyik. Rövid úton ki is adja Julien útját, s a hoppon maradt férj, megismerkedésük jelenetének felidézésével, elgondolkozhat azon, mit ér az, ha a nő örök hűséget esküszik.

Párizsi vígjátéktól, amely ráadásul még azzal az igénnyel is iródott, hogy „leleplezi” (ki tudja hányadszor már?) a „kulisszák mögötti világot”, igazán nem várjuk, hogy erkölcsprédikáció legyen. Elfogadjuk írói magatartásként azt is, ha az író szenvtelenül a háttérbe vonul, mondván, hogy az ő feladata csak a bemutatás: lássátok, ilyenek vagytok; vagy, ha a bemutatás görbe tükrös segítségével történik: lám ilyen nevetségesek vagytok, ha jellemző tulajdonságaitokat eltorzítjuk. Ilyenkor persze olyan legyen ez a bemutatás, hogy legalább maguktól rendeződjenek el valamiféle etikai szempontból a dolgok, mint ahogy a valóságban is elrendeződnek. Szélsőséges esetekben művészileg indokolt magatartás lehet még a keserűség, a kiábrándultság is. Csak egy magatartás nem menthető: a léhaság. Különösen, ha az erkölcsivel még művészi léhaság is párosul. És éppen ez az, amiben Anouilh darabját el kell marasztalni.

A műben nem fedezhető fel egyetlen olyan szempont sem, amely miatt érdemes volt megírni. Nem gyakorol semmiféle társadalomkritikát (noha fel-

tehetően ez volt az indoka bemutatásának), Colombe nem azért lesz azzá, ami, mert az igazságtalan társadalmi körülmények rákényszerítik, hanem azért, mert ilyen a természete. Üresfejű, léha kis teremtmény, amilyen nyilván sok nyüzsgő a színházak, szórakozóhelyek világában, csak éppen a sorsuk nem túlságosan érdekes. Legalábbis ezen a szinten alon megírva nem. Az örömmel és örömszerzésnek az a hig filozófiája, amellyel Colombe magatartását igazolni igyekszik, egyáltalán nem meggyőző. Vele szemben viszont Julien, olyan faragatlanul ostobán, olyan ellenszenves erőszakossággal képviseli a nemesebb emberi életformát és értékeket, hogy a néző szemében neveltségessé válik. Mi más ez, mint cinizmus és léhaság? Az pedig, hogy öregedő színésznők és bonvivánok a kullisszák mögött neveltségesek lehetnek, és hogy ugyanilyen neveltségesek a fiatal nők körül legyeskedő öregurak, az már az irodalomban is közhelynek számít. Anouilh nem sok újat tudott az elcsépelett témához hozzátenni. Hacsak azt nem, hogy végül még a színésznő mamával is elmagaráztatja fiának, hogy milyen „neveltségesek” a tragikus hősök, az életet komolyan vevők, akik „szívüket a tenyerükbe téve” mutogatják a világnak. Irónak és színháznak egyaránt kár volt a fáradságért, hogy ezt megtudjuk.

A Katona József Színház jó erőket vonultatott fel és ezzel némiképpen fedlertette a darab álizeit és enyhítette sivárságát. Mezey Mária Alexandrája színjátszás a javából. A megszokottan jó Domján Edit (Colombe), míg Sztankay István (Julien) személyében markáns és sokat ígérő színészegénységet ismerünk meg. Rajtuk kívül Balázs Samu, Rajz János és Garas Dezső formált meg egy-egy mulatságos figurát. Bajomi Lázár Endre nemesebb ügyhöz méltó buzgalommal és hozzáértéssel végezte el a fordítás munkáját, amelynek jól mondható szövegén belül néhány nagyon találónak érzett csinált-szó adaptációt haloltunk.

Mennyire távol érik az Anouilh darab áporodott levegőjétől Michael Sayers: „Kathleen” című vígjátéka, amelyet a Madách Színház Kamara Színháza mutatott be. Az író a magyarul is megjelent Sayers-Kahn: „A nagy összeesküvés” című publicisztikai könyv társszerzője. Darabja nem nagyigényű irodalmi alkotás, inkább aféle kedves idill. Vadóc kislány a főhőse, Kathleen, akinek nyugdíjas tanár özvegy édesapján kívül még két pótpapája is van, a falusi orvos és a plébános személyében. A két utóbbi persze állandóan ugratja egymást, mert az orvos, amint az illik „szabadgondolkodó”. Hármójukat is orránál fogva vezeti azonban Kathleen, míg különféle bonyodalmak után meg nem szerzi férjül álmainak lovagját.

Pillekönnyűségű irás, amelynek megejtő, hamvas bája, lehellet finom költészete, a legszigorúbb kritikust is fegyverleteltre kényszeríti. Kár, hogy az előadás a kitűnő szereplőgárda ellenére, nem közvetíti eléggé hitelesen az eredetinek jellegzetesen ír, falusi atmoszféráját. Horváth Jenő (az apa), Greguss Zoltán (az orvos) és Basilides Zoltán (a plébános), kitűnő színészek. Itteni triójuk azonban túlságosan intellektuálisra sikerült és ez bizonyára a rendezés hibája elsősorban. Sokkal naivabb, naivan fontoskodóbb ez a három öreg legény, akik egyforma gyöngédséggel szeretik ezt a csupa ideg, csupa fantázia kislányt, és agglegényes bumfordisággal igyekeznek eligazítani életének útját, persze sikertelenül. A darab áttört költészete, a szülőföld szeretetétől áthatott, elnéző humora látja kárát ennek a városiasra sikerült és nem összehangolt karikírozásnak.

Kathleen testére szabott szerepét Halász Judit főiskolai hallgató alakította kissé elfogódottan, de hitelesen. Mellette Pádua Ildikó, Zente Ferenc, Tordy Géza, Deák B. Ferenc és Horváth Ferenc alakítottak egy-egy jellegzetes figurát. A fordítás Bányay Geyza stílusos és kulturált munkája.

(Dorombay Károly)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Jegyzetek kiállításokról. Székesfehérvár és az ottani múzeum — úgy látszik — egyre inkább az újabb magyar művészet legkülönb mestereinek fórumává fejlődik. Pár esztendővel ezelőtt Kassák Lajos képzőművészeti munkáit látta vendégül Fehérvár, majd a nagyjelentőségű Csontváry-tárlat következett, amelyen a mai fiatalabb generációnak először nyílt alkalma megismerkedni Csontváry életművével, amely csupán a műtörténet legnagyobb-

jaival vethető egybe, — s most legutóbb Kondor Béla festőművész kiállítását láthattuk az István király múzeumban, K. Kovalovszky Márta rendezésében. A megnyitón Pilinszky János költő a következőket mondotta:

„Jónás a város falai előtt”... „Hálóját foltozó halász”... „Régi repülőgép”... „Gulliver és egy törpe”... „Szerb Krisztus”... „Ezékiel anygala bemegy a házba”...

Kondor címei oly szép és olyan jellemző címek, hogy bevezetőül lehetetlen volt nem idezni őket. Már magukban is játékoságról és komolyságról vallanak. De milyen játékoságról és komolyságról?

Egy megnyitónak illik rövidnek, nem is vázlatnak, hanem skiccnak lennie. Ez jogosít fel a hangos gondolkodásra.

A művészetnek az a tragikus szakasza, amikor az alapvető meg hasonlóságból épp a legjobbak a formába emigráltak; mintha valamiféle egyetemes feldolgozáshoz, kiengesztelődéshez közeledne.

Ha például Kondor képeit nézem, e képek gyönyörű játékoságát és mégsebb komolyságát, mindig az az érzésem, hogy nem valami nagy baj előtt, hanem valami nagy baj után vagyunk már. Ha művészetéről szólva szabadna példabeszédet mondani, azt mondanám, hogy legjobb vihar után, égháború után játszani. A vihar bezavar a házba, bezár a négy fal közé. Azután ismét mélységes csend lesz. A játszó gyerek kicipeli játékait, vissza a kertbe, a szabad ég alá. S ez a játék sokkalta több lesz, mint az eddig volt... Forgásában katarktikus komolysággal bennforog újra a kozmikus egész, még akkor is, ha ez a játék továbbra is az éjszaka csendjében folytatódna.

Kondor mintha azon kivételes művészek közé tartozna, ki felismerve és élve a lehetőséggel, ismét a szabad ég alatt játszik; elmélyülten és komolyan használva szerszámaikat, — művészetét, ezt az örök-hű motollát.

Figyelmét, e kreatívan éber, komoly és virrasztó nagy figyelmet, hadd ajánljam a fiatal szívek szeretetébe. Az ő pontos és odaadó figyelmük a legtöbb, amit művész segítségül kaphat.

Igen, ma itt olyan felismerésekre nyílik alkalom, amiből bár a tompák és csak-műveltek kimaradnak, — a valódi érzékenység annál mélyebb bátorítást nyerhet.

Drága Béla, köszönöm a páratlan alkalmat. Drága barátaim, engedjétek meg, hogy a kiállítást megnyissam.

A kiállításon olajfestmények, olajpasztellek (Egry Józsefnek ez volt a kedvelt technikája), egyedi és sokszorosított grafikák szerepeltek, — a belső fejlődés és művészi elmélyülés szerveségében egységes, zárt anyag. Munkái látán megértjük a közelmúlt egyik legnagyobb írójának, Albert Camus-nek elismerő szavait, aki — mikor megmutatták neki Kondor néhány rézkarcát — ezt mondotta: „Erről az emberről én fogok írni, — tiszta, modern és friss művészet ez.” Amikor Camus e kijelentése elhangzott, Kondor még alig huszonöt éves volt. Azóta eltelt nyolc-kilenc esztendő, amelynek folyamán a pályának nekivágó s már a „start”-nál is sokat ígérő fiatal művészből olyan teljesen önálló arculatú mester lett, akire büszke lehet művészeti életünk.

Kondor Béla olyan művész, aki szuverénül uralkodik anyagán. Festményeinek mesteri egyensúlyú szerkezete, színeinek mélyről való tündöklése, rajzának gazdagsága és finomsága, fantáziájának eredetisége, pátosz és humor, gyengédség és groteskség sajátos ötvöződése messziről felismerhetővé teszik munkáit.

Művészete tartalmas, nem csupán a szemhez, hanem a lélekhez is szóló, — formavilága roppant kultúralt (a „pictor doctus”-ok közül való), amellelt primér, bátor, — rajzi tudása hatalmas, azonban misem áll távolabb festményeitől, mint a kemény, grafikus jelleg. „Bosch után V.” című lapjának balsarkában látható egy picike, szemüveges, szakállas öregember, aki tollát a szeméhez emeli; a „Harc I.” csücskében egy pár vonással odahelyezett női akt ül háttal; a „Bosch után III.” című rajz felső részén és jobboldalán fantasztikus,

olykor illetlen figurák csoportja látható: ez a művész tévedhetetlenül ura a technikának, mestere a ceruzának, karcólótűnek, ecsetnek. Nem egy munkája komor, drámai hangot üt meg, munkáinak sora mégsem reménytelenséget sugalló, mert a művész hisz a szépségben (nemes, komoly arcok; aktok), hisz az ember földi erőfeszítéseinek értelmében („Építők”, „A Felszabadulás-tér tatarozása”) és hisz a transzcendensben („Kis triptichon”, „Szerb Krisztus”, „Mandorla”, „Angyal fekete alapon”).

Ferenczy Béni egyik tanulmányában felteszi a kérdést: melyek a kiváló művészi munkásság ismérvei? S ezt a feleletet adja: „Először az, hogy mint ilyen, egységében felismerhető legyen. Ha egy még oly jelentéktelennek látszó művet meglátunk, mindjárt felismerjük: ez ő! A művész egyéniségének a művek mintegy alkotórészei legyenek, és egészükből erős, hatásos én sugározzék. Egységességén kívül — másodsor — a kiváló művészi életmű ismérve az, amit mi, képzőművészek, általában kvalitásnak nevezünk... Végre — harmadszor — a témák megválasztásában és elképzelésében megnyilvánuló emberi emelkedettség és komolyság, — szóval a humánus.” Székesfehérvári, valamint a budapesti „Dürer”-teremben áprilisban megrendezett kis grafikai kiállítása azt igazolta, hogy Kondor Béla művészete magas fokon tartalmazza azokat a vonásokat, amelyek egy művészi munkásság hitelét, rangját, értékét fémjelzik.

A Bajcsy-Zsilinszky út egyik kis galériájában állították ki Borsos Miklós szobrászművész mintegy másfél tucat — jórészt Itáliában és Franciaországban született — rajzát. Borsos elsősorban szobrász, akinek munkái — Barcsay, Bartha, Hincz, Domanovszky, Kondor Béla, Csernus, Főnyi, Gorka Lívia s mások műveivel együtt — részt vettek az év elején megrendezett linzi és gráci magyar képzőművészeti kiállításon. Az „Oberösterreichische Nachrichten” 1964. január 25-i számában H. Lange a következőket írta Borsos Ausztriába kivitt alkotásairól: „A legmélyebb benyomást a jelenkori magyar művészekkel való találkozás során Borsos Miklós szobrász jelenti. Kőszobrai telítve vannak nyugalommal, és erős szuggesztivitást sugároznak. Orpheusza megrázóan expresszív... A többi szobrász nem bírja ki a Borsossal való összehasonlítást...” H. H. Formann a „Linzer Volksblatt” január 24-i számában Bartha Lászlóról és Barcsay Jenőről tesz említést, mint a legszámottevőbbekről a kiállítás magyar festői között, majd így ír: „A szobrásszattal való találkozás erősebb benyomást keltett. Itt tisztán uralkodik Borsos Miklós személyisége. Lágy felületei csendes letisztultságot fejeznek ki...”

Borsos, a szobrász mögött azonban nem marad el Borsos, a rajz művésze. Itáliai tengerparti tájak, hullámok-mosta sziklák, a Sziciliát jelképező mitológiai sellő, kecses párizsi leányok szerepelnek ezeken a puhán, légies könnyűséggel, jászi képzelettel, mesterkezekkel megrajzolt, olykor lavírozott lapokon, amelyek kétszeresen is klasszikus jellegűek: hangulatukban is, minőségükben is. Nem tanulmányrajzok ezek, hanem önálló, hiánytalan, befejezett műalkotások, amelyeknek láttán Ingres, Rodin, Maillol, Matisse, Picasso remek rajjai jutnak eszünkbe. A „New York Graphic Society” amerikai könyvkiadó „Heads, Figures and Ideas” címmel Henry Moore-nak, az angolok nagy modern szobrászának tanulmányrajzaiból, vázlataiból albumot adott ki pár esztendeje. A nagyméretű (48=34 cm-es) könyvben a rajz-reprodukciók nagyszerűen hatnak. Milyen jó lenne, ha egyszer mi is elérkeznénk oda, hogy Ferenczy Béni, Borsos Miklós, Barcsay Jenő s más magyar művészek rajzait ilyen köntösben prezentálhatnánk a külföldnek...

Korga György fiatal festő, még harminc esztendő sincsen. Kiállítását a Mednyánszky-teremben sokan látogatták, s legtöbb képét megvették. A tehetséges fiatal művész e kiállításán (de már pár esztendővel ezelőtt, a Fialat Képzőművészek Stúdiójának II. tárlatán is, Lakner Lászlóval együtt) olyan hangon szólalt meg, amely a magyar piktúrában valóban újdonságszámba megy. Viszont e szemlélet csak a magyar művészeti glóbuszon merészen új, mert Korga stílusa a kelletténél erősebben kötődik a nyugateurópai szürrealizmushoz (Tan-

guy, Magritte), de különösen Delvaux-hoz és Salvador Dali-hoz. Mindenesetre rokonszenves Korga festészetében a napjainkban egyre jobban kimerülő „posztnagybányai” és „posztalföldi” festői törekvésektől való eltávolodás vágya, s bizalmat keltő az is, hogy a kiállításokat előkészítő piszkos, maszatos festői „modor” ellenében — amelyre Gráber Margit kiállítása volt mostanában a beszédes illusztráció — Korgának *vannak színei*. (Ugyanezt a nagy pozitívumot mondhatjuk el a március utolsó napjaiban elhunyt, ragyogó kolorista Viski Balázs László figyelemre és megbecsülésre méltó gyűjteményes kiállításáról is.) A szürrealizmus iskolás követésén túlmenően ott látjuk még veszélyesnek Korga eddigi útját, hogy közlendői sokszor nem festőiek, hanem irodalmiak (ezért kellenek a romantikus, patétikus, „Blickfang”-os címek), s hogy szimbolizmusa olykor közhelyszerű. A képességek azonban nem hiányoznak Kongában ahhoz, hogy legyőzze az epigonizmus és a hatásvadászat szízenjeinek hívását. S ha művészete egy ilyen nemesebb ösvényre tér, legközelebbi kiállítása talán nem fog ekkora port felverni, s nem lesz ennyire „divatos” és képeit könnyen eladó festő, — de művészete mélységben, egyszerűségben, tisztaságban és őszinteségben sokat fog nyerni. (Dévényi Iván)

ZENEI JEGYZETEK. (Haydn Teréz-miséje a Mátyás-templomban.) 1799. nyarat és a koraőszi hónapokat szokása és hivatali kötelessége szerint Kismartonban, a hercegi rezidencián töltötte Haydn. Itt mutatta be a Teréz misét, amely minden bizonnyal még bécsi tartózkodása idején született. A bemutató rendkívüli sikert és szokatlan elismerést hozott: Esterházy Miklós herceg poharat üritett a szerző egészségére. (Ami már csak azért is érdekes, mert nem is egy akkori levelében hidegen, szolgai lekezeléssel így szólította meg a már világhírű mestert: „Haydn karmester”.) Talán éppen az ünneplés fényében született a hercegn az a gondolat, hogy megfesteti udvari szerzőjének portréját. Az ugyancsak Kismartonban vendégeskedő Franz Roesler vállalta is a megbízatást és elkészítette az idős Haydn sokak szerint leghitelesebb arcmását.

A Mária Teréziáról elnevezett Teréz mise is az öregedő mester arcmását őrzi — természetesen számtalan áttételben. Mindenesetre meglepő, hogy egy esztendővel a Nelson mise komponálása után is hány új vonással gazdagodott és mélyült Haydn vallásos világa és istenérzése. Gondoljunk akár a Miserere részlet egyébként szokatlan, a különböző szölamokon visszatérő optimizmusára, vagy a Glóriát záró Amen fugakombinációira, amelyek mintha a teljes kollektívum imádságát szólatatnák meg. Másfelől az is meglepő, milyen sok közhellyel építi fel a mise zenei szövetét Haydn (pl. a Descendit de coelis rész). Igaz, nála ez sosem a mondanivaló fáradtságot jelenti, hiszen ha valaki, akkor ő igazán a mindennapok éneke volt, s talán Istent sem lehet szebben magasztalni, mint a mindennapok fáradásaiban — esetleg fáradtságában. Ezek a közhelyek ugyanis az öregedő zeneszerző megfáradásáról is vallanak: Haydnt ebben az időben már kimerítették a művek terjesztésének és az Évszakok komponálásának gondjai. Az elismerés, az ünneplés egy kicsit fárasztják már, a hercegi szolgálat terhes, öregszik és egyre inkább magára marad... (S talán ez lehet a Teréz mise befeléforduló, töprengő alaphangjának magyarázata.)

A mű előadása — bemutató előadásnak számított, hiszen először adták elő a Mátyás templomban — gondos előkészületekről vallott. Ezúttal a kórust éreztük megbízhatóbbnak, a zenekar — kivált a hegedűk — egyensúlya néhol megbillen. A négy szólista nagy élményt szerzett, különösképpen a kórusnak felelgető részekben. (A kórus igényes produkciója nagy pozitívum. Hogy mennyire érdemes lenne néhány modern misekompozícióval is felfrissülniük, annak ékes bizonyossága volt Honegger Allelujájának csodálatosan szép megszólaltatása. A Dávid király c. oratórium teljes alapgondolatát és mondanivalóját összegzi ez a részlet, melyre Honegger — saját szavaival — naívan büszke volt. S ezt a tarka és mégis egységesnek ható, korállal kombinált kóruszámot talán még a lemezeken sem hallottuk ilyen meggyőző előadásban.)

(Székely Mihály emlékest az Operában. — Verdi Requiem.) Hetekkel a hangverseny napja előtt elfogytak a jegyek, aznap este pedig

százak álltak reménykedve az Operaház bejáratai előtt, hátha sikerül! Nos, akik bejutottak, emlékezetes élménnyel gazdagodtak. A Filharmóniai Társaság Zenekara, a Budapesti Kórus, a nálunk oly népszerű Lamberto Gardelli, négy kiváló szólista: Déry Gabriella, Komlóssy Erzsébet, Simándy József és Ivan Sardi fogtak össze, hogy Verdi Requiemjének tükrében felidézzék Székely Mihály arconásait. Azt a Székely Mihályt, aki sok emlékezetes oratóriumszerepe között éppen Verdi Requiemjét szövegezte meg legtökéletesebben. S a közönség a kiváló művészre emlékezve talán már nem is hangversenynek érezte az előadást. Talán valamivel többnek: az elhunyt, páratlan művész requiemjének. S ez annál is szívszorítóbb, mert mindnyájan emlékezzünk még Székely Mihályra, aki a világ élére emelte a magyar énekkultúrát.

Nyilván azért is esett a rendezők választása Verdi Requiemjére, mert ez a mű maga is az énekkultúra legmagasabb próbája. Nem véletlen, hogy bemutatója idején az öregedő Liszt is inkább vejenek, Hans von Bülownak adott igazat, aki bizony alaposan ledorongolta Verdi alkotását az *Allgemeine Zeitung* 1874. május 31-i számában. (Brahms éppen e kritika hatására tanulmányozni kezdte a Requiemet s amikor a partitúra végére jutott, eképpen nyilatkozott: Bülow nagyon ostobává tette magát. Ilyen művet csak igazi lángelme írhat. Tizennyolc esztendő múlva egy jól sikerült előadás hatására a szigorú kritikus is megmásította véleményét és Verdihez írt levelében elismerte tévedését.) Az operáival rokon effektusok magyarázhatják, hogy Hanslick a *Musikalische Stationen*-ben Brahms első hallásra sokkal líraibb és elmélyedőbb Német requiemje mögé helyezi Verdi gyászmiséjét. („Senk” sem lehet annyira gyermeketeg — írja —, hogy Verdi Manzoni-miséjét Brahms Német requiemjével egyenrangúnak tartsa. Szerencsére, mi sem kényszerít bennünket ilyen összevetésre.”) Pedig Verdi Requiemje — noha valóban sok külsőség ékíti — inkább az utolsó nagy korszak operáival, a Falstaffal és az Otellóval rokon, ám több is ezeknél: egyrészt elmélyedt, alázatos könyörgés Manzoniért, másrészt amolyan ön-életrajzi sommázás (s mi lehet az operaszerző életének lényege más, mint az opera...). Az erő, bátorság és akarat, amely Verdi egész életművét jellemezte, éppen a Requiemben nyerte legszebb kifejeződését. (Emlékeztetőül a *Dies irae* félelmetes forgatagára és a *Lacrimosa* elmélyedő könyörgésére utalunk.) Eőszé László találó jellemzése szerint „... Verdi a szabadság és a szerelem dalosa volt. A szabadságé, mely nélkül mit sem ér az élet és a szerelemé, amely nélkül mit sem ér a muzsika.” Nos, a Requiem éppen e kettős életérzés kifejezése, csupán a földi szerelem helyébe kell behelyettesítenünk az Isten előtt való leborulás és szeretet hangját.

Az Operaházban megtartott előadáson — gondolom — mégis az operakedvelők látták maradéktalan örömeiket. Gardelli elképzelése nyomán ugyanis már nem a Requiem, hanem egy érzelmekkel és rezignációval telített opera néhány felvonása szólt meg. Nem tudom, milyen hagyomány alapján értelmezte Gardelli a művet, mindenesetre éppen egyik alapelemét, az áhitatot száműzte belőle. A bevezetés tempóinak szokatlan túlhajtása, a galoppban hajszolt *Lacrimosa* az indokolatlan erősítések és halkítások, a poentirozások mind-mind az operaszínpadra kívánczoltak. S hogy az előadásnak mégis óriási sikere volt, az elsősorban annak tulajdonítható, hogy Székely Mihály — az operaszínpad művésze volt. (Reméljük, hogy a realitási emlékezés ilyen módja nem elszigetelt jelenség, hanem évről-évre megismétlődik majd. A nagytekinetű Filharmóniai Társaság meghívására nyilván szívesen látogatnának hazánkba erre az alkalomra a legkiválóbb karmesterek és basszusszólisták. Micsoda élmény lenne, ha az elkövetkezendő években sikerülne ilyen vendégzereplésre megnyerni pl. Giulinit, Maazelt, vagy Dervauxot!) Volt kollégái maximális tudásukat nyújtották, s örömmel számolhatunk be Ivan Sardi szerepléséről is, bár egy-két helyen bizonytalankodott s egy ízben csúnya falsot énekelt. Déry Gabriella néhol nyersnek tűnt, annál szebben énekelt Simándy József és kivált Komlóssy Erzsébet, aki rövidesen elérheti a világ legelső vonalát. Megbízhatóan szerepelt a Budapesti Kórus és szokás szerint kiválóan játszott a Filharmóniai Társaság Zenekara, élén a kiváló Szűcs Mihállyal. A fúvósok néhány bizonytalanságát viszont szívesen nélkülöztük volna. (Rónay László)

FILMEK VILÁGÁBÓL. Osborne „Dühöngő ifjúság”-a már évekkel ezelőtt megjelent nálunk könyvalakban, színpadon is szerepelt és most — néhány évnyi késéssel — a film is elkerült hozzánk. A könyv s a dráma egyaránt nagy port vert fel, voltak akik a válságba jutott kapitalizmus tipikus termékét látták benne, mások csak valami kisiklásnak ítélték, s akadtak, akik egészen érthetetlen túlzásnak minősítették. S emellett általában a szokatlan nyereségét, olykor a durvaságba csapó szenvedélyeséget kifogásolták.

Hogy a szerző hangvételét valamelyest mégis megértsük, utalnunk kell mindenestre arra a történeti tapasztalatra, hogy a háborúkat úgy követik a társadalmi és erkölcsi forrongások, mint a súlyos operációt a sebláz. Nyomában valamiféle nemzedéki harc is jár: az ifjúság, aki a legtöbbet veszítette, akit az idősebbek hajsztoltak a frontok poklába, ezeket teszi felelőssé minden nyakába szakadt bajért. Ez az ifjúság egyébként is roppant nehezen találja helyét a békés életben, hiszen a harcmozgókön más törvények uralkodtak. Ott például erény volt a gyilkolás. Hazatérve mindent másként lát, mint azelőtt, a képmutatás megnyilatkozásai szinte vörös posztóként bősztítik. Azoknál azonban, akik tehetetlennek érzik magukat a társadalmi lekötöttségek miatt, a forradalmi indulat különcködésben keres levezetést. A fitogtatott társadalmonkivüliség, a romantikus „polgárpukkasztás” természetesen nem oldhat meg semmit, s mivel pozitív céljuk nincsen, csupán ködös álmodak kergetnek, előbb-utóbb az irrealitások mezejére tévednek, olykor nevetségessé is válnak.

Így történt ez az első világháború után is. Gondoljunk csak arra a generációra, amelyiknek már Marinetti futurizmusa is konzervatívva vált s amelyiknek intellektusa, szellemi erőfeszítése igen hamar belefulladt a dada mocsarába. A második világháborút követő időknek azok a „beatnik”-jei, akikről Osborne darabja szól, a meddő dühöngés stádiumában élnek, csupán a lápot dagasztják toporzékolva, nem tudják merre induljanak, hol az a part, ahová igekezniük érdemes. Ilyen az a furcsa kis közöbesség is, amely egy ütött-kopott külvárosi ház manzard-lakásában él: egyik szobában egy nagyon fiatal házaspár, a másokban egy közös barátjuk, akit a feleséghez is mellékgondolat nélküli tiszta szeretet fűz. A férj viselkedése azonban első pillanatra teljesen érthetetlennek tűnik. Szereti, szinte bálványozza ifjú feleségét és mégis minősíthetetlenül gorombán, csaknem vadállati durvasággal bánik vele. Egy levél, amit az asszony édesanyjának írt s amit a férj megtalál, némi fényt villant a homályba. Az anyós ellenezte a házasságot, lenézte a férjet, akit nem tartott társadalmilag illőnek leányához. A feleség, Alison, akit a férj „tündöklőszőrű aranymókus”-nak becéz, a kiválasztottak közül származott, a sors kegyeltje volt, lánykorában csak hírből ismerte az élet sötét oldalait, a szegénységet, a szenvedést. Bezzeg ő, Jimmy Porter, a férj, a „faragatlan medve” mindig és mindenütt naptalan oldalon volt... Itt a film jeleneteiben azután bőszen toporzékol, szinte a paroxizmusig szókik benne a háborgás, ám minden durvaságával végülis önmagát marja, tehetetlenül szenved, akár a felingerelt s önön farkát kergető kölyökkutya. S hogy a kínzó égés, a belső üszök ki ne hamvadjon, arról az a meggyőződése is gondoskodik, hogy ebben a világban mindig az ártatlan szenved, mindig az értékes, a jó pusztul. Meghalt lám, az a drága néni is, az egyetlen önzetlen idegen, aki második anyja volt, aki nevelte és támogatta őt, s akit Alison, sajnos, soha nem szeretett, csak túrt... A fájdalom és elkeseredés üli meg agyát, s ebben az állapotban akkora erupciók váltják egymást, hogy felesége nem talál módot a közlésre, vallomásra: gyermeket vár. Ekkor történik, hogy az asszony odahozza otthonába a férjétől gyűlölt barátnőt, Helént, — férjétől való félelmében s bizony némi komisszágból is. Örjögő szerelem, nemes szeretet, fecségő gyűlölet, pusztá bántásban kéjelgő bosszúvágy birkózik előttünk valami végtelenül kusza, összefonódott Laokoon-csoportként.

Alison nem bírja tovább, hazamegy szüleihez, hogy megszüljék gyermekét. Jimmy és Helén magukra maradvá egymás karjába szédülnek, mert a gyűlölet és a vágy édestestvérek lehetnek. A birkózás tovább folyik, önvád és szexualitás, tisztaság és önmaguk mazohista mocskolása fonódik, kavargó. Az érzelmek infernoja ez. Cliff, a jóbarát szakítja ki magát legelőször. A különös szerelmek egyedül viaskodnak. S előre vetíti árnyékát az utolsó állomás: az

alkohol. A szakadék legszélén, a már megrendelt ital mellett azonban újra találkozik a házaspár. Helén lesz a végleges vesztes, neki kell távoznia. A külvárosi pályaudvar bedeszkázott felüljáróján, a nyitott ablakon ki-beáramló füstben és gőzben botorkál egymás felé férj és feleség. Alison gyermeke meghalt, már tudja, mi a tehetetlenség, a maró szenvedés, és Jimmy is kihamvadt kissé. Most már összeillenek, ki-ki vigyázhat a párjára, hogy elkerüljék a további csapdákat, a szövevényes, a sokszor rosszindulatú rengetegben, aminek neve: élet.

Ez volna a „story”. Ingatag építmény, nem csoda, ha mindig fennáll az omlás veszélye. Egyetlen szilárdnak bizonyuló pillére Jimmy és Alison törvényes szerelme. S éppen e végkifejlet miatt érezhetjük a darabot túlzásaiban és vadhajtásaiban mélységesen igaznak és emberinek.

Ugyanakkor azonban a film sok-sok jelenetét nehéz lenne pozitívan értékelnünk. Nem érthetünk egyet abban, hogy lehetne felháborodás vagy akár forradalmi indulat, amely indokoltá tenné közvetlen környezetünkben a szándékos durvaságot, bántást, komiszkodást. Még nevelő célzattal sem! Mi a szeretet, a türelmes meggyőzés hívei vagyunk s ez még nem zárja ki a határozottságot. Jimmy minden ellen fellázadt, a vallást sem kíméli, ám nem elvből, meggyőződésből, hanem csupán a dühtől fuldokolva, örvöngő rombolásvágyában. Igaz, hogy alaposan megszenved mindenért, ám ez a szenvedés is értelmetlen. A művészi színrevitel — amely sokkal érthetőbb, megfoghatóbb, mint akár a könyv, akár a színpadi változat — esztétikai szempontból elismerést érdemelhet, de mint nézők alig azonosulhatunk egyetlen szereplővel is. Nincs katharzis, legfeljebb szánakozunk.

Tony Richardson, a későbbi filmjei — az Egy csepp méz és A hosszútávfutó magányossága — révén nálunk is közismertté vált kitűnő rendező, már ebben a filmjében is művészi igényességgel dolgozott. Úgyesen él a film adta lehetőségekkel, a hangulatot teremtő ábrázolásmóddal, az eleve meghatározó környezetrajzzal, ha mindezt nem is alkalmazza olyan döntő sikerrel, mint a későbbiekben. (*Bittei Lajos*)

TELJESSE VÁLT AZ EGYHÁZJOG MAGYAR NYELVŰ FELDOLGOZÁSA. *Bánk József* a jelen második (vagy ha a külön megjelent személyi jogot is számítjuk, harmadik) kötettel eljutott az egyetemes egyházi jog feldolgozásának befejezéséhez.* A szerző 1943 óta, tehát két évtizede, adja elő az egyházjogot, előbb a Pázmány-egyetem hittudományi karán, majd a Hittudományi Akadémián, s kétkötetes imponáló művében professzori működésének beérlett termését nyújtja. Míg az első kötetben jelentős rész jut a jogtörténeti áttekintésnek, addig ez a kötet már teljesen a tételes jog kifejtésének szolgálatában áll. Mennyiségileg a joganyag zöme ezt a kötetet terheli, közel 1700 kánon anyagát téve vizsgálat tárgyává.

Tartalmitilag az egyházi törvénykönyv (*Codex*) harmadik, negyedik és ötödik könyvének jogszabályait, az igazgatási (a *Codex* szerint dologi), az eljárási és a büntető jogot dolgozza fel. A *Codex* harmadik (szerzőnél a negyedik) könyve a keresztény tan hirdetésének, a hit védelmének, a szentségeknek és az egyházi vagyonnak jogrendjét szabályozza. De menjünk kissé a részletekbe. A gyakorlati élettől el nem szakadva, tanításában elméletnek és életnek jó összekapcsolását adja az a jogi anyagon túlmenő eligazítás, amit a napjainkban új új keresése előtt álló templomi igehirdetésről mond. Talán nem ártott volna azonban röviden ki is fejteni, hogy mit értünk a „kerygmátikus” beszéd alatt? A *XXIII. János* pápával beköszöntött új egyháztörténeti periódus eszmévilágában gondolkodva úgy érezzük, hogy az egyházi törvényhozás reformja érinteni fogja azt, amit most a *Codex* a másvallásúakkal való érintkezésről és a könyvcenzuráról előír. Az alapelvek egészségesek, de a korhelyzet módosításokat kíván. Údító jellegű viszont a szentmise jogszabályai ismertetésénél a korábbi joganyag felfrissítése a *Codex Rubricarum* előírásaival. Hálásak

* BANK JÓZSEF: KÁNONI JOG. II. — Igazgatási jog. — Eljárásjog. — Büntető jog. — Bp. 1962. A Szent István Társulat kiadása. 988 lap. Ára 145 forint.

lesznek a gyóntatók a bűnbánat szentségére vonatkozó jogi szabályok rövid, de világos és gyakorlati útbaigazításokkal is alátámasztott összefoglalásáért.

A házasságjog a szerző latinnyelvű monografiájának aranyfoglalat. Röviden, jól kiérlelve, minden lényegre megvan benne: tiszta fogalmak, áttekinthető csoportosítás, szilárd doktrína, gyakorlati eligazítás. A mi viszonyaink között különösen is hasznos a keleti rítusú katolikusok házasságjogának ismeretése. A *Privilegium Paulinum* mellett nagyon helyesen tágabbar teret kap a *Privilegium Petrinum* bemutatása is. Úgy véljük azonban, hogy a latinban nem kellően tájékozottak részére a kánoni házassági felmentési okokat a latin mellett magyarul is hozni kellett volna. Új levégő áramlása érezhető a 213-ik oldal jegyzetében, amikor olyan véleményt ismertet, mely óhajtja, hogy „előre megállapított esetekben — pl. az egyik fél kicsapongó természetű, terhesség egy harmadiktól és ehhez hasonlóak —, ha ezek a körülmények a másik fél előtt a házasságkötésor ismeretlenek, a házasság... tételes egyházi törvény alapján, érvénytelen lenne”. Gondosan részletező és gyakorlatias az is, amit a házassági akaratról, különösen a kényszerházasságról mond.

Új tényekhez és szemlélethez szokott beállítottságunk könnyen mellőzné az egyházi vagyonjoggal való ismerkedést. De amint bepillantunk a kánonjog e területére, s a fogalmi tisztázás és felosztás után olyan kérdések kerülnek szőnyegre, mint az egyházi célvagyon rendeltetése, az egyház vagyonbirtokló képességének jogi és dogmatikus alapjai, a kérdés azonnal érdekessé válik. Különösen amikor rövid jogtörténeti bepillantást nyerünk a magyarországi egyházi birtokok kialakulásába és tényleges helyzetébe az 1945-ös földreform előtt. Jóleső kitekintés nyílik a szoros jogrendből, amikor a szerző a munkaszerződésről szól, s hasznos összeállításban közli a pápák legújabb tanításainak jegyzékét a munka- és munkásjogról.

A perjoghoz (eljárásjog) érkezve önkéntelenül gondolnunk kell a kodifikáció elindítójára, Szent X. Pius pápára. Ha neki adatott volna idő, hogy maga előtt lássa a Codex egész anyagát, bizonyára redukciót hajtott volna végre a terjedelmes anyagon. Olvasva azonban szerző összefoglalását a kánoni eljárási jog kialakulásáról, a római és germán perjog lényegi jellemzéséről, s azoknak a kánoni eljárási jog kifejlődésére gyakorolt hatásáról: azonnal világossá válik, miért volt szükség a középkorban, a még gyermekcipőben is alig járó patriarchális jellegű világi judikatúra mellett a klasszikus kánoni perjog kialakítására. Hallgassuk meg csak erről a szerzőt: „Az egyházi polgári bírászkodás tárgya személyi és tárgyi tekintetben a középkor folyamán igen széleskörű volt. Ez következett az egyház akkori egyetemes helyzetéből, az egyházi jurisprudentia befolyásából... valamint az állam inferioris helyzetéből és tehetetlenségéből... Személyi okokból az egyházi bírászkodás alá tartoztak klerikusok, szegények, özvegyek, árvák, utazók, kereskedők, hajósok ügyei. Tárgyi szempontból minden lelki ügy; továbbá házassági ügyek, jegyesség, házassági vagyonjogi viták, a származás törvényessége, alimentációs ügyek, tized, végrendelet, minden esküvel megerősített szerződés, örökösödési ügyek, uzoráügyek... s ha a világi hatalom megtagadta az igazságszolgáltatást, az egyházhöz lehetett fordulni.” Nem kétséges, hogy a klasszikus kánoni eljárási jog az egyház szellem- és jogtörténetének kiemelkedő alkotása, az egyházi jogalkotás egyik legszebb remeklése. Ebből vett át bőven a Codex. Semmi kétség: az eljárási jog maga csaknem 400 kánonjával a Codex egyik legmodernebbül feldolgozott része. Terjedelme mégis túlméretezettnek tűnik, ha arra gondolunk, hogy az újabb időkben kiterjedésük szerint összezsugorodtak, jelentőségükben lecsökkentek az egyházi perügyek. Laikus területen nem használják, de még az egyházi életben is a bírósági eljárást mindinkább kiszorítja a közigazgatási intézkedés. A perjog általános jellegű része után ismét sokkal gyakorlatibb természetűek a sajátos eljárások jogszabályai: a büntető, a házassági, a szentelési per; majd a boldoggá- és szenttéavatási, végül a közigazgatási eljárások anyaga. Gyakorlati vonatkozása miatt rendkívül jó szolgálatot fog tenni, főleg a lelkipásztorkodó papságnak, a házassági köteléki perekéről szóló 40 lapnyi kitűnő összefoglalás, mindenütt jó érzékkel adva a kánonokon túli gyakorlati útmutatásokat.

A büntetőjogi részben érdeklődéssel olvassuk, hogy „a Codex ötödik könyve az első teljes és tökéletes tudományosan készült büntetőkódex az egyház életében”. A kánoni büntetőjog — a Codex nyomán — két nagy részre oszlik. Az elsőt, tehát az általános részben, tárgyalja a büntett fogalmát, jogi oldalát, a büntetben szereplő személy alanyi bűnösségét, a szándékot, gondatlanságot, felelősséget, beszámíthatóságot, illetve a beszámíthatóságot csökkentő, vagy kizáró értelmi és akaratú okokat. A büntett tárgyi oldalát vizsgálva szól annak minőségéről, súlyosságáról, fokozatáról, osztályzásáról, a büntett elkövetésének útjáról és a bűnrészességről. A második rész a büntetésekkel foglalkozik, tisztázva azok fogalmát, célját, elméletét, a büntetések kiszabását, vagy engedését; a büntetések aktív és passzív alanyát. Ezt követi a gyógybüntetések, vagy cenzurák ismertetése. Talán nem érdektelen, ha felsoroljuk az egyház büntetőkódexében foglalt ama deliktumokat, melyekre meghatározott büntetések vannak kiszabva. Ime: hithagyás, eretnokség, szakadárság; az Eucharisztia profanizálása; az egyházi hatalommal, a papi renddel, a szentségek kiszolgáltatásával való visszaélés; az egyház és annak szabadsága, az egyházi személyek és dolgok elleni, az egyházi állások betöltése körüli bűnök; a misepénzzel, búcsúkkal való üzérkedés, szentségtörés, erekiye- és okirat-hamisítás; halottgyalázás, templom és temető megsértése; káromkodás, hamis eskű, babona; magzatelhajtás, öngyilkosság; párbaj; az egyéni szabadság, tulajdon, jóhírnév és szemérem elleni bűnök. A laikusokra kiszabott megtorló büntetések főbbjei: az egyházi temetés megtagadása, cselekvéstiltás (inhabilitas), aktív és passzív szavazati jog megvonása, pénzbírság, becsmérlés (infamia). A klerus tagjait sújtó főbb büntetések: működési kör korlátozása, teljes, vagy részleges felfüggesztés, a papi ruhaviselet eltiltása: letétel (depositio), lefokozás (degradatio). Végigtekintve a Codex büntetőjogán, megállapíthatjuk, hogy az egyház rendeltetésének megfelelően lényegében preventív jellegű, gyógyító célzatú és észrevehetően spirituális természetű. Intenciója, hogy a büntetésekhez csak végső esetben kell nyúlni. Ahogyan a szerző is hangsúlyozza: „A cenzurákat nagyon óvatosan és indokolt esetben kell kiszabni és alkalmazni.” Hogy ilyen szándék vezette az egyházat kezdettől fogva, mutatja már a keresztény ókor pápájának, a papi Szent Gergelynek a nyilatkozata: „Legyen szeretet, de nem elpuhító; legyen szigor, de nem elkésérítő; legyen buzgalom, de nem módfeletti; legyen gyengédség, de nem túlzottan engedékeny... A fegyelem szigora vezesse a szelídséget és a szelídség mérsékelje a szigort.” Óvatosságra int a büntetések használatában a trienti zsinat is: „A kiközösítés kardját józanul és szigorú körültekintéssel kell használni.”

Áttekintve Bánk József művét, megállapíthatjuk, hogy a kánonjogának erre a második kötetére is áll mindazon elismerés, amelyet a mű első kötetének megjelenésekor mondtunk a szerző kiváló módszeréről, világos feldolgozásáról, a szakirodalom gazdag felhasználásáról és jól alkalmazható gyakorlatiasságáról (*Vigilia*, 1962 április). De megvannak a második kötetnek a maga sajátos értékei is. Így a szerző mindenütt figyelemmel van az egyházi jogszabályok és a magyar törvényhozás érintkezéseire. Hasznos a vallásoktatásról szóló 1957-es magyar kormányrendelet szövezerintí közlése. Nagyon jó az is, hogy hozzá a Magyar Polgári Törvénykönyvnek a végrendelet alakítását szabályozó tételeit. A különleges egyházi bíróságok közül fokozott figyelmet szentel a magyar primási főtörvényszéknek. Ugyancsak adja az új Magyar Büntető Törvénykönyv (1961) rövid áttekintését. Az *MPtk* és a *MBtk* jogalkotásának szemmel tartása mellett figyelmet szentel a legújabb magyar jurisztikus szakirodalomnak, ismeri és felvonultatja a magyar jogtudomány régebbi és újabb élvonalbeli művelőit. Így a kánonjogot kiemeli elzártaságából és megteremtí annak szerves kapcsolatát az élő magyar jogelmélettel és gyakorlattal.

Emelik a könyv gyakorlati használhatóságát a Függelék gazdag ügyiratmintái a házassági köteléki perekhez. Minden legkisebb perbeli cselekménynek megvan a frappáns jogász gonddal szerkesztett mintapéldánya, kezdve a keresetlevéltől a minden perzi véglegesen lezáró harmadfokú ítéletig. Több mint 50 mintadarabon mutatja be valamennyi bírósági cselekmény periratát. Nehány jó recursus-minta meg a gyóntatóknak lesz segítségére. Tekintettel a nálunk kötelező polgári házasságra, teljes terjedelmében csatolja a magyar

polgári házasság 1952. évi IV. törvényét, melynek célja, mint a magyar házassági törvény alaptörvényében kimondja, hogy „szabályozza és védje a házasság és család intézményét, biztosítsa a házasságban és a családi életben a nők egyenjogúságát, a gyermekek érdekeinek védelmét és előmozdítsa az ifjúság fejlődését és nevelését.” Első helyen áll a Függelékben *Serédi Jusztenián*nak mind jogászai gondosságról, mind finom papi lelkiiségéről tanúskodó mintaszerű végrendelete. Magyar szív, egyházas lelkület és jogászai padantéria szép szintézise ez a primási végakarat. Bánk József, aki nemcsak a jog művelésében lépett a nagy magyar jogászfőpap nyomába, hanem mint udvari papja is közelről ismerte annak emberi és főpapi vonásait, ezzel újabb szép emléket állított neki.

A mű kimagasló értékei mellett szó férhet szerző ama törekvéséhez, hogy a Codex gerincét képező második és harmadik könyvre a modern világi jogszisztémákból átvett alkotmányjogi és közigazgatásjogi sémát alkalmazza. Mutató eljárás ez, haszna is van, mégsem simul hozzá mindenestül a kánonjog belső természetéhez. Szemben áll vele nemcsak több egyházjogász eltérő véleménye, hanem a Codex irányú tartózkodása is. Valóban úgy látszik, inkább közelíti meg az egyházi joganyag természetét a személyi, dologi és cselekményi (*personae, res, actiones*) jogra való felosztás, mint az alkotmány- és közigazgatási jog szerinti rendszerezés. Nehéz is volna megmondani, mennyivel van inkább helye a káplán áthelyezését szabályozó kánonnak az alkotmány jogban, mint például a szentségek kiszolgáltatását irányító jogszabályoknak? A kérdés azonban gyakorlatilag nem jelentős, inkább tudományelméleti jellege van. Szerzőt is a szellemi szabadságára kényes szaktudósnak mindig többre és világosabbra való törekvése vezette, s hozzátehetjük: könyve és rendszere számára a maga elméletét megnyugtatóan igazolja is.

Igaz van szerzőnek abban is, hogy az egyházjog értékét kiemeli. A jog — írja — „védi az egyház hierarchiáját, a hit és erkölcs tisztaságát, őrzi a ki nyilatkoztatás forrásainak integritását, az egyház liturgikus rendjét, óvja a külső pasztoráció szabályos menetét... Az egyeseket is védi... azaz nem az elnyomás eszköze, hanem az egyházi közrend határos biztosítása mellett az egyéni szabadság garanciája is... A jog nélkül a közösségi élet elképzelhetetlen. A jog az a sínpár, melyen az élet vonata halad, és roppant veszélyt jelent, ha kiskiklik pályájáról... Olyan, mint a levegő: nélkülözhetetlen. Ha van, nem veszünk tudomást róla, de ha hiányzik, életünk kerül veszélybe.” De nemcsak igazolja a ma érvényes kánoni jogrendszert, hanem intuitív pilantással rámutat az egyházi törvényhozásra váró új feladatokra is. „A kánoni jog nem holt jog... Az egyházi törvénykönyv nem lezárt kódex; szakadatlanul számos problémával kerül szembe, ezeket új jogszabályokkal kell megoldania... Az egyház joga rugalmas, hajlékony és (a tételes és természeti isteni jog korlátain belül) alkalmazkodik minden történeti szükséglethez. Ezt dokumentálja a mostani II. Vatikáni, a XXI. egyetemes zsinat is, amely... mint a világegyház püspökeinek törvényhozó testülete, az új világban új törvényeivel új utat vág az egyház számára.”

Bánk professzor kétkötetes műve kiváló szaktudományos alkotás, mely jól egyeztetti a tudományos igényeket a gyakorlatiasság kívánalmaival. Imponáló tedjedelmével és alapos feldolgozásával kánonjogi irodalmunknak kiemelkedő nyeresége, Elismerés illeti a *Szent István Társulatot*, hogy az értékes művet tetszősen külsőben megjelentette, s az egyházi személyeken kívül az érdeklődő közönség részére is forgalomba bocsátja. Az előállítást végző *Pécsi Szikra Nyomda* is derék munkát végzett.. (*Félegyházy József*)

PILINSZKY JÁNOS: REKVIEM. Az irodalmi élet ismerői pártállástól, esztétikai és világnézeti felfogástól függetlenül egyetértenek abban, hogy *Pilinszky János* a mai magyar líra egyik legizgatóbb alakja. Egyéniségét valami kamaszos varázs veszi körül, fiatal költők vallják mesterüeknek, s ritka, nehezen megközelíthető költeményeit egyetemi hallgatók dúdolják magukban. Talán a „vérükkel értik”, mint egykor Adyt, talán nem is akarják érteni, csak a hang bővülete igézi meg őket, amely olyan tisztán cseng ki a néma versekből is, mintha magának a költőnek panaszos-éles szavát hallanánk.

A *Rekviem* csak kötetnek új, a benne foglalt művek ismerősek. Az elején másfél tucatnyi vers: néhány közülük már húsz éves, a költő első ifjúságának tanúja, néhány a *Trapéz és korlát* kötetből való, s mindössze kettő, az *Utószó* meg a *Nagyvárosi ikonok* nem szerepel még az 1959-ben megjelent *Harmadnapon* kötetben, a költő verseinek mindmáig leggazdagabb gyűjteményében. A versekhez a címadó „filmvázlat” s a *Sötét mennyország* című oratórium kapcsolódik: mindkettő folyóiratokból ismert alkotás.

Mi a titka ennek a különös költészetnek, amely húsz éves, és mégis kamazsosan fiatal, ismert és mégis annyira újszerű? Ha erre a kérdésre választ keresünk, elsősorban Pilinszky képeire kell gondolnunk. A modern regény az idő forradalmában született, a modern költészet hajnalánál a képek forradalma áll.

A költői nyelvnek mindig jellegzetes eleme volt a kép: jelzők, hasonlatok, metaforák. S az ízlés fordulót mindig tükrözi a képhasználat módosulása. Csokonai nimfákkal népesíti be a kisasszondi határ kákasátrait, Vörösmarty tengervészes éjt lát a magyar hölgy hajfűrtjeiben, Petőfi versében kiűzött király a lebukó nap, Juhász Gyulánál messzi rónaság az esti ég, amelyen pásztor-ként ballag a hold, s világító égi tanyák a csillagok. A modern költészet azonban nem egyszerűen új képeket hozott a régiek helyett, hanem másképp fogja föl a költői kép szerepét és földadatát.

*Csillaghálóban hányódunk
partravont halak,
szánk a semmiségbe táto,
száraz űrt harap...*

A *Rekviem* első képe (a *Halak a hálóban* című vers 1942-ben a Vigiliában jelent meg) biztosvonalú rajzával ragad meg. De nemcsak rajz ez: az űr száraz itt, a víz suttogó, s a Csokonaitól örökölt trochaikus ritmus (a Reményhez szóló óda stófaínak ritmusa!) lüktetésében a hányódó haltestek patogó tánca zenél. Minden érzékünkre rátelepszik ez a költemény, mint valami rémálom, amely idegeinkben továbbél az ébredés után is. Ebben a szűkszavú és nagyon anyagszerű, vagyis tiszta költői eszközökkel kibontott látomásban van valami dantei, valami romantika előtti pontosság, mintha a költő, miközben megéli ezt a rettenetet, kívül is állana önmagán, s tárgyilagos szemlélőként a diagnosztika pontosságával rögzítené minden tapasztalatát. De meglepetésünk akkor tetőzik, ha az első újjongás után megkérdézzük, hogy mit jelent, hogy voltaképpen mi ez a kép? Metafora? Allegória? Szimbólum? A stilisztika régi kategóriáival nem lehet megközelíteni. Hasonló és hasonlított, kép és képbe öltöztetett valóság menthetetlenül egybemosódik itt. A hal kép, a csillag realitás, s az egész lidérces álom a valóságnak lehető legpontosabb, primér megragadása.

„Azelőtt” a költői képek a bőkezű fantázia ajándékai voltak, s mindig az olvasó vagy legalábbis a kifejezés kedvéért születtek. „Szeretném magam megmutatni...” — vallotta Ady, és minden költői eszközt a megmutatás szolgálatába állított. Pilinszky monologizál, s a képei magának-való emlékképek — sokszor rémképek, kényszerképzetek. A költői kép nála — mint valamikor Rimbaud-nál s Rimbaud nyomán a moderneknél annyiszor — nem illusztráció, nem forma, hanem tartalom, s költeményei nem egy-egy élményt bontanak ki jól megválasztott képek segítségével, hanem egymásra hulló képek, látomások sorát vagy egyetlen mind élesebbre rajzolódó emléket rögzítenek felejthetetlen egyértelműen.

Ha nyomon követhetnénk egy-egy Pilinszky-vers geneziséét az első kidolgozástól a mai, érett változatáig, igazolhatnánk, hogy a költő tudatosan gyomlál verséből mindent, ami nem képszerű, nem azért, hogy maga elrejtőzzék a képek mögé, hanem mert érzi, hogy versében a kép az elsődleges, a többi magyarázkodó, oda nem illő töltelék. De figyeljük csak azt a huszonegy költeményt, amit a kötet elénk ad! Ha 42-ben látomásszerű a Halak a hálóban, a háborús és láger-képeket rögzítő versek után még inkább az a legújabb kettő, az *Utószó* vagy a *Nagyvárosi ikonok*.

*A Paris Journalt olvasod.
Tél van azóta, téli éjjel.
Megteritesz a közelemben,
megágyazol a holdsütésben.*

*Lélekzet nélkül vetkezel
éjszakáján a puszta háznak.
Inged, ruhád leengeded.
Mezítelen sírkő a hátad.*

Mallarménak panaszkodott Degas, hogy túlságosan sok a gondolata, s nem tudja megfelelően rendezni, versbe foglalni őket. Mallarmé így felelt: „Nem gondolatokból, szavakból épül a vers.” S Valéry, mikor minderről beszámol, felújjong: „Igen, itt van a titoknak a nyitja” Nem gondolatokból, képekből épül a vers, mondhatná Pilinszky, képekből, amelyek a rémálom élességével rajzolódnak ki s az asszociációk szeszélyes egymásutánjában hullanak egymásra. Képekből, melyek többé nem a költői élmény mások számára felöltött köntöse, hanem az élmény maga.

*Sohol se vagy. Mily üres a világ.
Egy kerti szék, egy kinnfelelt nyugágú.
Éles kövek közt árnyékom csörömpöl.
Fáradt vagyok. Kimeredek a földből.*

Mint a filmvásznon egymást kergető képek, magyarázat nélkül, „némán” vetődnek elénk a költő képei Nem teremti, csak regisztrálja őket, és velünk együtt beléjajdul abba, amit lát.

Sokmindenről kellene még szólni Pilinszky képeivel kapcsolatban. Be lehetne mutatni, hogy válik az elvont valóság is képszerűvé verseiben („A szomorúság tévován / kicsordul árva számon. / Mivé is lett az anyatej...”). Megfigyelhetnénk, hogy a film perspektívaváltásaival hogy tud részbenyomásokat monumentálissá növelni, hogy tud díszletként megmozgatni erdőket, falvakat. Kellene beszélni arról, amit a németek *sinnliche Irrealität*-nek neveznek, s mi legszívesebben „képtelen kép”-nek mondanánk, ti., hogy a lélek vásznaira vetülő képek egyszer-eyszer anyagszerűtlenek, az anyag legelemibb tulajdonságait meghazudtolók lesznek, anélkül, hogy képszerűségüket elveszítenék. Ehelyett azonban szóljunk még valamit a Pilinszky-versek zenéjéről. Kosztolányi s a Nyugat formaművészei után szegényesnek tűnhetik föl az a dallamvilág, ami az ő költészetét jellemzi. De ez az egyszerű, kántáló dallam, képeinek méltó kísérete. Pilinszky is olyanfajta költő, aki Babits szavával élve „szinte matematikai súlyt ad a szavaknak, s valóban az antikokra emlékeztető inverziókkal emeli versét egy éteri világba, magasan a próza szintje fölé:

*De virrasztván a számkivettetésben
mert nem alhatom akkor éjszaka,
hányódom én, mint ezer levelével,
és szólok én, mint éjvidőn a fa.*

Sokáig időztünk a formai elemek boncolgatásánál, mert Pilinszky költői formavilága sokszor egészen újszerű. A klasszikusokon vagy akár a *Nyugat* költőin nevelkedett olvasó nehezen tudja érteni, talán élvezni is. De ennek a költészetnek újszerűsége nem csupán formai természetű. A forma forradalma mögött mindig az élményvilág újszerűsége áll. „Mert olyanokat éltünk meg, amire / ma sincs ige” — mondja *Illyés* Bartókot ünnepezve, s „Picasso kétorrú hajadonai, hatlábú ménjei” meg Bartók disszonanciái mellett Pilinszky megmagyarázhatatlannak tetsző lírája is ebből a volt eszközökkel elmondhatatlan fájdalomból fakad.

A „fűl” szerint a kötet vallomásai „a századunkat megrendítő embertelen Bűnről” szólnak, s a benne szereplő verseken kivétel nélkül ott a „háború döbbenetes árnyéka.” A láger és a háború világa azonban Pilinszky számára szimbolikus táj is: kép és valóság egybekapcsolódásának rejtelmes törvénye szerint. A lélek magánya teremtette, s az eszmél bennük mindig öntudatra.

Pilinszky a magány költője, egy kozmikus magányé, amelyet nem old föl szerelem vagy barátság, nem enyhít a természetben való elpihenés. Ez a magány az Isten felé kiált: „Idegen egeid alól / valaha is kiásol?” „A Kreatúra könyörög / leroskad, megadja magát...” S a *Rekviem* gyásza fölé daloló diadallal emelkedik a *Harmadnapon* íve.

A versekről szólva nem is elemeztük a filmnovellát s az oratóriumot. Pedig mindkettő figyelemre méltó alkotás. Pilinszky nagyon egyéniségéhez illő műfajra talált bennük. Ha költeményeiben filmszerű képpé oldja a lírát, novellájában képek sorozatává bontja az elbeszélést. Oratóriuma viszont nyelvének, képzeletének zenéjét teszi a művészi kifejezés egészen kimagasló hordozójává.

Rimbaud-t s Mallarmét emlegettük: ha valamitől, az ő sorsuktól féltjük Pilinszkyt. Amit alkotott, máris jelentős. Aggódva várjuk: fejlődik-e még?

(Tótfalusi István)

A TÁRSASÉLET ERKÖLCSI VONATKOZÁSAI. Sokszor vádolták a katolicizmust azzal, hogy a tökéletességre törekvő hívőtől a fizikai és lelki magányba vonulást kívánja meg. Erre ugyan cáfolat már azoknak a nagy szentjeinknek élete is, akik eleven kapcsolatokat tartottak fenn a maguk korának embereivel és részt vettek a társasági életben, de még világosabban kitűnik az állítás téves volta a katolikus moráleteológusok idevágó tanításából. Ezek a moráleteológusok természetesen elsősorban valláserkölcsei nézőpontból foglalkoznak a társasági élettel, tanácsaik és tapasztalataik azonban annyira általános érvényűek, hogy eligazításnak vehetjük azokat a társasági élet egyéb vonatkozásaiban is.

Richard Bruch gráci egyetemi tanár abban a rendkívül érdekes tanulmányában, amelyet a *Theologie und Glaube* tett közzé, egyáltalán nem tagadja, hogy volt egy időszaka a keresztény aszketizmusnak, amikor megkívánta a társasági élet s még inkább a társas szórakozások kerülését. *Kempis* Tamás is például az otthon magányát helyesebbnek mondja, mint „a szeretett emberekhez való ragaszkodást”. Ezzel szemben Szalézi Szent Ferenc már korántsem látja a társas érintkezést annyira károsnak a lelki életre. Odáig még nem ment el ugyan, hogy egyenesen ajánlja is az istenszerető lelkeknek a világi szórakozást, bizonyos körülmények között azonban megengedi azt. „A társaságtól menekülni — olvassuk a *Philoteában* — azt jelenti, mintha kevésbé becsülnők vagy éppen megvetnők embertársainkat: viszont futni a társaság után annyit tesz: nincs dolgunk, haszontalan életet élünk.” Tanácsa az, hogy kerüljük a kicsapongó és mindent túlzásba vívó emberek társaságát. Ajánlja azonban az erkölcsös emberekkel való időtöltést, amely a pihenést és kikapcsolódást szolgálja.

Igen figyelemre méltó Fénélon álláspontja, aki azt írja, hogy ha valakinek társadalmi kötelezettség folytán részt kell vennie valamely társasági összejövetelen, lelkismeretfurdalás nélkül teheti azt. „Mert az emberekhez való viszonyunkban a nyíltság hiánya és a száraz, rezervált magatartás arra jó csupán, hogy mások rossz képet alkossanak a vallásról, amellyel szemben úgy is előítéllettel vannak. Ők ugyanis azt hiszik, hogy csak bús és komor élet követésével lehet Istennek szolgálni.” Mindenesetre javasolja, hogy az ilyen „hétköznapi és nyilván vidám életből” adódó veszélyeket ellensúlyozzuk lelki olvasmányokkal és imádságokkal, amelyekre reggel és este rendszeresen időt kell szakítani. „Mert a magányban Jézus lábánál szívünk minden sebe meggyógyul és eloszlanak a világ kedvezőtlen hatásai.”

A protestánsoknál a társasági élet különböző megítélésével találkozunk. Luther kifejezetten helyeselte a vidám társas összejöveteleket. Ő maga is szívesen időzött barátainak és tanítványainak társaságában. Tőle eltérően *Kálvin* nem akart tudni vidám összejövetelekről és a társasági élet számára csupán korlátozott lehetőségeket engedélyezett. A XVIII. században azután a protestáns erkölcsbölcselek egészen pozitív módon foglaltak állást az illendőség határai között tartott társasösszejövetel mellett. *Gottfried Less* († 1797) például kerekén kijelenti: „A kereszténység szelleme társasági szellem.” *Karl Friedrich Bahrdt* († 1792) neves protestáns teológus szerint nélkülözhetetlen az ember

számára, hogy ismeretségi köre legyen, amelynek tagjaival időnként összejön, felüdül, műveltségét és emberismeretét gyarapítja. A társasági életben megnyilvánuló luxust azonban „az emberiség pestisének” minősíti.

Behatóan foglalkozik a katolikus morálteológus **Johann Michael Sailer** († 1832) A *keresztény erkölcs kézikönyve* című munkájában a társasélet értékelésével. Műve egyik fejezetének címe: „A legelsőbbrendű egyéni és társadalmi kötelesség a társadalmi kapcsolat fenntartása.” Sailer maga is társaságkedvelő ember volt, asztalánál naponta 10—12 tanítványát látta vendégül ebéden, esténként pedig professzor barátai jöttek el hozzá sakkozni. Fent említett kézikönyvében azt írja a társaséletről, hogy az olyan intézmény, amely ösztönzi és megerősíti az emberi erőket. Ahol tehát nincs, ott ki kellene építeni, ahol pedig van, ott arra kell törekedni, hogy tovább fejlődjék. Társaság megválasztásában azonban vezető szempont legyen, hogy az javára váljék az éreynességre és fokozza a kötelességtudatot.

Sailer egészen gyakorlatias tanácsokat is ad arra vonatkozóan, hogy miképpen váljunk igazán jó társas lényé. Hangsúlyozza többek között, hogy minden társaság lelke a bizalmatkelő jóság és a hűség. A társalgás művészetéhez tartozik, hogy megértjük mások gondjait. Különösen megszívlelendőnek mondja ezeket a szabályokat: „Tanulj meg hallgatni, kérdezni és felelni. Engedd, hogy félbeszakítsanak, ne tartsd soha olyan feszesen a beszéd fonálát, hogy más ne tudjon bekapcsolódni a társalgásba. Ne tégy úgy, mintha a tudás egyedül a te kiváltságod volna.”... „Hagyd, hogy mások vásárra vigyék érceiket, de ha te a nem nemes ércet a te aranyoddal tudod beváltani, akkor tedd azt.” Nagyon gyakori társalgási hibára hívja fel Sailer a figyelmet, amikor arról szól: nem szabad túlságosan sokat időzni egy tárgynál, mert a beszélgetés akkor olyan lesz, mint a kimosott rongy, amelyet mindenki megúnt már. A társaság sava-borsa Sailer szerint a vidám, de mindig nemes irányú tréfa. Ne sértse senkinek az érzékenységet, ne sebezze meg a gyengéket, az legyen a célja, hogy elsimítsa a gondterhes redőket. Nagyra értékeli Sailer a társasjátékokat is, ha távolkötartanak tőlük mindent, ami ronthatná az ártatlan jókedvet. Mértékkel űzve nemcsak büntelen időtöltést jelentenek, hanem enyhítik az idegek feszültségét és erőt gyűjtenek az újabb munkához. A szükséges felügyelet mellett az úgynevezett műkedvelői színjátszást, valamint a zártkörű bálokat és családi táncos összejöveteleket is megengedhetőknek tartja.

Franz Xaver Linzenmann, a múlt század közepének kiemelkedő morálteológusa szerint a társasélet hozzátartozik az emberhez, a társas kötelezettségek ápolása jótékonyásra és érenyre taníthat és az emberek nemesítését szolgálja. „Aki elutasít minden kapcsolatot, hatalmas segítségkért rabol el magát, amely átsegíthetné az élet nehézségein. Nem egy önmagába fordult kedély sorsa a kétségbeesés lett volna, ha magára hagyják. A magány a lelki élet téli fagya.”

Ma már kétségünk sem lehet arról — állapítja meg **Bruck** professzor —, hogy a keresztény erkölcstan, ha bizonyos érthető fenntartásokkal is, nemcsak helyesli, de egyenesen kíváncsnak tartja a keresztény hívő részvételét a társasági életben. A probléma azonban új oldalról vetődik fel, mert a társas élet hagyományos formái szűnőben vannak. A modern ember egyre fokozódó mennyiségben készen kapja a szórakozásokat. A legtöbb társas-eseményt szinte intézményesen szervezik: az egyéni kezdeményezésnek egyre kevesebb szerepe van. Különösen erős hatással jelentkezik a rádió és méginkább a televízió. Ezek már a családon belül is a minimálisra csökkentik a beszélgetést, az eszmecserét. Vegyük még figyelembe az autót is, amely a hétvégi kirándulások lehetőségével gazdag egyéni élményeket kínál és a régebben megszokott társasági életet háttérbe szorítja. Egyes morálteológusok mindezek alapján már a több ember közötti közvetlen kapcsolatok elsoványodását tartanak, holott a társasági élet, amelynek oly sok értékes vonása van, megérdemli, hogy megőrzésén fáradozzunk. Főleg az ifjúságra kell gondolnunk, amelynek számára lelki gazdagodást és magasabbrendű erkölcsi élményt jelent, ha az igazi, nemes emberi társasági élet normái szerint kapcsolatot építhet ki mind az idősebbekkel, mind a maga kortársaival. (*Ujlaki Andor*)

„Egy a hívek közül”. — Olvasónk terjedelmes levélben fejti ki aggodalmát azzal a világszerte mutatkozó tendenciával kapcsolatban, amely a katolikus liturgiában mind nagyobb szerepet kíván biztosítani a nemzeti nyelvnek. „Az egyszerű hívek szemében — írja olvasónk — a latin nyelv az egyház egységét, nemzetköziséget jelenti. Kapocs, mely minden fajú, nyelvű katolikus hívőt összefűz. Hiszen a világ minden katolikus templomában egyformán *Tantum ergo*-t énekelnek, *Dominus vobiscum*-ot mondanak. Gyerekeink bárhol tudnak ministrálni. Miért kell ezt az egységet megbontani?” Megértjük olvasónk aggodalmát, amelyben — tudjuk — mások is osztoznak vele. De szeretnénk megnyugtadni, hogy félelme alaptalan. Bár, amint az a II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciójának éppen ebben a számunkban közzét ismertetéséből kitűnik, maga a zsinat is jelentős engedményeket tett ezen a téren, arról nincs szó, hogy a latin nyelv megszűnnék a katolikus liturgia hivatalos nyelvének lenni. Valójában a kérdés rendkívül bonyolult, nagyon sok szempontot kell összeegyeztetni és a zsinat is csak hosszú megfontolás és a kérdés minden oldalról történt megvilágítása után hozta meg döntését. Abban igaza van olvasónknak, hogy a gyakran hallott latin imádságok, mint a *Kyrie eleison*, az *Agnus Dei*, stb. annyira szívünkhez nőttek, hogy nehezen válnánk meg tőlük. (Ezeknek nemzeti nyelvre fordítása a mise keretében egyébként fel sem merült a komoly reformtervek között.) Ugyanakkor ne felejtjük el, hogy ezek az oly jól ismert és megkedvelt szövegek az imádságnak inkább csak hangulati elemeit szolgáltatják. Az imádkozás azonban nem csak hangulat, sőt nem is elsősorban hangulat, hanem értelmi odafordulás Istenhez, amire az ember többnyire csak a saját anyanyelvén képes. Gondolkozni csak valamilyen nyelven tudunk és a latin nyelvben nagyon nagy jártasságra van szüksége annak, aki azt a bensőséges értelmi kapcsolatot Istennel, amely a komoly imádságnak velejárója, ezen a nyelven is létre tudja hozni. Páratlanul gazdag, áhítatot keltő és elmélkedésre indító anyagot gyűjtött össze a liturgia évszázadokon, sőt évezredekken keresztül a különböző szertartások szövegében. Ez, mindazok számára, akik nem értik a latin nyelvet, veszendőbe megy. A magyar nyelvű házasság megáldási szertartás, vagy a nagyszombati szertartás most már magyarul elhangzó olvasmányai világosan bizonyítják ezt. Azonkívül a liturgia lényegéből kifolyóan közösségi imádság és istentisztelet, amelybe a hívő sereg csak úgy tud igazán bekapcsolódni, ha érti azt, amit a pap neki, vagy az ő nevében mond. Ebből is látszik, hogy a nemzeti nyelvű liturgia mellett ugyanannyi érvet lehet felhozni, mint ellene. A megoldás éppen ezért nem is lehet más, mint bölcs kompromisszum, amely úgy szolgálja a hívek bekapcsolódásának lehetőségét, hogy közben az egyház anyanyelvéből, a latinból is megőriz annyit, amennyi szükséges ahhoz, hogy a katolikusok a világ minden katolikus templomában otthonosan érezzék magukat.

Sz. L. — Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepe az idén április 6-ára tevődött át, minthogy március 25-ike a nagyhétre esett. Szent X. Pius pápa idevágó rendelkezése óta a Gyümölcsoltó Boldogasszony nem parancsolt ünnep. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy „elfelejtett ünnep” lenne. Csak éppen a jelentősége jóval kisebb a karácsonynál, Krisztus tényleges születésnapjánál. Ebben nincs semmi rendkívüli, hiszen az emberek társadalmában is általában a születésnapot ünnepeljük meg a világban megjelenés emléknapijaként. Azonkívül arról sem szabad elfeledkezni, hogy a keresztény ünnepek rangsorában messze kimagasló helyet foglal el a husvét, a megemlékezés a megváltásról, mint a megtestesült Ige életének legjelentősebb eseményéről. Ez az ünnepek ünnepe. Ennek, és a Szentlélek eljövételéről megemlékező pünkösdeknek van a legdöntőbb hitbeli, teológiai tartalma és jelentősége. A vasárnap viszont a megváltás emlékünnepének hetenkénti megismétlése, és ezért törekszik az

egyház az újabb liturgikus reformok során arra, hogy a vasárnap jelentőségét az egyéb ünnepek fölé emelje. Nem kifogásolható tehát, ha április 5-én, vasárnap a prédikáció nem emlékezett meg a Gyümölcsoltó Boldogasszonyról. Anrál kevésbé, mert maga az ünnep másnap, 6-án volt, amikor a szentmisék keretében — ha volt prédikáció — úgys megemlékeztek róla.

„Egy kamasz”. — Az az érzésünk, hogy félre értette kissé az idézett tanulmányt. Az istenfélelem nem jelent szolgálai rettegést. Maga írja levelében, hogy a kisgyermek még semmitől és senkitől sem fél, csak „ösztönösen, öntudatlanul és egyszerűen szeret.” Erről van szó éppen. A félelem akkor kezdődik, amikor tudatosan fölismerjük az értékeket és aggódunk, hogy elveszíthetjük őket. Emberi viszonylatban is félünk attól, akit szeretünk, ha olyasmit tettünk, amiről tudjuk, hogy bántani fogja őt, ha értesül róla. Hát hogyné félnének Istentől, akit gyakran megbántunk bűneinkkel, s aki előtt ezt el sem tudjuk titkolni. Félünk az ítéletétől, amelynek következményeképpen elveszíthetjük. Nincs ebben semmi természetellenes. Az ószövetség istenszemléletében még sokkal döntőbb szerepe volt ennek a félelemnek. Az újszövetségben alapvetően megváltozott az Isten és az ember viszonya, mióta Krisztus Urunk megtanított arra, hogy elsősorban a szerető atyát lássuk Istenben. De a nagyobb gyerekek — hogy levelének hasonlatánál maradjunk — már fél is az apjától, bármennyire szereti is különben, különösen, ha rossz fát tett a tűzre. Persze, hogy azt mondta az Údvözítő, hogy olyanok legyünk, mint a kisdedek. De még a legnagyobb szentek sem voltak képesek az ilyen fokú ártatlanságra. Egy alapos lelkiismeretvizsgálat hamarosan meggyőz bennünket arról, hogy mennyire szükségünk van erre a szeretettel párosuló istenfélelemre.

„Filozófus”. — Az „ellentmondás elve” latinul principium contradictionis, Arisztotelész logikájának legfőbb alapelve. Azt mondja ki, hogy valamely dolog nem lehet egyszerre és ugyanabból a szempontból, mondjuk A is, meg nem-A is. Az ellentmondás elve ún. bizonyíthatatlan és tagadhatatlan alaptétel. Minden bizonyítás és cáfolás, állítás és tagadás már eleve föltételezi igazságát. Felismerése emberi értelmünk műve. Lényegében azt állapítja meg, hogy két ellentmondó állítás, nem lehet egyidejűleg érvényes, és hogy egy tárgyat nem lehet ugyanakkor és ugyanabban a tekintetben ellentmondóan meghatározni.

„Parancsolat”. — A vitában Önnek volt igaza. Az anyaszentegyház parancsolatainak nincs az egész egyházban használt egyöntetű megfogalmazása. Még az ötös szám sem általános. Mint az e helyen már több ízben idézett Herder-féle Egyházi és Teológiai Lexikon megállapítja: tágabb értelemben az egyház valamennyi doktrinális és fegyelmi döntését, és elsősorban az egyházjog normáit egyházi parancsolatnak lehet tekinteni. A legfontosabb előírásoknak (amelyek a vásár- és ünnepnapok misehallgatására, a böjtre, az évi gyónás-áldozásra, stb. vonatkoznak) rövid összefoglalása pasztorációs szempontból vált szükségessé. Az ötös csoportosítás Canisius Szent Péter katekizmusában jelent meg először 1555-ben. Azóta a különböző korokban és különböző országokban többféle változat készült, a helyi szükségleteknek megfelelően.